

LOKALNE
BADANIA
SPOŁECZNE

WSPIERAMY LOKALNĄ POLSKĘ!

Raport końcowy - projekt

Ewaluacja systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim

Lokalne Badania Społeczne dla Regionalnego Ośrodka Polityki
Społecznej w Opolu

Spis treści:

1. Wprowadzenie.....	4
2. Metodologia i koncepcja badawcza.....	6
3. Streszczenie.....	20
4. Najważniejsze informacje o systemie wsparcia ekonomii społecznej w regionie	24
4.1. Uwarunkowania prawne	25
4.2. Interesariusze systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie	39
4.3. Wybrane informacje o działalności ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.....	41
5. Poziom satysfakcji klientów instytucjonalnych OWES	52
6. Perspektywa klientów indywidualnych OWES	63
7. Ocena ewaluacyjna	72
8. Charakterystyka OWES działających w regionie.....	76
9. Współpraca międzyinstytucjonalna w regionie.....	81
10. Wpływ pandemii COVID-19 na system wsparcia ES w regionie	87
11. Rekomendacje i wnioski	93

Wykaz skrótów:

AKSES - System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej
CATI – Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny
CIS – Centrum Integracji Społecznej
CUS – Centrum Usług Społecznych
ES – Ekonomia Społeczna
FGI – Zogniskowany Wywiad Grupowy
IDI – Indywidualny Wywiad Pogłębiony
IZ – Instytucja Zarządzająca RPO WO 2014-2020
IP – Instytucja Pośrednicząca RPO WO 2014-2020
JST – Jednostka Samorządu Terytorialnego
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich
KIS – Klub Integracji Społecznej
KPRES - Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
MFiPR – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
MRiPS – Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
ODR – Ośrodek Doradztwa Rolniczego
OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej
OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES – Podmiot Ekonomii Społecznej
PKB – Produkt Krajowy Brutto
PO – Program Operacyjny
PS - Przedsiębiorstwo Społeczne
PUP – Powiatowy Urząd Pracy
ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu
RPO WO 2014-2020– Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020
RPRES - Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023-2027
RKRES – Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
WTZ – Warsztat Terapii Zajęciowej
WUP – Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu
ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej
EFS – Europejski Fundusz Społeczny

1. Wprowadzenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie ilościowe i jakościowe na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu (dalej: ROPS). Ewaluacja objęła swoim zakresem działalność akredytowanych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej funkcjonujących na terenie województwa opolskiego. Celem głównym badania była ocena trafności, skuteczności, trwałości oraz użyteczności i efektywności systemu wsparcia ekonomii społecznej - Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w województwie opolskim. Badanie dostarczyło ROPS informacji niezbędnych do koordynacji działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, w tym szczególnie wiedzy na temat:

- charakterystyki i zakresu działań poszczególnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) działających na terenie województwa opolskiego,
- porównanie sposobów działania poszczególnych OWES,
- oceny jakości wsparcia udzielanego przez poszczególne OWES w województwie opolskim w kontekście spełniania standardów akredytacyjnych,
- oceny trafności, użyteczności, efektywności, skuteczności i trwałości wsparcia udzielanego przez poszczególne OWES w województwie opolskim,
- wpływu pandemii COVID-19 na sytuację PES i oceny wsparcia OWES w tym zakresie,
- rekomendacji w zakresie usprawnienia systemu rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim.

Ewaluacja pozwoliła na zbadanie sytuacji odbiorców wsparcia OWES oraz wpływu na przedmiotową sytuację systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim, w szczególności następujące elementy:

- działania OWES, świadczące usługi wsparcia w obszarze ekonomii społecznej, realizowane w ramach projektów OWES oraz ich ewentualną dodatkową aktywność w obszarze ekonomii społecznej (poza projektową),
- działania koordynacyjne ROPS prowadzone w ramach projektu pozakonkursowego,
- inne regionalne działania prowadzone przez Samorząd Województwa Opolskiego i jego jednostki organizacyjne, związane z rozwojem ekonomii społecznej.

Do celów ewaluacji można również zaliczyć ocenę wpływu wsparcia w ramach Priorytetu Inwestycyjnego 9v RPO WO 2014-2020 na trwałość i jakość tworzonych miejsc pracy oraz integrację społeczno-zawodową odbiorców wsparcia w województwie opolskim. Wynikiem ewaluacji jest tylko prosta ocena podejmowanych działań pod kątem przyjętych kryteriów ewaluacyjnych (tj. trwałości, skuteczności, efektywności, użyteczności i trafności), ale również oszacowanie wpływu udzielanego wsparcia na zmianę sytuacji odbiorców.

Badanie zostało zrealizowane z uwzględnieniem różnych aspektów tj. zakresu czasowego, terytorialnego, przedmiotowego i podmiotowego, założeń badawczych, pytań badawczych, celu głównego i celów szczegółowych, kryteriów ewaluacyjnych oraz odbiorców badania (w kontekście formułowanych rekomendacji).

Co istotne, analizy prowadzone w ramach niniejszej ewaluacji uwzględniają podział terytorialny na 3 subregiony, w taki sposób, aby możliwe było zestawienie zebranych informacji i dokonanie wszechstronnych porównań:

- subregion północny (powiaty: kluczborski, oleski, brzeski i namysłowski),
- subregion środkowy (powiaty: miasto Opole, opolski, nyski i prudnicki),
- subregion południowy (powiaty: krapkowicki, kędzierzyńsko-kozielski, strzelecki i głubczycki) – aktualnie w subregionie południowym nie są świadczone usługi OWES.

Badaniem objęte zostały następujące podmioty czy grupy respondentów:

- Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) w województwie opolskim:
 - ✓ Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Kluczborku, działający w partnerstwie: PROFES Spółdzielnia Socjalna oraz Powiatowy Urząd Pracy w Kluczborku w celu wzmocnienia sektora ekonomii społecznej w subregionie północnym województwa opolskiego,
 - ✓ Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, działający w partnerstwie: Stowarzyszenie Miejski Klub Sportowy SUPLES z Krapkowic oraz Powiat Krapkowicki w celu wzmocnienia sektora ekonomii społecznej w subregionie środkowym województwa opolskiego,
- klienci OWES:

- ✓ indywidualni: osoby zagrożone wykluczeniem społecznym wg ustawy o zatrudnieniu socjalnym oraz Wytycznych CT9, środowiska lokalne, grupy inicjatywne z terenu województwa opolskiego,
- ✓ instytucjonalni: podmioty ekonomii społecznej (PES), przedsiębiorstwa społeczne (PS), podmioty o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) i jednostki samorządu terytorialnego (JST) z terenu województwa opolskiego,
- Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu (ROPS),
- kluczowi interesariusze OWES: Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 (IZ RPO) w zakresie działania ekonomii społecznej, Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej.

2. Metodologia i koncepcja badawcza

Pytania badawcze:

- Jaki jest zakres (w tym formy, skala) wsparcia udzielanego przez poszczególne OWES w odniesieniu do poszczególnych typów odbiorców?
- W jakim stopniu wsparcie oferowane przez OWES odpowiada na potrzeby podmiotów ekonomii społecznej?
- Jakie zmiany należałoby wprowadzić w zakresie wsparcia, by lepiej odpowiadał on na potrzeby podmiotów ekonomii społecznej?
- Jaka jest jakość wsparcia udzielanego przez poszczególne OWES?
- Czy i w jakim stopniu wsparcie udzielane przez OWES jest przydatne dla odbiorców?
- Czy i w jakim stopniu wsparcie udzielane przez OWES przyczynia się do osiągnięcia celów i zakładanych rezultatów?
- W jakim stopniu wsparcie udzielane przez OWES przynosi zakładane efekty w odniesieniu do poniesionych nakładów (finansowych, czasowych, ludzkich)?
- Na ile trwałe są efekty wsparcia poszczególnych OWES?
- Czy działające w regionie OWES różnią się w sposobie udzielania wsparcia, uzyskiwanych efektów, stopniu realizacji celów?

- Czy istnieją obszary które nie zostały objęte wsparciem OWES (identyfikacja „białych plam” wsparcia OWES)?
- Na ile działania ROPS są adekwatne i przydatne dla odbiorców?
- Jakie zmiany należałoby wprowadzić na poziomie regionalnym, aby usprawnić działania OWES i ROPS?

Kryteria ewaluacyjne:

Badanie zostało zrealizowane w oparciu o następujące kryteria ewaluacyjne:

- **skuteczność**, rozumiana jako stopień osiągnięcia założonych celów, efektów i rezultatów (na poziomie wskaźników i założeń: projektów RPO, planów działań OWES sformułowanych na potrzeby akredytacji, RPRES), a także stopień w jakim zrealizowane działania przyczyniły się do realizacji ww. celów,
- **użyteczność**, rozumiana jako stopień dopasowania zrealizowanych działań (w tym usług) do potrzeb odbiorców, a także ocena, czy zrealizowane działania korzystnie lub niekorzystnie wpływają na sytuację oraz rozwój podmiotów ekonomii społecznej, sytuacje społeczno-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz samej ekonomii społecznej w województwie opolskim,
- **trwałość**, rozumiana jako ocena prawdopodobieństwa utrzymania się efektów interwencji publicznej na rzecz ekonomii społecznej po jej zakończeniu,
- **efektywność**, rozumiana jako relacja nakładów do osiągniętych rezultatów (czy interwencja przynosi zakładane efekty przy zakładanych kosztach, czy koszty te nie mogłyby być niższe, dając porównywalne efekty?),
- **adekwatność/trafność** – rozumiana jako ocena sposobu doboru zastosowanych instrumentów wsparcia pod kątem realizacji założonych celów, a także ocena związków między zdefiniowanymi celami systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim a **realnymi potrzebami sektorowymi**, które mają zostać rozwiązane dzięki podejmowanej interwencji (czy i w jakim stopniu cele oraz realizowane działania są dostosowane do realnych potrzeb i problemów sektora ekonomii społecznej,

- **spójność zarządzania**, rozumiana jako ocena sposobu zarządzania systemem wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim, w tym komunikacji wewnętrznej, sposobu podejmowania decyzji, współpracy między partnerami itp.,
- **wartość dodana**, rozumiana jako wystąpienie innych niż założone efektów wynikających z funkcjonowania systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim (pozytywnych lub negatywnych).

Na podstawie badania sformułowana została kompleksowa ocena systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim z uwzględnieniem takich aspektów, jak perspektywa odbiorców wsparcia, zakres i rodzaj podejmowanych działań (animacja, wsparcie istniejących oraz nowopowstających przedsiębiorstw społecznych - PS lub podmiotów ekonomii społecznej PES, działania skierowane do PES o charakterze reintegracyjnym), efekty wsparcia, efektywność kosztowa wsparcia i – na etapie końcowym – ewentualne modyfikacje w systemie wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Ocena działalności OWES objęła również identyfikację czynników wpływających (pozytywnie lub negatywnie) na sposób świadczenia usług z zakresu wsparcia, ocenę współpracy OWES z kluczowymi interesariuszami, czy wpływu OWES i ROPS na trwałość tworzonych miejsc pracy w PS lub PES.

Oprócz klasycznych kryteriów ewaluacyjnych w ramach analizy zastosowano modele ukierunkowane na interwencję publiczną o charakterze społecznościowym. Badanie zostało zrealizowane w oparciu o koncepcję **ewaluacji wpływu opartej na teorii** (*Theory based evaluation*). To podejście badawcze zakłada, że interwencję publiczną traktuje się jako teorię, która wyjaśnia, w jaki sposób prowadzone działania powinny przełożyć się na zaplanowane produkty, a te - na rezultaty. Podstawą ewaluacji wpływu opartej na teorii jest **teoria programu** (zwana też teorią interwencji lub teorią zmiany). Teoria programu składa się z modelu logicznego programu (czyli graficznej prezentacji zależności pomiędzy problemami, działaniami, produktami, rezultatami i oddziaływaniem). Ponadto uwzględnione zostaną takie aspekty, jak założenia, warunki, czynniki zewnętrzne oraz mechanizmy.

W ramach realizacji niniejszej usługi zastosowano synergiczne połączenie dwóch strategii i perspektyw ewaluacyjnych:

- ewaluacji formatywnej ex-post ukierunkowanej rozwojowo (tzw. Developmental Evaluation, zob. M.Patton M.Q. (2008), *Utilization-Focused Evaluation*, wyd. IV, Sage, London)

W tym podejściu ewaluator jest zainteresowany odpowiedzią na pytanie: co udało się osiągnąć i w jakim stopniu, a także dlaczego. Chodzi o wyjaśnienie powstałych efektów, poznania mechanizmów, które doprowadziły do określonych skutków, a także zrozumienia procesów, które zaszły (z uwzględnieniem kontekstu konkretnego środowiska, społeczności czy instytucji). Ewaluacja ex-post ma funkcję formatywną – uzyskane wyniki mogą posłużyć do uskutecznienia i usprawnienia planowanych w przyszłości interwencji. Poprzez porównanie tego, co powinno zostać osiągnięte dzięki określonym działaniom z tym, co faktycznie osiągnięto, możliwa jest odpowiedź na pytanie: czy cele interwencji zostały zrealizowane, a jeżeli tak, to w jakim stopniu. Proponowane ukierunkowanie rozwojowe oznaczać będzie, że badacze dążyć będą do połączenia „działania” i „refleksji”, „praktyki” i „teorii” poprzez współuczestnictwo i współpracę z innymi uczestnikami badania w celu osiągnięcia praktycznych rozwiązań, jak również stworzenia nowych sposobów rozumienia, nie tracąc przy tym swojej roli ewaluatora i respektując podział ról. Tego typu podejście otwiera na możliwości wzajemnego uczenia się, komunikacji i uruchamia także funkcje animacyjne wpływające na dalsze działanie badanej instytucji.

- ewaluacji demokratycznej

Ten rodzaj ewaluacji wydaje się szczególnie predestynowany do stosowania w ewaluacji działań społecznościowych. Proces badawczy polega w tym podejściu na ocenianiu wartościującym, w którym sami respondenci (a nie eksperci) wytyczają normy uznawane za wartości w danym środowisku. Ocenianie wartościujące jest strategią odmienną od oceniania sprawdzającego osiągany poziom, umożliwia bowiem wyznaczenie tego, czy badane cechy, właściwości, zjawiska lub procesy są rzeczywistymi wartościami uznawanymi przez dane środowisko czy też są to wartości istotne tylko dla organizatora/zlecniodawcy danego projektu/działania. W ten sposób zbliżamy się „idealnego” podejścia do pracy społecznościowej polegającej na tym, że jest ona efektem podmiotowego działania samej społeczności a nie efektem oddziaływania administracji.

Podejście metodologiczne

Ilustracja 2. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „w”

Usługa została zrealizowana w formie **cyklu badawczego**, polegającego na zastosowaniu różnych, **wzajemnie komplementarnych metod i technik badawczych** (ilościowych i jakościowych, z przewagą tych ostatnich), zgodnie z zasadą **triangulacji metodologicznej**. Co istotne, triangulacja objęła nie tylko kwestie związane z podejściem metodologicznym, ale również łączenie różnych źródeł danych oraz perspektyw (grup docelowych). Takie podejście pozwoliło na uzyskanie możliwie pełnej wiedzy i, w konsekwencji, przyczyni się do sformułowania trafnych wniosków i rekomendacji z badań. **Badania ilościowe** pozwoliły na uzyskanie „twardych” danych, które posłużyły do zdiagnozowania systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim. **Badania jakościowe** zostały przeprowadzone przy użyciu „miękkich”, „rozumiejących” metod. Zastosowane narzędzia i techniki badawcze pozwoliły na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii czy motywacji. Uzyskany obraz jest wielowątkowy, wielopłaszczyznowy, a także – ze względu na możliwość zestawienia i porównania opinii różnych grup respondentów – wieloperspektywiczny („zasada WWW”). Innymi słowy, niniejszy projekt badawczy miał charakter **kompleksowego, wieloetapowego i rozłożonego w czasie przedsięwzięcia**.

Sposób przeprowadzenia badania miał wymiar partycypacyjny. Oznacza to, że badacze nie byli wyłącznie zewnętrznymi obserwatorami. Partycypacyjność tę należy rozumieć jako otwartość

badaczy na dyskusję z badanymi oraz wypracowanie wspólnych konkluzji. Niezmiernie istotne było również podzielenie się przez zespół badawczy wstępnymi wnioskami na etapie końcowym, co stało się przyczynkiem do dyskusji na temat płynących z badania wniosków i rekomendacji. Innymi słowy, wyniki badań zostały skonfrontowane z opiniami zainteresowanych osób.

W kontekście przyjętych założeń, szczegółowe hipotezy zostały wypracowane dzięki rezultatom badania eksploracyjnego. Taki stan rzeczy wynika z zastosowania w badaniu **podejścia opartego na adaptacji perspektywy teorii ugruntowanej (ang. *grounded theory*)**. Stopniowa analiza materiału z kolejnych etapów badania pozwoliła na wypracowanie precyzyjnych, głównych hipotez, które zresztą - zgodnie z logiką teorii ugruntowanej - uległy procesowi testowania i ostatecznym przemianom w wyniku pracy „terenowej”. Oznacza to, że szczegółowa konceptualizacja badania formułowana była stopniowo, w miarę postępów kolejnych etapów badawczych. Dotyczyło to zwłaszcza doprecyzowania narzędzi badawczych. Innymi słowy, dość ogólnie zarysowana koncepcja badawcza była stopniowo precyzowana podczas realizacji. W ramach procesu gromadzenia wiedzy formułowano kolejne ustalenia, które zostały wykorzystane podczas projektowania kolejnych etapów badawczych. W ten sposób kolejne elementy badania uwzględniają zebraną wiedzę i opinie, jak również sposób myślenia, strukturę pojęciową i język używany przez różne grupy respondentów.

Ocena systemu wsparcia ekonomii społecznej była dokonywana w powiązaniu z zagadnieniami:

- rozwoju społecznego, oznaczającego zdolność społeczności lokalnej do tworzenia warunków umożliwiających osiągnięcie pełnego potencjału oraz zaspokojenie podstawowych potrzeb wszystkich jej członków, jak również do zwiększania stopnia spójności społecznej (w tym m.in. wyrównywania szans, przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji, marginalizacji i wykluczenia społecznego, zmniejszania rozwarstwienia społecznego)¹,
- jakości życia, rozumianej jako poziom zadowolenia z efektywnego i sprawnego układu instytucjonalnego, zapewniającego dostęp do wysokiej jakości usług społecznych z obszaru wsparcia społecznego, zdrowia, kultury, edukacji i aktywności obywatelskiej².

¹ Zob. Sen A. (2002) *Nierówności. Dalsze rozważania*, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków

² Zob. (Qua) <http://www.globalideasbank.org/boV/bV-376>lity of Life. Resource, <http://www.atsqol.org/key.asp>; Quality of Life – Underlying Philosophy

Taka perspektywa skupiona jest na odkrywaniu i identyfikowaniu tzw. niematerialnych czynników rozwoju – roli jakościowych i ilościowych parametrów zasobów społecznych, pozostających w dyspozycji społeczności lokalnej oraz możliwości ich efektywnego wykorzystania poprzez system usług społecznych. Przy takim podejściu priorytetem lokalnej polityki społecznej jest dobrostan (*well-being*) mieszkańców społeczności lokalnej, rozumiany jako maksymalizowanie potencjału możliwego do osiągnięcia w środowisku życia jednostki i/lub grup oraz jako aktywny proces służący świadomym wyborom w dążeniu do osiągania coraz bardziej satysfakcjonującej egzystencji. Na proponowane w niniejszym badaniu zintegrowane podejście do rozwoju społecznego i jakości życia składają się dwa czynniki: zwiększenie wolności wyboru usług (ich formy, miejsca, sposobu świadczenia) oraz kreowanie poprzez usługi nowych możliwości rozwojowych dla ludzi (np. dzięki usługom mogą oni aktywnie uczestniczyć w życiu zawodowym, społecznym i obywatelskim).

Pojęcie jakości życia i rozwoju społecznego ma bezpośredni związek ze sferą psychiczną człowieka. Jakość życia rozpatruje się przez pryzmat zaspakajania potrzeb typu egzystencjalnego („mieć”), związanych z bezpieczeństwem („być”) oraz dotyczących kontaktu społecznego („kochać i być kochanym”). Dlatego w badaniu kluczowa będzie perspektywa najbardziej zainteresowanych grup interesariuszy. Jakość życia to pojęcie normatywne, związane z przyjętymi przez jednostkę systemami wartości, aspiracjami, oczekiwaniami człowieka i grup społecznych, z którymi jest w jakiś sposób połączony. Poczucie satysfakcji wynika ze świadomości zaspokojenia potrzeb emocjonalnych, społecznych, potrzeb samorealizacji. Dlatego w badaniu zostanie uwzględniona perspektywa ekonomii i psychologii behawioralnej, odkrywająca „pozaracjonalne” aspekty zachowań użytkowników usług, które w praktyce decydują o skuteczności przyjętych rozwiązań. Zastosowane w niniejszej ewaluacji podejście ma ułatwić takie konstruowanie systemu wsparcia ekonomii społecznej, aby poszerzał on spektrum możliwości dokonywania wyborów przez kluczowych interesariuszy, a - co za tym idzie - sprzyjał osiągnięciu godnego i satysfakcjonującego poziomu życia.

Działalność ROPS analizowana była w kontekście koncepcji *governance*, rozumianej jako wielopoziomowe, interaktywne zarządzanie sieciowe, oparte na budowaniu relacji i kultury współpracy międzyinstytucjonalnej. Jak pokazują uzyskane wyniki dostępnych badań, ROPS w różnych regionach kraju wykonują zadania koordynacyjne, choć nie zostały wyposażone w wystarczające środki i narzędzia do ich skutecznej realizacji. Oznacza to, że instytucja ta niejako

z konieczności stosuje „miękkie” instrumenty oddziaływania, charakterystyczne dla podejścia *governance*. W związku z tym wydaje się, że pozycja ROPS w instytucjonalnym systemie wsparcia powinna zostać wzmocniona.

W ramach procesu ewaluacji zrealizowane zostały następujące etapy badawcze:

Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych (desk research) jest metodą, która została zastosowana w początkowej fazie procesu i posłużyła m.in. integracji oraz syntezie dostępnych informacji, związanych z przedmiotem badań. W tym celu skorzystano z dostępnych źródeł informacji: danych statystycznych (np. Bank Danych Lokalnych GUS, Statystyczne Vademecum Samorządowca, Monitor Rozwoju Lokalnego – System Analiz Samorządowych), dokumentów strategicznych i programowych, raportów z badań, analiz i innych podobnych opracowań, regulaminów konkursów na projekty OWES, wnioski o dofinansowanie OWES i ROPS. Tę część analizy możemy potraktować jako etap przygotowawczy, który dostarczy tzw. tła badawczego i przyczyni się do skonstruowania optymalnych narzędzi badawczych. Tam gdzie to możliwe dane dotyczące województwa opolskiego były analizowane w szerszym ujęciu – na tle analogicznych wskaźników dla innych regionów oraz ogólnopolskich. Dane były analizowane również w podziale terytorialnym (dla całości województwa oraz w rozbiciu na 3 subregiony).

Uwzględnione zostały również ważne informacje kontekstowe, w tym związane z uchwaleniem ustawy o ekonomii społecznej, aktualizacją Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (w roku 2022) oraz aktualnymi trendami w polityce społecznej: rozwojem usług społecznych i deinstytucjonalizacją w kontekście szans rozwojowych dla sektora ES i – co za tym idzie – rekomendacji dla systemu wsparcia w regionie.

W ramach Analizy danych zastanych wykorzystane zostały m.in. następujące dokumenty:

- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej,
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023-2027,
- Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego – Opolskie 2030,
- Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2016-2025,
- Szczegółowy Opisu Osi Priorytetowych RPO WO 2014-2020,

- wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (CT9),
 - dokumenty strategiczne i wdrożeniowe dotyczące realizacji projektów w obszarze ES,
 - standardy realizacji usług OWES,
 - dokumenty związane z akredytacją poszczególnych OWES,
- dane z realizacji projektów OWES i ROPS (wnioski o płatność, raporty i zestawienia z badań autoewaluacyjnych,
- wskaźniki realizacji RPRES,
 - wskaźniki projektów OWES,
 - protokoły ze spotkań Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej i grup roboczych działających w ramach Komitetu, inne dostępne dokumenty, publikacje, analizy i ekspertyzy – w tym raporty ewaluacyjne i raporty o stanie ekonomii społecznej w województwie opolskim za rok lata poprzednie (do uzgodnienia z Zamawiającym).

Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI) – klienci instytucjonalni OWES, kadra zarządzająca/osoby kluczowe w PES/PS, które otrzymały dotację na założenie lub dofinansowanie miejsc pracy, N=90

Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny (CATI) jest jedną z najczęściej stosowanych technik badań ilościowych. Polega ona na przeprowadzeniu przez ankietera telefonicznej rozmowy według standaryzowanego kwestionariusza. Przed rozpoczęciem realizacji przygotowywany jest skrypt (elektroniczna wersja narzędzia). Ankieterzy odczytują kolejne pytania z ekranu komputera, a następnie zapisują treść udzielanych przez respondentów odpowiedzi w formie elektronicznej. Wyniki są zapisywane w systemie, który pozwala na wygenerowanie końcowego zbioru (bazy) danych, a następnie przeprowadzenie stosownych procedur obliczeniowych.

Zastosowano kwotowy dobór ww. próby, proporcjonalnie dla subregionów i form wsparcia, łącznie próba wyniosła N=90 podmiotów. W każdym powiecie zostanie zrealizowany co najmniej jeden wywiad. Wykonawca dysponował gotowym i wielokrotnie sprawdzonym w praktyce narzędziem pomiaru, które zostało zaadaptowane i uzupełnione na potrzeby niniejszego projektu badawczego, a następnie skonsultowane z Zamawiającym. Analizę danych przeprowadzono

w ujęciu porównawczym (m.in. z podziałem na OWES i subregiony, a w uzasadnionych przypadkach również ukazanie uzyskanych rezultatów pomiaru w szerszym kontekście (wykonawca dysponuje bogatą bazą danych z podobnych badań, zrealizowanych w innych województwach/subregionach).

Uzyskane rezultaty były analizowane m.in. ze względu na takie zmienne, jak np. branża, rodzaj, wielkość i okres funkcjonowania danego podmiotu czy lokalizacja głównej siedziby, a także rodzaj otrzymanego wsparcia. Przeprowadzone zostały stosowne analizy statystyczne, przy czym tego rodzaju dane standardowo analizowane są na 95-procentowym poziomie istotności (w uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych).

Badanie zostanie przeprowadzone na kwotowej próbie PES/PS w województwie opolskim, które otrzymały dotację na założenie lub dofinansowanie miejsc pracy. Według stanu na koniec 6.04.2023 r. w województwie opolskim funkcjonowało 56 podmiotów o zweryfikowanym statusie przedsiębiorstwa społecznego³.

Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI) – osoby fizyczne, klienci indywidualni OWES, osoby, które skorzystały (w imieniu PS) z usług wsparcia istniejących PS, N=60

Analogiczne podejście zostało zastosowane również do pozyskania opinii klientów indywidualnych, a więc osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które otrzymały wsparcie OWES (usługi wsparcia istniejących PS, w imieniu PS).

Zastosowano kwotowy dobór ww. prób, proporcjonalnie dla subregionów i OWES. W uzasadnionych przypadkach możliwe było ukazanie uzyskanych rezultatów pomiaru w szerszym kontekście (wykonawca dysponuje rozbudowaną bazą danych z podobnych badań, zrealizowanych w innych województwach/subregionach).

³ Źródło: aktualna lista przedsiębiorstw społecznych prowadzona przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, stan na 7.04.2023 r. Dane są niepełne, ponieważ po wejściu w życie ustawy o ekonomii społecznej w 2022 roku status przedsiębiorstwa społecznego nadawany jest przez wojewodów.

Badanie ilościowe: Komputerowo Wspomagane Wywiady Telefoniczne (CATI) – przedstawiciele JST lub ich jednostek organizacyjnych, N=30

Analogiczne podejście zostało zastosowane również do pozyskania opinii przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego w regionie. Badanie zostanie przeprowadzone na losowo-kwotowej próbie JST w województwie, odzwierciedlającej strukturę ww. podmiotów ze względu na rodzaj (z podziałem na miasta na prawach powiatu, powiaty ziemskie oraz gminy miejskie, miejsko-wiejskie oraz wiejskie), wielkość i podział terytorialny (subregiony). W zależności od uwarunkowań lokalnych wykonawca dopuszcza możliwość realizacji części wywiadów z jednostkami organizacyjnymi JST (w tym OPS, PCPR i PUP, które mogą być głównym aktorem systemu wsparcia ES na danym terenie).

Tabela 3. Jednostki samorządu terytorialnego w województwie opolskim

Liczba miast na prawach powiatu	1
Liczba powiatów	11
Liczba gmin miejskich	2
Liczba gmin miejsko-wiejskich	33
Liczba gmin wiejskich	35
Łącznie	82

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI), N=30

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) (z ang. *Individual In-Depth Interviews*) są jedną z najbardziej popularnych metod badań jakościowych, polegającą na przeprowadzeniu serii szczegółowych rozmów z respondentami, którzy dobierani są w sposób celowy, zgodny z założonym celem badawczym. Zastosowanie tej metody umożliwiło dotarcie do bardzo szczegółowych informacji. Zastosowane narzędzia pozwolą na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii, zachowań, postaw, czy motywacji. Wywiady pogłębione przeprowadzone zostaną przez wyspecjalizowanych badaczy, posiadających wiedzę, doświadczenie i umiejętności psychologiczne. Wywiady zostały przeprowadzone z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej (np. oprogramowania do telekonferencji) lub telefonicznie.

Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI) zostały zrealizowane z następującymi grupami respondentów:

- kadra zarządzająca OWES (zarząd organizacji, kadra kierująca OWES) – N=4,
- klienci OWES (osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, które otrzymały wsparcie OWES) – N=6,
- przedstawiciele kadry kierowniczej IZ RPO WO oraz IP RPO WO - N=2,
- przedstawiciele JST i ich jednostek organizacyjnych (PUP, OPS, władze gminy i powiatu, w każdym powiecie zostanie zrealizowany przynajmniej 1 wywiad) – N=12,
- klienci instytucjonalni OWES (w tym minimum 1 podmiot reintegracyjny i 1 PS) – N=6.

Jak już wspomnieliśmy, badanie zostało zrealizowane z uwzględnieniem punktów widzenia różnych grup respondentów, a kluczowe wyniki zestawiono i analizowano w ujęciu porównawczym. Zasada triangulacji objęła nie tylko łączenie różnych metod i technik badawczych, ale również źródeł danych oraz perspektyw (w tym różnych grup docelowych, istotnych z punktu widzenia założonych celów badawczych). Wyniki były analizowane z uwzględnieniem „miękkich”, rozumiejących technik, ponadto odwołano się do doświadczeń wykonawcy, płynących z realizacji podobnych projektów badawczych w innych regionach.

W dużej części badanie jakościowe miało wymiar ekspercki. Respondentami były osoby zidentyfikowane jako tzw. „kompetentni informatorzy” w odniesieniu do systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim. Osoby te odznaczają się ponadprzeciętnym poziomem wiedzy w zakresie ww. zagadnień, a także wysokim poziomem refleksyjności i umiejętności analitycznych. Pogłębiona dyskusja z ekspertami sprzyjała poszerzeniu wiedzy zebranej podczas wcześniejszych etapów badania. Jednocześnie była to okazja do konfrontacji uzyskanych rezultatów i wstępnych wniosków z badania z opiniami kluczowych specjalistów z regionu. Inaczej rzecz ujmując, wywiady „eksperckie” pozwoliły na pogłębioną oraz uwzględniającą lokalne i regionalne uwarunkowania interpretację wyników zrealizowanego cyklu badawczego. Proponowane podejście badawcze sprzyjało skutecznej realizacji wszystkich założonych celów. Podsumowując, łącznie zrealizowanych zostało 30 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI) z różnymi grupami respondentów.

Parametry techniczne:

- średni czas trwania: ok. 50-60 minut,

- rejestracja przebiegu spotkania (dźwięk),
- z wywiadów sporządzone będą transkrypcje.

Diady/triady/FGI, N=7

Diady, triady oraz Zogniskowane Wywiady Grupowe (FGI) polegają na przeprowadzeniu przez moderatora grupowej dyskusji z zaproszonymi wcześniej respondentami. Każdy z wywiadów trwał ok. 90-120 minut. Dyskusja została przeprowadzona według opracowanego wcześniej scenariusza, czasami zawierającego także dosłowną treść pytań, a jej przebieg został zarejestrowany (obraz i dźwięk). W spotkaniach grupowych wzięło udział 2-6 respondentów, spełniających ściśle określone kryteria rekrutacyjne. Były to osoby reprezentujące różne grupy interesariuszy systemu wsparcia ES w regionie, łącznie zrealizowane zostały 4 diady lub triady oraz 3 FGI. Wywiady zostały przeprowadzone z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej (np. oprogramowania do telekonferencji) lub telefonicznie.

Realizacja założonych celów badawczych (zwłaszcza ewaluacja jakości pracy i usług świadczonych przez OWES) wymagała odwołania się m.in. do opinii kadry ww. ośrodków. Co istotne – konieczne było uwzględnienie różnych doświadczeń i perspektyw, zatem w każdym spotkaniu wzięły udział osoby reprezentujące różne grupy/segmenty pracowników OWES: kadra kierownicza, animatorzy, doradcy ogólni, doradcy biznesowi itp. Realizacja spotkań była konieczna ze względu na określenie specyfiki każdego OWES oraz porównanie 3 subregionów w województwie opolskim. Kadra OWES dysponuje wiedzą ekspercką, która nie mogła zostać pominięta w realizowanym procesie badawczym.

Parametry techniczne:

- średni czas trwania: ok. 90-100 minut,
- rejestracja przebiegu spotkania,
- z wywiadów sporządzone będą transkrypcje.

Tabela 4. Struktura badania realizowanego techniką diad/triad/FGI

technika badawcza	liczebność	respondenci
FGI	1	Pracownicy ROPS, którzy odpowiadają za rozwój ekonomii społecznej
FGI	2	Kadra OWES (animatorzy, doradcy kluczowi, doradcy biznesowi...)
diada/triada	1	Pracownicy IZ RPO
diada/triada	1	Pracownicy IZ RPO
diada/triada	1	Pracownicy IP RPO
diada/triada	1	Pracownicy IP RPO

Tajemniczy klient

Tajemniczy klient jest metodą służącą ocenie jakości obsługi. W tym celu badacze wcielają się w rolę klientów danej instytucji, aby w warunkach zbliżonych do naturalnych załatwić jakąś typową sprawę. Badanie było realizowane według ściśle opracowanej procedury (np. scenariusza rozmowy), a wyniki są zapisywane na specjalnym arkuszu lub kwestionariuszu. Metoda posłużyła weryfikacji jakości obsługi klienta w przypadku pierwszego kontaktu i świadczenia ogólnej informacji na temat ścieżki wsparcia. W każdym OWES zrealizowane zostały po 2 kontakty. Łącznie podjęte zostaną 4 kontakty typu tajemniczy klient.

Analiza porównawcza

Na podstawie wszystkich informacji zebranych w ramach ww. etapów badawczych przeprowadzona została analiza porównawcza sposobów funkcjonowania akredytowanych OWES w województwie opolskim.

Warsztaty rekomendacyjne

Na końcowym etapie realizacji projektu przeprowadzone zostały 2 warsztaty dla przedstawicieli ROPS i OWES, którego celem było omówienie i dopracowanie rekomendacji z badania. W ten sposób rekomendacje zostały sformułowane w sposób partycypacyjny, na podstawie pogłębionej dyskusji, z uwzględnieniem perspektyw różnych aktorów.

Celem warsztatów było omówienie i dopracowanie wstępnych rekomendacji z badania, sformułowanych przez wykonawcę na podstawie wszystkich zrealizowanych wcześniej etapów

badawczych. Ten zabieg sprzyjał podniesieniu użyteczności ww. rekomendacji, które zostaną skonfrontowane z perspektywą najbardziej zainteresowanych osób, instytucji i organizacji. Powyższy sposób realizacji badania został sformułowany na podstawie doświadczeń wykonawcy, płynących z realizacji podobnych projektów badawczych. Proponowane rozwiązania przyczyniły się do bardziej efektywnej i skutecznej realizacji założonych celów niniejszego badania. Warsztaty zostały przeprowadzone w trybie zdalnym.

3. Streszczenie

Firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła badanie ilościowe i jakościowe pn. „Ewaluacja systemu wsparcia rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim”. Badanie zostało wykonane na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego – Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu. Badanie dostarczyło ROPS informacji niezbędnych do koordynacji działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.

Przeprowadzone zostały następujące etapy badawcze: Analiza danych zastanych, warsztat projekcyjny, badanie ilościowe metodą CATI na próbie 150 PES/PS korzystających z usług OWES, badanie ilościowe metodą CATI na próbie 80 klientów indywidualnych OWES (osób fizycznych, które skorzystały ze wsparcia w imieniu przedsiębiorstw społecznych), badania jakościowe: 30 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych z przedstawicielami instytucji wsparcia oraz sektora ekonomii społecznej, wywiady grupowe z przedstawicielami OWES, ROPS, IZ RPO WO, a także warsztat rekomendacyjny.

Badani przedstawiciele PES/PS bardzo wysoko ocenili poziom zadowolenia z usług OWES⁴. Przeszło 9 na 10 uczestników pomiaru wskazało odpowiedź o waloryzacji dodatniej, a zdecydowana większość udzieliła najbardziej pozytywnej z możliwych odpowiedzi. Ponadto uzyskano 7 proc. ocen neutralnych lub ambiwalentnych, natomiast – co warto szczególnie podkreślić – wskazania negatywne odnotowano w stopniu marginalnym. Średnia w skali 1-5 wynosi 4,59.

Bardzo pozytywne oceny zostały sformułowane przez klientów obu OWES w regionie. Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej uzyskał minimalnie wyższą ocenę niż Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (nie odnotowano różnic istotnych statystycznie).

⁴ Badanie ilościowe, CATI z PES/PS, N=150

Niemal wszyscy respondenci pozytywnie ocenili uprzejmość, życzliwość i kulturę osobistą oraz kompetencje komunikacyjne personelu OWES, zaś na kolejnych miejscach znalazły się: profesjonalna wiedza, umiejętności i kompetencje zawodowe, chęć udzielania pomocy klientom ośrodka. Choć w przypadku wszystkich badanych atrybutów uzyskano wysokie noty, najwięcej wątpliwości budzi umiejętność rozwiązywania problemów.

Poziom zadowolenia z oferty OWES jest wysoki, lecz na uwagę zasługuje fakt, że na trzech pierwszych miejscach znalazły się: kluczowe doradztwo biznesowe, dotacje oraz doradztwo specjalistyczne. Nie odnotowano jakichkolwiek ocen negatywnych, natomiast sporadycznie formułowano opinie neutralne lub ambiwalentne. 7 proc. badanych klientów OWES deklaruje, że ich podmioty przynajmniej raz doświadczyły trudności podczas korzystania z usług ww. ośrodków.

Również klienci indywidualni OWES wyrażali wysoki poziom zadowolenia z otrzymanych usług⁵. 69 na 80 uczestników pomiaru deklarujących korzystanie ze wsparcia wskazało odpowiedź o waloryzacji dodatniej, a większość udzieliła najbardziej pozytywnej z możliwych odpowiedzi. Ponadto uzyskano 3 oceny neutralne lub ambiwalentne, a także 2 oceny negatywne. Średnia w skali 1-5 wynosi 4,46.

Osoby zatrudnione w podmiotach ekonomii społecznej zostały zapytane o ocenę poziomu zadowolenia z aktualnie wykonywanej pracy. 31 na 35 badanych z tej grupy wskazało pozytywną ocenę, natomiast odpowiedzi o waloryzacji negatywnej lub neutralnej lub ambiwalentnej formułowano w przypadkach jednostkowych. Respondenci najwyżej ocenili wpływ zatrudnienia w PES/PS na poczucie ich własnej wartości, jak również atmosferę w miejscu pracy i relacje ze współpracownikami oraz interesujący, ciekawy charakter powierzonych zadań. Najwięcej wątpliwości budzi poziom wynagrodzenia oraz perspektywa utrzymania zatrudnienia w dłuższym okresie.

Ankietowani przedstawiciele PES/PS zapoznawali się z zestawem stwierdzeń, obejmujących ewaluacyjną analizę wybranych aspektów, związanych z korzystaniem z systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim⁶. Zdecydowana większość rozmówców (w zależności od stwierdzenia: 71-94 proc. badanych klientów OWES) formułuje pozytywne oceny. Z perspektywy przyjętych kryteriów ewaluacyjnych uzyskano następujące rezultaty:

⁵ Badanie ilościowe, klienci indywidualni OWES (osoby fizyczne), N=80

⁶ Badanie ilościowe, CATI z PES/PS, N=150

- **UŻYTECZNOŚĆ:** 93 proc. ankietowanych PES/PS wysoko ocenia przydatność i użyteczność otrzymanego wsparcia (średnia 4,75), 92 proc. uczestników pomiaru uważa, że wsparcie było dopasowane do ich potrzeb (średnia 4,7),
- **TRAFNOŚĆ/ADEKWATNOŚĆ:** 78 proc. sądzi, że otrzymane wsparcie było adekwatne do potrzeb sektorowych w regionie (średnia 4,54), 71 proc. formułuje pozytywną ocenę stopnia powiązania działań pomocowych z diagnozą społeczno-gospodarczą województwa opolskiego (średnia 4,42),
- **SKUTECZNOŚĆ:** 94 proc. respondentów formułuje pozytywną ocenę skuteczności otrzymanej pomocy (średnia 4,73),
- **TRWAŁOŚĆ:** 87 proc. badanych wysoko ocenia perspektywę trwałości uzyskanych rezultatów (średnia 4,49).

Również klienci indywidualni OWES (osoby fizyczne, które skorzystały ze wsparcia w ramach PES/PS) zapoznawali się z zestawem stwierdzeń, dotyczących różnych aspektów związanych z pracą zawodową oraz oceną uzyskanej pomocy⁷. W największym stopniu podzielane jest przekonanie, że praca zawodowa jest ważną wartością w życiu, a także pogląd, że otrzymana pomoc była dopasowana do indywidualnych potrzeb odbiorców, przydatna i użyteczna (kryterium ewaluacyjne: UŻYTECZNOŚĆ) oraz może okazać się trwała w dłuższej perspektywie czasowej (kryterium ewaluacyjne: TRWAŁOŚĆ). Osoby zatrudnione w PES/PS dobrze czują się w aktualnym miejscu pracy i nie chciałyby zmieniać tego przyjaznego dla siebie środowiska na inne (którego nie znają). Respondenci raczej nie zgadzają się jednak z przekonaniem, że zatrudnienie w PES/PS jest dla nich jedyną czy unikatową możliwością podjęcia pracy zawodowej.

Ocena ewaluacyjna była dokonywana również w ramach badania jakościowego z przedstawicielami różnych grup respondentów. Rozmówcy wyrażali wątpliwości odnośnie identyfikacji jakości i stopnia trwałości efektów uzyskanych w związku z oferowanym wsparciem – w tym kontekście najczęściej wymieniano miejsca pracy w PES/PS⁸. W opinii badanych utrzymywanie się uzyskanych rezultatów w dłuższej perspektywie czasowej jest uzależnione od dostarczenia adekwatnej pomocy finansowej, ale również wsparcia biznesowego, tj. realnej pomocy w prowadzeniu i rozwijaniu działalności gospodarczej dla istniejących podmiotów ekonomii społecznej, zwłaszcza przedsiębiorstw społecznych. W tym kontekście **ważne są środki na rozwój**

⁷ Badanie ilościowe, klienci indywidualni OWES (osoby fizyczne), N=80

⁸ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS...

istniejących PES/PS (niezwiązane bezpośrednio z tworzeniem nowych miejsc pracy), wzmacnianie postaw przedsiębiorczych i kompetencji biznesowych, w tym podnoszenie kompetencji liderów PES/PS (a więc działania na rzecz zapewnienia wysokiej jakości usług poprzez podnoszenie jakości zarządzania). Innym ważnym czynnikiem trwałości i rozwoju jest budowanie relacji i tworzenie kultury współpracy, co bywa poważnym deficytem, utrudniającym funkcjonowanie PES/PS (np. bardzo istotnym zagadnieniem jest budowanie relacji i rozwiązywanie konfliktów w zespołach pracowniczych).

Warto szczególnie podkreślić, że respondenci uważają, że te same rezultaty ośrodków wsparcia ekonomii społecznej nie mogłyby zostać osiągnięte przy niższych nakładach finansowych (EFEKTYWNOŚĆ)⁹. Uczestnicy badania jakościowego uważają, że przy tych samych nakładach finansowych nie było możliwe osiągnięcie bardziej rozbudowanych rezultatów działań OWES. Oznacza to, że uczestnicy badania pozytywnie oceniają efektywność kosztową działań podejmowanych przez OWES w województwie opolskim.

Ponadto respondenci z różnych grup pozytywnie oceniają sposób organizacji systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie w ramach istniejących uwarunkowań prawnych oraz instytucjonalnych (SPÓJNOŚĆ ORGANIZACYJNA)¹⁰. Nie dostrzegają oni jakichkolwiek niezaplanowanych (pozytywnych lub negatywnych) rezultatów funkcjonowania owego systemu (WARTOŚĆ DODANA).

⁹ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES

¹⁰ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO, PES/PS...

4. Najważniejsze informacje o systemie wsparcia ekonomii społecznej w regionie

Województwo opolskie jest jednym z najmniejszych regionów kraju pod względem liczby ludności, a postępująca depopulacja pogłębia ten stan, zwłaszcza w niektórych rejonach: „miasto Opole oraz powiat prudnicki zostały zdiagnozowane jako obszary największej depopulacji...”¹¹. Według danych zaczerpniętych ze „Strategii Polityki Społecznej Województwa Opolskiego na lata 2021-2030” liczba mieszkańców wynosiła w 2019 roku 1,2 mln osób¹². Jak pokazują informacje zamieszczona w Banku Danych Lokalnych GUS, liczba ludności systematycznie zmniejsza się w kolejnych latach¹³. Charakterystycznym zjawiskiem dla województwa jest niski – na tle innych województw – odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym, a jednocześnie jeden z najwyższych udziałów ludności w wieku poprodukcyjnym. Powierzchnia województwa zajmuje obszar 11.710 km², co plasuje je na przedostatnim miejscu w kraju. Sytuacja na regionalnym rynku pracy w okresie ostatnich kilku lat uległa poprawie, zmniejszała się również stopa bezrobocia rejestrowanego. „Według stanu na 31 grudnia 2020 roku wynosiła 8,5% i była wyższa o 2,3 pp. od wartości dla kraju¹⁴”. Podobnie jak w całym kraju, również w województwie opolskim obserwowane są korzystne zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej – a co za tym idzie – zmniejszanie się liczby osób korzystających z pomocy społecznej. „W województwie opolskim na przestrzeni lat 2013-2019 wskaźnik deprywacji lokalnej tj. liczba osób w rodzinach na 1000 mieszkańców korzystających ze świadczeń (pieniężnych i niepieniężnych) pomocy społecznej zmniejszył się niemal dwukrotnie – w roku 2013 wynosił 117,97, a w 2019 roku 64,75”¹⁵. Warto zaznaczyć, że – jak wynika z danych odnotowywanych w analogicznym okresie – odsetek osób długotrwale korzystających ze wsparcia utrzymuje się na podobnym poziomie – osoby te stanowią ponad połowę beneficjentów systemu pomocy społecznej. Zjawisko to jest najsilniejsze w Opolu, gdzie udział osób długotrwale korzystających ze świadczeń wyniósł w 2019 roku prawie 80 proc. Najliczniejszą i zarazem stale rosnącą grupę odbiorców pomocy społecznej stanowią rodziny emerytów i rencistów. „W pozostałych grupach widoczny jest spadek liczby rodzin korzystających z

¹¹ „Strategia Polityki Społecznej Województwa Opolskiego na lata 2021-2030”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, Opole, 2021

¹² Tamże

¹³ Bank Danych Lokalnych GUS

¹⁴ „Strategia Polityki Społecznej Województwa Opolskiego na lata 2021-2030”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, Opole, 2021

¹⁵ Tamże

pomocy społecznej prawie o połowę”¹⁶. Opisane powyżej trendy uległy zahamowaniu w latach 2020-2021, w związku z pandemią COVID-19. Osoby w wieku produkcyjnym stanowią najliczniejszą grupę klientów systemu pomocy społecznej w województwie, natomiast odnotowuje się stały spadek udziału tej grupy beneficjentów, podobnie jak spadek udziału tej grupy wiekowej w strukturze mieszkańców, co jest związane z trendami demograficznymi. Co za tym idzie, wzrasta liczba seniorów korzystających z systemu pomocy społecznej. Aktualnie najczęstszymi przyczynami korzystania ze wsparcia są: długotrwała i ciężka choroba, ubóstwo i bezrobocie.

4.1. Uwarunkowania prawne

Najważniejszym aktem prawnym w przedmiotowym obszarze jest długo oczekiwana ustawa o ekonomii społecznej, która została uchwalona 5 sierpnia 2022 roku¹⁷. Warto zaznaczyć, że wcześniej obszar ekonomii społecznej nie był uregulowany ustawowo. Wspomniany akt prawny wprowadził istotne zmiany, regulując m.in.: organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym, instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego, jak również zasady i formy wspierania rozwoju ekonomii społecznej przez organy administracji publicznej. Oprócz nadania przedmiotowemu obszarowi rangi ustawowej, o co zabiegano od wielu lat, uporządkowane zostały kwestie definicyjne. Ekonomię społeczną zdefiniowano jako „...działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym”¹⁸. Jako podmioty ekonomii społecznej wymienione zostały:

- spółdzielnie socjalne,
- warsztaty terapii zajęciowej i zakłady aktywności zawodowej,
- centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej,
- spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej,

¹⁶ Tamże

¹⁷ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1812

¹⁸ Tamże

- organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 i 1265), z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,
- podmiot, o którym mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁹.

Ważne jest również sprecyzowanie definicji osób czy grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, co ma kluczowe znaczenie dla funkcjonowania systemu wsparcia. W świetle wspomnianej ustawy są to:

- osoby bezrobotne, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2022 r. poz. 690, 830, 1079, 1383 i 1561),
- osoby bezrobotne długotrwale, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- osoby poszukujące pracy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 pkt 22 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, bez zatrudnienia:
 - ✓ w wieku do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia LUB,
 - ✓ niewykonyjące innej pracy zarobkowej, o której mowa w art. 2 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- osoby niepełnosprawne w rozumieniu art. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- absolwenci centrów integracji społecznej oraz klubów integracji społecznej, o których mowa w art. 2 pkt 1a i 1b ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym,
- osoby spełniające kryteria, o których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, z późn. zm.3),

¹⁹ Tamże

- osoby uprawnione do specjalnego zasiłku opiekuńczego, o której mowa w art. 16a ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2022 r. poz. 615 i 1265),
- osoby usamodzielniane, o których mowa w art. 140 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2022 r. poz. 447 i 1700) oraz art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
- osoby z zaburzeniami psychicznymi, o których mowa w art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2020 r. poz. 685 oraz z 2022 r. poz. 974 i 1700),
- osoby pozbawione wolności, osoby opuszczające zakład karny oraz pełnoletnie osoby opuszczające zakład poprawczy,
- osoby starsze, o których mowa w art. 4 pkt 1 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz. U. poz. 1705),
- osoby, które uzyskały w RP status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą²⁰.

Ustawa o ekonomii społecznej reguluje również status przedsiębiorstwa społecznego, który mogą posiadać podmioty ekonomii społecznej lub tworzące je jednostki, prowadzące: (1) działalność odpłatną pożytku publicznego, o której mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, (2) działalność gospodarczą, o której mowa w art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r. poz. 162 i 2105 oraz z 2022 r. poz. 24, 974 i 1570) lub (3) inną działalność o charakterze odpłatnym. Działalność przedsiębiorstwa społecznego powinna służyć rozwojowi lokalnemu i mieć na celu: reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych. „Przedsiębiorstwo społeczne zatrudnia co najmniej 3 osoby na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę. Każda z tych osób jest zatrudniona w wymiarze co najmniej 1/2 pełnego wymiaru czasu pracy. (...) W przedsiębiorstwie społecznym (...) co najmniej 30% ogółu osób zatrudnionych stanowią osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, wykonujące pracę na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę. Każda z tych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jest zatrudniona w wymiarze co najmniej 1/2 pełnego

²⁰ Tamże

wymiaru czasu pracy...”²¹. Co istotne, ustawa precyzuje, że status przedsiębiorstwa społecznego uzyskiwany jest w drodze decyzji wojewody, właściwego terytorialnie dla wnioskującego podmiotu ekonomii społecznej lub tworzącej go jednostki. Dodajmy, że wyzwania związane z wdrażaniem ustawy były przedmiotem licznych dyskusji z respondentami, prowadzonych na etapie badania jakościowego.

Istotnym dokumentem, określającym ramy systemu wsparcia ekonomii społecznej na poziomie ogólnopolskim jest „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej” (KPRES)²². Aktualna wersja dokumentu obowiązuje od grudnia 2022 r., kiedy Rada Ministrów przyjęła uchwałę zmieniającą poprzedni dokument – „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”. Cel główny Programu zakłada, że „...do roku 2030 podmioty ekonomii społecznej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług społecznych...”²³. Do celu głównego przyporządkowano cele szczegółowe, które obejmują:

- wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych,
- zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej na rynku,
- upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej.

Warto dodać, że w KPRES znajdują się zapisy porządkujące rolę OWES w systemie wsparcia ekonomii społecznej, sposób ich funkcjonowania, a także świadczenia usług na rzecz PES/PS, jak również współpracę z szeroko rozumianym otoczeniem²⁴. Ponadto wspomniany dokument precyzuje – na podstawie diagnozy – główne kierunki interwencji publicznej w obszarze ekonomii społecznej:

²¹ Tamże

²² „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2022, załącznik do uchwały nr 212 Rady Ministrów z dnia 26 października 2022 r.

²³ Tamże

²⁴ Tamże

- współpraca PES z jednostkami samorządu terytorialnego (JST), w tym w obszarze realizacji usług społecznych na rzecz mieszkańców,
- wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym na rynku pracy,
- wzmocnienie potencjału gospodarczego PES,
- zwiększenie rozpoznawalności PES w środowiskach lokalnych,
- podnoszenie kompetencji w sektorze ES²⁵.

Wytyczne CT9²⁶

Dokument o zasięgu ogólnopolskim określa zasady udzielania wsparcia i zarazem wdrażania działań współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach celu tematycznego nr 9 pn. „Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją”, jak również Priorytetu Inwestycyjnego 9a Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego pn. „Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych”. Wspomniane wytyczne zawierają pewne standardy w zakresie sposobu realizacji przedsięwzięć, skierowanych do różnych grup odbiorców. Warto zaznaczyć, że w roku 2019 zmieniono kilka istotnych szczegółów, jak np. definicję przedsiębiorstwa społecznego, jak również katalog PES, do których zaliczono koła gospodyń wiejskich oraz zakłady pracy chronionej.

„Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego 2030+”²⁷

Kluczowym dokumentem w regionie jest „Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego 2023+”. Rozwój sektora ekonomii społecznej został w nim ujęty m.in. jako jedno z działań, które ma być odpowiedzią na problemy związane z niekorzystnymi zmianami demograficznymi w regionie (starzenie się społeczeństwa oraz depopulacja). W celu operacyjnym 3.1. „Silny Kapitał społeczny w regionie” zapisano, że „...ekonomia społeczna i solidarna może być ważnym

²⁵ Tamże

²⁶ „Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020”, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa, 2019

²⁷ „Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego 2030+”, Opole, marzec 2021 r.

elementem budowania regionalnej gospodarki obiegu zamkniętego. Może także pełnić dużą rolę na obszarach wiejskich – np. poprzez rozwój rolnictwa społecznego (gospodarstwa opiekuńcze, przedsięwzięcia sieciujące, kooperatywy, spółdzielnie, grupy producentów, itp.) oraz może odegrać znaczącą rolę w procesach rewitalizacyjnych”²⁸.

Rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej został ujęty w Strategii jako jeden z kluczowych kierunków działań celu operacyjnego 3.2. „Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym”. Według zapisów dokumentu ekonomia społeczna może być ważnym narzędziem realizacji usług społecznych. „Dlatego należy tworzyć odpowiednie warunki do ich rozwoju poprzez m.in. wsparcie merytoryczne istniejących podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej (w tym wspieranie rozwoju podmiotów reintegracyjnych oraz podjęcie działań w celu wypracowania regionalnego modelu/systemu wsparcia przejścia osób z podmiotów reintegracyjnych do podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej) oraz liderów lokalnych planujących rozpoczęcie działalności w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej, rozwój miejsc pracy w przedsiębiorczości społecznej, realizację działań edukacyjnych i promocyjnych wśród samorządów i społeczeństwa w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej, społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne, promowanie zlecenia przez JST usług społecznych użyteczności publicznej, wspieranie istniejących i tworzenie trójsektorowych partnerstw lokalnych, rozwój społecznej odpowiedzialności biznesu, prowadzenie badań i analiz w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej, itp.”²⁹

„Strategia Polityki Społecznej Województwa Opolskiego na lata 2021-2030”³⁰

Niezmiernie ważnym dokumentem obowiązującym w okresie objętym ewaluacją jest „Strategia Polityki Społecznej Województwa Opolskiego na lata 2021-2030”. W dokumencie nie poświęcono zbyt wiele miejsca obszarowi ekonomii społecznej. Rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej wpisano do celu strategicznego 3, cel operacyjny 3.2: „Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym”. Elementy polityki

²⁸ Tamże

²⁹ Tamże

³⁰ „Strategia Polityki Społecznej Województwa Opolskiego na lata 2021-2030”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, Opole, 2021

rozwoju ES zostały ujęte między innymi w „Priorytetowych kierunkach działań w odniesieniu do kluczowych grup adresatów Strategii”, jak:

- wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w tym organizacji pozarządowych działających na rzecz rodziny,
- wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w tym organizacji pozarządowych działających na rzecz seniorów,
- rozwój podmiotów reintegracji społeczno-zawodowej (WTZ/ZAZ),
- wsparcie rozwoju przedsiębiorstw społecznych zapewniających miejsca pracy dla osób z niepełnosprawnościami,
- wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w tym organizacji pozarządowych działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami,
- koordynacja regionalnego systemu rehabilitacji społeczno-zawodowej w ZAZ,
- rozwój usług reintegracji zawodowej i społecznej (CIS/KIS/PS),
- rozwój klubów integracji społecznej i centrów integracji społecznej,
- wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w tym organizacji pozarządowych działających na rzecz osób z kręgu wysokiego ryzyka socjalnego,
- wsparcie w zakresie tworzenia centrów integracji społecznej.

Ponadto wśród priorytetowych kierunków działań w odniesieniu do celów strategicznych znalazły się takie zadania, jak:

- wsparcie podmiotów ekonomii społecznej w tym organizacji pozarządowych jako realizatorów usług społecznych,
- wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w tym przygotowywanie do roli realizatorów zadań publicznych,
- wspieranie działań mających na celu zwiększanie udziału podmiotów ekonomii społecznej w tym organizacji pozarządowych w realizacji zadań publicznych,
- budowanie regionalnych i lokalnych sieci współpracy interdyscyplinarnej w zakresie m.in.: pomocy i integracji społecznej, ekonomii społecznej i solidarnej, reintegracji społeczno-zawodowej,

- budowa i rozwój platformy informacyjnej/wymiany informacji skupiającej realizatorów usług społecznych (JST, PES, podmioty prywatne).

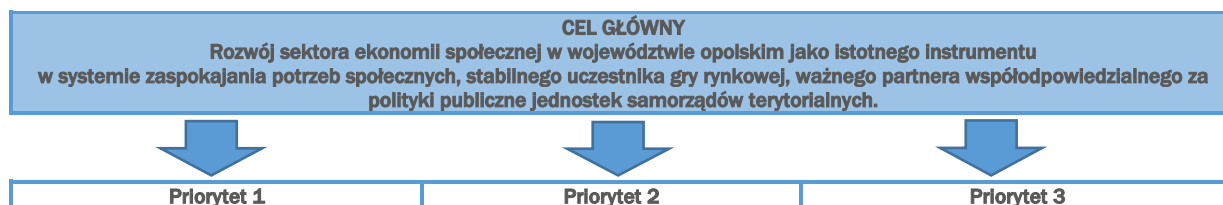
Współpraca z sektorem ekonomii społecznej i solidarnej - obok współpracy z organizacjami pozarządowymi - została wymieniona w omawianym dokumencie jako jeden z istotnych elementów procesu wdrażania Strategii.

„Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.”³¹

Najważniejszym dokumentem regulującym politykę wsparcia ekonomii społecznej w regionie jest „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.” (dalej: RPRES). Zamieszczone w nim zapisy wynikają z Ustawy o pomocy społecznej i są bezpośrednio związane z zawartością KPRES.

Głównym założeniem RPRES jest „...zaplanowanie spójnych i skoordynowanych działań, wykorzystujących ekonomię społeczną do realizacji celów postawionych w krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych”³². RPRES został silnie powiązany z innymi obowiązującymi w okresie jego opracowywania dokumentami regionalnymi, istotnymi z punktu widzenia rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim, w tym m.in. z regionalną strategią w obszarze polityki społecznej oraz RPO. Ostatnia z wymienionych pozycji jest „...kluczowym dokumentem operacyjnym w zakresie wsparcia finansowego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Szczególne znaczenie w zakresie wsparcia obszaru ekonomii społecznej mają zapisy określone w Osi Priorytetowej 9: Włączenie społeczne i walka z ubóstwem”³³.

Ilustracja 4. Szczegółowa struktura Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej dla województwa opolskiego³⁴

³¹ „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.”, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Opole, 2016

³² Tamże

³³ Tamże

³⁴ Tamże

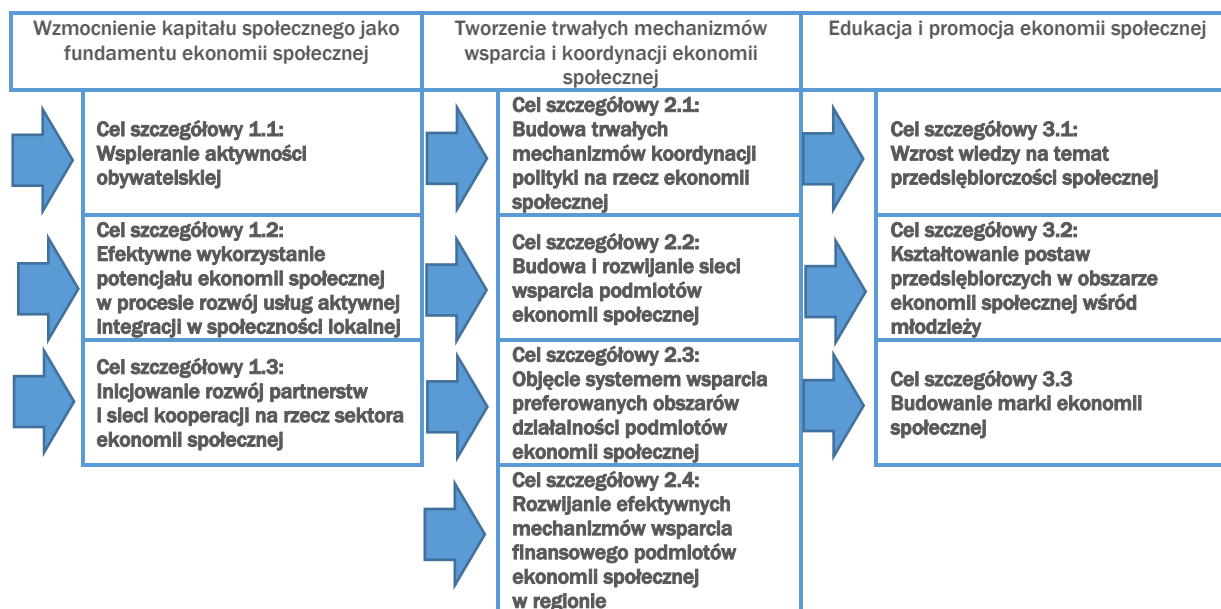

Tabela 5. Cele i kierunki działań w ramach Priorytetu 1³⁵

PRIORYTET 1. WZMOCNIENIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO JAKO FUNDAMENTU EKONOMII SPOŁECZNEJ	
Cel szczegółowy:	Proponowane kierunki działania:
Cel 1.1 Wspieranie aktywności obywatelskiej	Animacja środowisk lokalnych
	Promowanie nieformalnych struktur i ruchów społecznych
	Promowanie i wdrażanie budżetu obywatelskiego
	Tworzenie i wspieranie gminnych/powiatowych Rad Działalności Pożytku Publicznego (RDPP)
	Wspieranie, animowanie i promowanie narzędzi dialogu obywatelskiego (stałe konferencje, sondaże deliberowane, panele obywatelskie)
	Wspieranie rozwoju: rad dzielnicy/osiedli, rad sołeckich
	Wspieranie Lokalnych Grup Działania
Cel 1.2 Efektywne wykorzystanie potencjału ekonomii społecznej w procesie rozwoju usług aktywnej integracji w społecznościach lokalnych	Inicjowanie działań mających na celu wzmocnienie współpracy jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej, instytucji rynku pracy oraz organizacji pozarządowych
	Realizacja programów służących aktywności lokalnej w partnerstwie z podmiotami ekonomii społecznej i przedsiębiorstwami społecznymi
	Tworzenie i rozwijanie Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej, Zakładów Aktywności Zawodowej i Warsztatów Terapii Zajęciowej
	Promowanie i wdrożenie dobrych praktyk w zakresie modelowych rozwiązań w funkcjonowaniu i kooperacji podmiotów reintegracji społecznej (CIS, KIS, WTZ, ZAZ) z sektorem biznesu, przedsiębiorstwami społecznymi
	Tworzenie przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, które będą dostarczycielami usług społecznych
	Wspieranie działań na rzecz solidarności pokoleń
	Identyfikacja obszarów, w których realizację zadań publicznych można zlecić do

³⁵ Tamże

	realizacji przedsiębiorstwom społecznym (kontraktowanie) lub podjąć w ramach partnerstwa publiczno-społecznego
Cel 1.3 Inicjowanie rozwoju partnerstw i sieci kooperacji na rzecz sektora ekonomii społecznej	Utworzenie regionalnej sieci współpracy OWES
	Budowanie powiązań między nauką, biznesem, samorządem oraz podmiotami ekonomii społecznej
	Wspieranie tworzenia sieci kooperacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym
	Wspieranie tworzenia i rozwijania konsorcjów, klastrów z udziałem podmiotów ekonomii społecznej
	Tworzenie partnerstw publiczno-społecznych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej
	Promowanie dobrych praktyk w obszarze zawiązywania partnerstw

Tabela 6. Cele i kierunki działań w ramach Priorytetu 2³⁶

PRIORYTET 2 TWORZENIE TRWAŁYCH MECHANIZMÓW WSPARCIA I KOORDYNACJI EKONOMII SPOŁECZNEJ	
Cel szczegółowy:	Proponowane kierunki działania:
Cel 2.1 Budowa trwałych mechanizmów koordynacji polityki na rzecz ekonomii społecznej	Uwzględnienie ekonomii społecznej w dokumentach strategicznych samorządów wszystkich szczebli
	Opracowanie lokalnych programów wspierania rozwoju ekonomii społecznej
	Zapewnienie funkcjonowania Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej
	Monitoring i aktualizacja Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej
	Opracowanie rocznych raportów o stanie ekonomii społecznej w regionie
	Inicjowanie współpracy jednostek systemu pomocy i integracji społecznej z PES
	Utworzenie portalu internetowego dot. ekonomii społecznej, którego integralną częścią będą m.in. moduły takie jak: elektroniczna baza podmiotów ekonomii społecznej, market społeczny, elektroniczne narzędzie służące do tworzenia map potrzeb oraz opracowywania analiz obszaru ekonomii społecznej
	Doradztwo w zakresie ekonomii społecznej (klauzule społeczne, tworzenie lokalnych planów rozwoju ES, inicjowanie współpracy na rzecz ES)
	Organizowanie regionalnych targów ekonomii społecznej
Cel 2.2 Budowa i rozwijanie sieci wsparcia podmiotów ekonomii społecznej	Wspieranie rozwoju oraz funkcjonowania akredytowanych ośrodków wsparcia ekonomii społecznej świadczących wyspecjalizowane, kompleksowe usługi na rzecz PES
	Realizacja usług animacji lokalnej mającej na celu m.in.: tworzenie podmiotów obywatelskich, partnerstw publiczno-społecznych oraz wspieranie partycypacji społecznej
	Realizacja usług rozwoju ekonomii społecznej mających na celu tworzenie nowych podmiotów i przedsiębiorstw społecznych
	Realizacja usług na rzecz wzrostu jakości produktów i usług ekonomii społecznej
	Wspieranie organizacji wolontariatu, praktyk, staży zawodowych w podmiotach działających w obszarze ekonomii społecznej
	Ewaluacja procesu, jakości i efektywności wsparcia świadczonego PS, PES i grupom założycielskim

³⁶ Tamże

Cel 2.3 Objęcie systemem wsparcia preferowanych obszarów działalności podmiotów ES	Wspieranie rozwoju PS i PES promujących politykę rodzinną (żłobki, kluby dziecięce, dzienni opiekunowie, punkty przedszkolne, świetlice i szkoły, opieka nad osobami zależnymi)
	Wspieranie projektów przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej adresowanych do osób starszych (usługi opiekuńcze, organizacja czasu wolnego, turystyki senioralnej, solidarności pokoleń, srebrna gospodarka)
	Wspieranie projektów PS i PES funkcjonujących w branżach określonych w Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego jako inteligentne specjalizacje (przemysł metalowo-odlewniczy, nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze, zasobooszczędne budownictwo, turystyka zdrowotna i prozdrowotna, technologie informacyjno-komunikacyjne, branża targowo-kongresowa, zrównoważony rozwój energetyczny)
Cel 2.4 Rozwijanie efektywnych mechanizmów wsparcia finansowego podmiotów ekonomii społecznej w regionie	Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw społecznych poprzez bezzwrotne instrumenty finansowe (dofinansowanie na założenie przedsiębiorstwa społecznego oraz prowadzenie działalności pożytku publicznego)
	Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw społecznych poprzez zwrotne instrumenty finansowe (pożyczki, poręczenia)
	Informowanie o możliwościach skorzystania ze zwrotnych instrumentów finansowych m.in. w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej
	Udzielanie dotacji centrom integracji społecznej
	Promowanie możliwości wsparcia finansowego podmiotów ekonomii społecznej w ramach środków Funduszu Pracy oraz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
	Dofinansowanie działalności zakładów aktywności zawodowej w ramach środków PFRON, będących w dyspozycji samorządu województwa
	Zlecanie do realizacji podmiotom ekonomii społecznej usług użyteczności publicznej (w tym kontraktowanie usług społecznych)

Tabela 7. Cele i kierunki działań w ramach Priorytetu 3³⁷

PRIORYTET 3 EDUKACJA I PROMOCJA EKONOMII SPOŁECZNEJ	
Cel szczegółowy:	Proponowane kierunki działania
Cel 3.1 Wzrost wiedzy na temat przedsiębiorczości społecznej	Promowanie działań mających na celu podniesienie świadomości oraz wiedzy z zakresu ES adresowanych do członków wojewódzkiej i powiatowych rad zatrudnienia, wojewódzkiej oraz powiatowych i gminnych rad działalności pożytku publicznego, władz samorządowych, radnych
	Promowanie działań mających na celu podniesienie świadomości oraz wiedzy z zakresu ES wśród kadr pomocy społecznej, instytucji rynku pracy i pracowników JST odpowiedzialnych za kontakt z organizacjami pozarządowymi
	Podnoszenie kompetencji pracowników samorządu, podmiotów ekonomii społecznej oraz przedstawicieli nauki, biznesu i innych podmiotów lokalnych w zakresie funkcjonowania i wspierania podmiotów ekonomii społecznej
	Organizowanie regionalnych działań edukacyjnych na rzecz zmiany sposobu realizacji zadań użyteczności publicznej poprzez włączenie sektora ES
	Organizowanie regionalnych działań edukacyjnych i szkoleniowych na rzecz wdrożenia w JST klauzul społecznych w zamówieniach publicznych jako trwałego elementu realizacji usług użyteczności publicznej
	Prowadzenie działań edukacyjnych w zakresie współpracy międzysektorowej

³⁷ „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.”, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Opole, marzec 2016

	i tworzenia partnerstw
Cel 3.2 Kształtowanie postaw przedsiębiorczości w obszarze ekonomii społecznej wśród młodzieży	Włączenie tematyki przedsiębiorczości społecznej do programu zajęć uczelni wyższych na kierunkach ekonomicznych, społecznych i turystycznych Edukacja młodzieży na temat przedsiębiorczości społecznej Organizowanie dni ekonomii społecznej na uczelniach Propagowanie tworzenia spółdzielni uczniowskich jako wstępu do przedsiębiorczości
Cel 3.3 Budowanie marki ekonomii społecznej	Prowadzenie kampanii społecznych na rzecz przedsiębiorczości społecznej Włączenie podmiotów ekonomii społecznej z regionu do systemu certyfikacji „Zakup Prospołeczny”, będącego znakiem wysokiej jakości produktów i usług PES Promowanie społecznie odpowiedzialnego biznesu Promocja liderów ekonomii społecznej w regionie – organizacja konkursu na Opolskiego Lidera Przedsiębiorczości Społecznej w różnych kategoriach np. gmina przyjazna ekonomii społecznej, lider przedsiębiorczości społecznej Promocja i upowszechnianie dobrych praktyk w obszarze ekonomii społecznej Opracowanie i upowszechnianie publikacji dotyczących tradycji przedsiębiorczości społecznej w regionie jako istotnej części dorobku kulturowego i historycznego

Jak już wspomnieliśmy, RPRES jest powiązany z „Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Opolskiego na lata 2014-2020” (dalej: RPO WŚ 2014-2020). Wśród działań opisanych w RPO, mających na celu wsparcie sektora ekonomii społecznej, znalazły się usługi animacyjne, inkubacyjne, biznesowe, realizowane przez OWES, dotacje na tworzenie miejsc pracy w nowopowstałych lub funkcjonujących PES, tworzenie partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej na poziomie lokalnym, jak i regionalnym, w tym klastrów ekonomii społecznej. Niezmiernie ważne działania ukierunkowane są na doskonalenie kwalifikacji zawodowych pracowników podmiotów ekonomii społecznej.

W „Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020”³⁸ obszar ekonomii społecznej został uwzględniony w ramach Osi Priorytetowej 9 pn. „Włączenie społeczne i walka z ubóstwem” Działanie 9.3 „Wspieranie ekonomii i przedsiębiorczości społecznej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia”. W niniejszym działaniu znalazły się dwa poddziałania: 9.3.1 „Wsparcie sektora ekonomii społecznej” i 9.3.2 „Koordynacja działań na rzecz ekonomii społecznej”.

Działania z zakresu koordynacji rozwoju ekonomii społecznej w regionie są wielokierunkowe. Skupiają się na inicjowaniu współpracy jednostek systemu pomocy społecznej, podmiotów ekonomii społecznej (również o charakterze reintegracyjnym) i OWES w celu intensyfikacji realizowanych przez nie działań na rzecz aktywizacji osób zagrożonych ubóstwem lub

³⁸ „Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020”, Wersja 56, Opole, maj 2022 r.

wykluczeniem społecznym i wzrostu zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej. Działania te, oprócz zapewnienia ciągłości procesu reintegracyjnego, sprzyjają również podejmowaniu współpracy tychże podmiotów ze szkołami, uczelniami wyższymi, instytucjami rynku pracy, przedsiębiorstwami, przede wszystkim w celu zwiększenia liczby staży i praktyk w podmiotach ekonomii społecznej, a także w przedsiębiorstwach komercyjnych. Kolejnym punktem działań koordynacyjnych są przedsięwzięcia promujące PES/PS w regionie oraz oferowane przez nie produkty i usługi. Niezmiernie istotnym dla rozwoju ekonomii społecznej jest również tworzenie regionalnych sieci współpracy OWES w regionie, zwłaszcza poprzez organizowanie cyklicznych spotkań, mających na celu wymianę informacji pomiędzy ośrodkami na temat podejmowanych działań, postępów i występujących problemów w realizacji wsparcia, stosowanych rozwiązaniach i metodach pracy itp. Dzięki sieciowaniu możliwe jest również gromadzenie informacji o działalności i wynikach pracy OWES oraz koordynacja i dopasowywanie tych działań na poziomie województwa. Ważnym elementem jest również wspomaganie aktywności OWES we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego. Kolejnym działaniem dającym szansę na wymianę wiedzy i wsparcie w osiąganiu wysokiej jakości oferowanych usług przez PES o charakterze reintegracyjnym jest budowanie sieci współpracy pomiędzy nimi. Zaplanowano również organizowanie „...regionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej (klastry, franczyzy) oraz włączanie podmiotów ekonomii społecznej w istniejące na poziomie regionalnym organizacje branżowe (sieci, klastry)”³⁹. Istotnym elementem koordynacji rozwoju ekonomii społecznej jest także angażowanie PES/PS w wykonywanie usług użyteczności publicznej, a także wspieranie tych działań przez OWES.

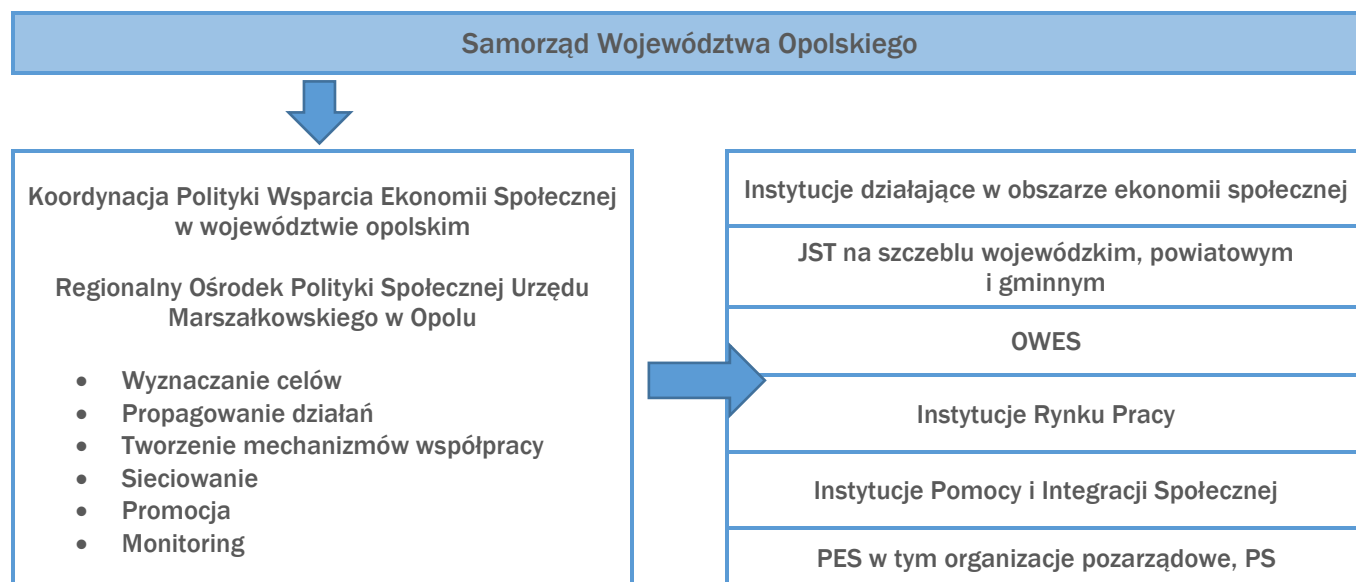
Założenia RPRES wynikają z zapisów ustawy o pomocy społecznej, spójne są również z ustawą o spółdzielniach socjalnych, ustawą o zatrudnieniu socjalnym, ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawą o rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, ustawą o działalności pożytku publicznego, a także ustawą prawo zamówień publicznych (klauzule społeczne).

Istotnym warunkiem prawidłowego funkcjonowania systemu wsparcia ekonomii społecznej jest włączenie w ten proces wielu instytucji, które działając w sposób skoordynowany i spójny mogą

³⁹ „Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Opolskim do 2020 r.”, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Opole, 2016

realizować określone w RPRES założenia, składające się na efektywny system zarządzania procesem rozwoju ekonomii społecznej w regionie.

Ilustracja 8. System zarządzania rozwojem ekonomii społecznej⁴⁰

⁴⁰ Tamże

Na powyższych schematach (w dużym uproszczeniu) zaznaczono najważniejszych aktorów systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim wraz z ich wzajemnymi powiązaniami.

ROPS jest kluczową instytucją merytoryczną, odpowiedzialną m.in. za tworzenie celów i priorytetów, jak również koordynację systemu wsparcia, prowadzenie badań i analiz oraz szeroko rozumianą stymulację i rzecznictwo (lobbying) na rzecz sektora ekonomii społecznej w regionie. Warto podkreślić, że ROPS funkcjonuje jako jednostka organizacyjna Samorządu Województwa Opolskiego⁴². W tym miejscu warto zacytować zapisy Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, określające rolę ROPS we wspomnianym systemie wsparcia. Na poziomie województwa za realizację zadań związanych z szeroko rozumianą polityką społeczną odpowiada Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.

Rolę Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 w zakresie Europejskiego Funduszu Społecznego (dalej: EFS) pełni Zarząd Województwa Opolskiego. Oznacza to, że skupia on najważniejsze instrumenty finansowe realizacji polityki społecznej w regionie (np. obsługę konkursów dotacyjnych), co sprzyja szczególnie silnej pozycji również w systemie wsparcia ekonomii społecznej.

Instytucją Zarządzającą RPO WO 2014–2020 jest Zarząd Województwa Opolskiego. Na podstawie uregulowań zawartych w regulaminie wewnętrznym UMWO przygotowanym przez Zarząd Województwa Opolskiego obowiązki IZ RPO WO 2014–2020 pełnią dwie komórki organizacyjne w ramach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego: Departament Wdrażania Funduszy Europejskich i Departament Programowania Funduszy Europejskich.

Na podstawie art. 123 ust. 6 Rozporządzenia nr 1303/2013, Instytucja Zarządzająca może powierzyć część zadań związanych z zarządzaniem, kontrolą i monitorowaniem Programu, na poziomie osi priorytetowej, jednej albo większej liczbie instytucji pośredniczących. Delegacja uprawnień – zakres zadań i odpowiedzialności, prawa i obowiązki oraz wzajemne relacje pomiędzy IZ RPO WO 2014-2020 a IP – odbywa się w drodze pisemnego porozumienia zawartego pomiędzy podmiotami. Powierzenie zadań związanych z realizacją programu operacyjnego nie wyłącza odpowiedzialności IZ RPO WO 2014-2020 za jego całkowitą realizację. Działanie nr 8.3. RPO WO

⁴² W niektórych województwach ROPS funkcjonują jako wyodrębnione, autonomiczne jednostki organizacyjne urzędów marszałkowskich.

2014-2020 pn. „Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej” zostało powierzone do wdrożenia Wojewódzkiemu Urzędowi Pracy w Opolu jako Instytucji Pośredniczącej RPO WO 2014-2020.

Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES) jest organem doradczo-opiniotawczym, działającym przy Zarządzie Województwa Opolskiego. W jego skład wchodzi przedstawiciele różnych interesariuszy systemu wsparcia ekonomii społecznej: OWES, ROPS, IZ RPO WO, organizacje pozarządowe, jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli, pracodawców, środowisk akademickich czy podmiotów ekonomii społecznej. Zadaniem Komitetu jest formułowanie opinii w kwestiach ważnych dla rozwoju sektora ekonomii społecznej, wyznaczanie kierunków rozwoju, zatwierdzanie wyników badań i analiz, a także bieżący monitoring stopnia realizacji celów Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES)

Opolski Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES) jest organem doradczo-opiniotawczym, działającym przy Samorządzie Województwa Opolskiego. Komitet współpracuje z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego koordynującym działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w regionie. W jego skład wchodzi przedstawiciele różnych interesariuszy systemu wsparcia ekonomii społecznej: OWES, ROPS, IZ RPO WO, organizacje pozarządowe, jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli, pracodawców, środowisk akademickich czy podmiotów ekonomii społecznej. Zadaniem Komitetu jest formułowanie opinii w kwestiach ważnych dla rozwoju sektora ekonomii społecznej, wyznaczanie kierunków rozwoju, zatwierdzanie wyników badań i analiz, a także bieżący monitoring stopnia realizacji celów Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej i wysuwanie propozycji zmian w tym dokumencie. Warto dodać, że wielu członków Komitetu równolegle uczestniczy w pracach innych podobnych organów doradczo-konsultacyjnych, skupiających m.in. opolskie organizacje „trzeciego sektora”.

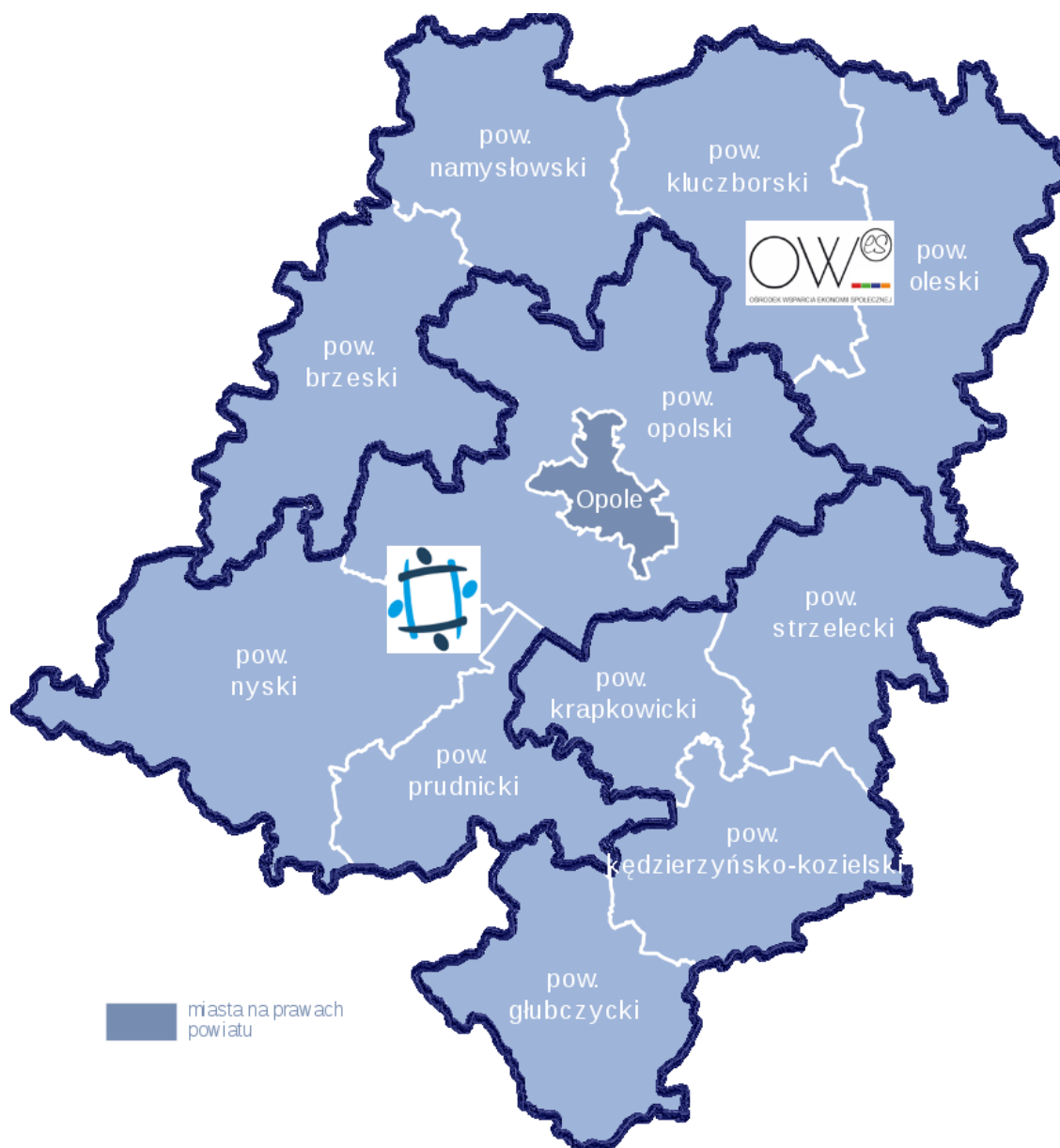
4.3. Wybrane informacje o działalności ośrodków wsparcia ekonomii społecznej

W województwie opolskim funkcjonują 2 akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, działające w podziale na 3 subregiony:

- subregion północny (powiaty: kluczborski, oleski, brzeski i namysłowski),

- subregion środkowy (powiaty: miasto Opole, opolski, nyski i prudnicki),
- subregion południowy (powiaty: krapkowicki, kędzierzyńsko-kozielski, strzelecki i głubczycki) – aktualnie w subregionie południowym nie są świadczone usługi OWES.

Ilustracja 15. Mapa województwa opolskiego z podziałem na subregiony⁴³

⁴³ Opracowanie własne na podstawie: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Wojew%C3%B3dztwo_opolskie_powiaty.svg

- ✓ **Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Kluczborku**, działający w partnerstwie: PROFES Spółdzielnia Socjalna oraz Powiatowy Urząd Pracy w Kluczborku w celu wzmocnienia sektora ekonomii społecznej w subregionie północnym województwa opolskiego,
- ✓ **Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej**, działający w partnerstwie: Stowarzyszenie Miejski Klub Sportowy SUPLES z Krapkowic oraz Powiat Krapkowicki w celu wzmocnienia sektora ekonomii społecznej w subregionie środkowym województwa opolskiego,

OWES świadczą usługi na rzecz odbiorców końcowych, w tym podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych. Wsparcie OWES jest również kierowane do społeczności lokalnych, lokalnych liderów, czy grup inicjatywnych. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej są wyodrębnionymi pod względem organizacyjnym i rachunkowym jednostkami lub partnerstwami podmiotów, powołanymi na rzecz realizacji usług wsparcia ES oraz niedziałającymi dla osiągnięcia zysku (lub przeznaczającymi zysk na działania OWES). OWES realizują swoje działania m.in. poprzez współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego i ich jednostkami organizacyjnymi, osobami fizycznymi i przedsiębiorstwami.

Dokumentem, który precyzuje zakres zadań OWES, zasady ich działania, a także sposób realizacji usług na rzecz PES są „Standardy Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej”. Wspomniane standardy określają zadania OWES, sposób ich funkcjonowania oraz świadczenia usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych. Przestrzeganie owych standardów i – co za tym idzie – jakość usług świadczonych przez OWES jest monitorowana przez ministra rodziny i polityki społecznej we współpracy z Komitetem Akredytacyjnym (m.in. poprzez ocenę wniosków o przyznanie akredytacji AKSES oraz wizyty monitorujące i audyty w ośrodkach)⁴⁴.

Standardy obejmują następujące zagadnienia:

- Standardy formalno-organizacyjne,
 - ✓ Wymagania dotyczące podmiotu działającego jako OWES,
 - ✓ Standardy organizacji i zarządzania OWES,
 - ✓ Standardy dotyczące kadry OWES,

⁴⁴ Str. internetowa Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej: <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Akredytacja,OWES,3600.html>, data dostępu: 23.09.2022 r.

- ✓ Standardy oceny i doskonalenia jakości pracy OWES,
- ✓ Standardy dotyczące miejsca świadczenia usług przez OWES,
- ✓ Standardy informacji i promocji,
- Standardy etyczne,
- Standardy usług animacji lokalnej,
 - ✓ Narzędzia animacji lokalnej,
 - ✓ Zadania animatora OWES,
 - ✓ Kompetencje animatora OWES,
 - ✓ Standardy efektywności,
- Standardy realizacji usług rozwoju ekonomii społecznej,
 - ✓ Standardy zindywidualizowanego wsparcia,
 - ✓ Kompetencje kluczowego doradcy,
 - ✓ Standardy efektywnościowe,
- Standardy realizacji usług wsparcia przedsiębiorstw społecznych,
 - ✓ Standard monitorowania i zasad wsparcia PES i PS,
 - ✓ Kompetencje kluczowego doradcy biznesowego,
 - ✓ Standardy efektywnościowe,
- Standardy instrumentów wsparcia,
 - ✓ Szkolenia,
 - ✓ Doradztwo,
 - ✓ Działania na rzecz rozwoju partnerstwa,
 - ✓ Udzielanie wsparcia finansowego⁴⁵.

⁴⁵ Tamże

Wybrane informacje na temat działalności OWES

Poniżej prezentujemy wybrane dane odnośnie działalności opolskich OWES. Ponieważ poszczególne subregiony nieco się różnią (np. pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego), o czym szerzej piszemy w dalszej części tego opracowania, wspomniane informacje nie powinny być zestawiane i porównywane wprost. Warto zaznaczyć, że dobór głównych wskaźników odzwierciedlających działania prowadzone przez poszczególne ośrodki jest podobny, jednak występują braki danych oraz drobne różnice w sposobie prezentacji danych. Innymi słowy, podczas interpretacji tych danych należy zwrócić uwagę na szerszy kontekst oraz specyfikę OWES.

Warto wspomnieć, że wskaźniki realizacji projektów OWES nie mogą być jedynymi kryteriami oceny efektywności, zwłaszcza, że wspieranie rozwoju ekonomii społecznej obejmuje wiele działań o „miękkim” charakterze, o rezultatach trudnych do precyzyjnego oszacowania, często trudno uchwytnych i odłożonych w czasie. Poszczególne ośrodki w regionie mają swoją specyfikę, funkcjonują w nieco innym otoczeniu społeczno-gospodarczym, stąd dostrzegalne różnice między nimi.

Obydwa subregiony znacząco się różnią. Obszar północny obejmuje kilka relatywnie dużych, uprzemysłowionych aglomeracji (Opole, Ostrowiec Św., Skarżysko-Kamienną, Starachowice), jest skupiony terytorialnie i charakteryzuje się wyższym stopniem rozwoju społeczno-gospodarczego. Znacznie mniej rozwinięty jest natomiast subregion południowy, którego specyfiką jest rozproszenie geograficzne, brak większych ośrodków miejskich i dominacja terenów rolniczych. Potencjały obu subregionów są zatem zróżnicowane.

Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

OWES oferuje szeroki zakres wsparcia, co w znacznym stopniu wynika z zewnętrznych regulacji obowiązujących tego rodzaju ośrodki. Na stronie internetowej Ośrodka można znaleźć następujące informacje na temat rodzajów świadczonych usług:

1. doradztwo ogólne - pomoc w zakładaniu i rozwoju Podmiotów Ekonomii Społecznej, w ramach którego znalazły się takie działania jak:
 - formalności związane z zakładaniem, rejestracją i prowadzeniem PES i PS,
 - konsultacje wniosków o dofinansowania,

- udzielanie informacji nt. pozyskiwania środków na działalność podmiotów,

2. doradztwo biznesowe:

- doradztwo dla PES w zakresie ekonomizacji (podjęcie nieodpłatnej i odpłatnej działalności, podjęcie działalności gospodarczej),
- doradztwo dla przedsiębiorstw społecznych w zakresie rozwoju, w tym pozyskania środków na nowe miejsca pracy,
- pomoc przy opracowaniu i wdrożeniu koncepcji biznesowych (w tym wsparcie dot. opracowanie biznes planów),
- wsparcie w zakresie zewnętrznych źródeł finansowania,
- kompleksowa usługa wsparcia doradczego dla grup inicjatywnych/podmiotów ekonomii społecznej (PES)/ przedsiębiorstw społecznych (PS) polegająca w szczególności na pomocy w diagnozie potrzeb klienta,

3. usługi specjalistyczne:

- księgowo-podatkowe,
- prawne,
- marketingowe,
- coachingowe,
- psychologiczne,
- mediacja rodzinna,
- terapeuta uzależnień,

4. inkubatory ekonomii społecznej (miejsca, gdzie podmioty ekonomii społecznej, a także grupy inicjatywne zainteresowane założeniem podmiotu ekonomii społecznej mogą bezpłatnie skorzystać ze:

- sprzętu komputerowego,
- telefonu,
- dostępu do internetu,

- sali szkoleniowej i konferencyjnej,

5. wsparcie finansowe, np.:

- bezzwrotne dotacje na stworzenie nowych miejsc pracy (w kwocie 21.020 zł na jednego pracownika) dla istniejących lub nowopowstałych PS, lub dla PES, które dzięki wsparciu przekształcą się w PS,
- wsparcie pomostowe w kwocie do 2 000 zł miesięcznie przez pierwsze 6 miesięcy od zatrudnienia pracownika PS i do 1 400 zł na kolejne 6 miesięcy na każdego pracownika⁴⁶.

Warto dodać, że OWES realizował również mikrogranty (w wysokości po 5 000 zł) na ekonomizację, z których korzystały podmioty ekonomii społecznej, jak również grupy inicjatywne. Działania animacyjne były prowadzone w ujęciu terytorialnym oraz kategoryjnym (tematycznym). Ważną rolę w działalności OWES odgrywa Centrum Organizacji Pozarządowych w Opolu, gdzie m.in. organizowane są dyżury doradcze, ponadto Centrum jest również siedzibą innych organizacji oraz Opolskiego Forum Organizacji Pozarządowych. OWES stosował tzw. „mechanizm zakupowy” w związku z pandemią COVID-19, a także prowadził działania na rzecz ludności uchodźczej z Ukrainy⁴⁷.

Tabela 12. Wybrane wskaźniki realizacji działań OWES według stanu na 30.06.2022 r.

Lp.	Rodzaj wskaźnika zgodnie z wnioskiem	Stan realizacji na ostatni dzień ostatniego rozliczonego okresu	Docelowa wartość wskaźnika zgodnie z wnioskiem	Procentowy stopień realizacji wskaźnika
1	Liczba miejsc pracy utworzonych w PS	93	142	65,49%
2	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu	143	142	100,70%
3	Liczba grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia co do utworzenia PES	54	60	90%
4	Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działań OWES dla osób wskazanych w definicji PS (zgodnie z Wytocznymi w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączania społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków EFS i EFRR	93	142	65,49%
5	Liczba organizacji pozarządowych prowadzących	17	50	34 %

⁴⁶ Strona internetowa Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej, data dostępu: 28.09.2022 r.

⁴⁷ „Działalność Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej w roku 2022”, prezentacja OWES

	działalność odpłatną Pożytku Publicznego lub działalność gospodarczą utworzoną w wyniku działalności OWES			
6	Liczba miejsc pracy utworzonych w istniejących PS	39	-	-
7	Liczba miejsc pracy utworzonych w nowo powstałych PS	54	-	-
8	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	1	1	100 %
9	Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	222	250	88,80 %
10	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	357	426	83,80 %
11	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem pomostowym w projekcie	53	30	176,67%
12	Liczba PES, które dostarczyły produkty i usługi na potrzeby podmiotów potrzebujących wsparcia w kontekście COVID-19	3	1	300%
13	Liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	0	18	0 % (wskaźnik będzie mierzony w końcowym sprawozdaniu)
14	Wartość wydatków kwalifikowalnych przeznaczonych na działania związane z pandemią COVID-19	260 241,00	260 241,00	100%

Tabela 13. Wydatkowanie środków przez OWES według stanu na 30.06.2022 r.

Środki wydatkowane w okresie od 01.09.2019 do 30.06.2022	
wydatkowano:	9.157.947,04 zł
budżet projektu	14.520.681,10 zł
procentowy stopień wydatkowania	63,07%

Tabela 14. Dane finansowe OWES z podziałem na różne zadania według stanu na 30.06.2022 r.

Nr zadania	Nazwa zadania	Wydatkowanie	Wartość zadania	Procent realizacji
1	doradztwo ogólne i wsparcie reintegracyjne	1.772.341,54 zł	2.663.440,52 zł	66,54%
2	animacja lokalna i promocja ES	797.080,75 zł	1.127.355,40 zł	70,70%
3	podnoszenie kwalifikacji kadr PES	946.728,38 zł	1.339.346,45 zł	70,69%
4	usługi rozwojowe dla PES	677.319,69 zł	1.504.899,51 zł	45,01%
5	wsparcie dotacyjne	4.131.936,03 zł	6.565.577,30 zł	62,93 %
	wsparcie dotacyjne	1.954.860,00 zł	2.984.840,00 zł	65,49%
	wsparcie pomostowe	1.578.759,54 zł	2.644.800,00 zł	59,69%
	wkład własny	44.555,55 zł	445.936,00 zł	9,99 %
	Wkład własny wnoszony jest głównie poprzez wykazanie dofinansowania z PFRON do wsparcia pomostowego. Zostanie to wykazane i rozliczone w końcowym wniosku o płatność.			

W przypadku OWES zrealizowanych (niektóre – z nawiązką) zostało 5 na 11 założonych wskaźników, zaś kolejne 3 były bliskie realizacji (ok. 90 proc.) – dotyczy to wyłącznie wskaźników

projektowych (analogiczną konwencję przyjęto w dalszej części dokumentu). Warto podkreślić, że w wielu przypadkach stan wykonania wskaźników wynika z aktualnego etapu realizacji projektu. Łączna kwota wydatkowanych środków wynosi 9 157 947,04 zł, co stanowi przeszło 63 proc. założonego budżetu projektu (stan na koniec czerwca 2022 r.).

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w subregionie północnym

OWES informuje o oferowanych usługach z zakresu wsparcia ekonomii społecznej na swojej stronie internetowej. Są one skierowane zarówno do podmiotów ekonomii społecznej, jak również osób czy organizacji chcących rozwijać działalność w obszarze ekonomii społecznej. W koszyku świadczonych usług dostępne są między innymi następujące formy wsparcia:

1. animacja, w tym coaching, spotkania animacyjne, warsztaty 2-dniowe, badania potencjału lokalnego, np. poprzez spacerów badawcze, Akademia Liderów KGW (liczna grupa odbiorców działań animacyjnych są koła gospodyń wiejskich), Federacja „Wokół Koła” w powiecie kazimierskim, wizyty studyjne, warsztaty marki lokalnej w powiecie jędrzejowskim,
2. doradztwo ogólne:
 - formalności związane z zakładaniem, rejestracją i prowadzeniem PES i PS,
 - konsultacje wniosków o dofinansowania,
 - udzielanie informacji nt. pozyskiwania środków na działalność podmiotów,
3. doradztwo biznesowe:
 - doradztwo dla PES w zakresie ekonomizacji (podjęcie nieodpłatnej i odpłatnej działalności, podjęcie działalności gospodarczej),
 - doradztwo dla przedsiębiorstw społecznych w zakresie rozwoju, w tym pozyskania środków na nowe miejsca pracy,
 - pomoc przy opracowaniu i wdrożeniu koncepcji biznesowych (w tym wsparcie dot. opracowanie biznes planów),
 - wsparcie w zakresie zewnętrznych źródeł finansowania,

- kompleksowa usługa wsparcia doradczego dla grup inicjatywnych/podmiotów ekonomii społecznej (PES)/przedsiębiorstw społecznych (PS), polegająca w szczególności na pomocy w diagnozie potrzeb klienta,

4. doradztwo reintegracyjne:

- działania motywacyjne,
- pomoc w określeniu rozwoju zawodowego,
- podnoszenie kompetencji zawodowych,
- budowanie kompetencji społecznych,
- budowania zespołu,
- rozwiązywania konfliktów,

5. usługi specjalistyczne:

- księgowe,
- prawne,
- marketingowe⁴⁸.

6. wsparcie finansowe:

- dotacja na utworzenie miejsca pracy w kwocie 21 020 zł na jednego pracownika,
- dotacja pomostowa w kwocie 2 000 zł przez 6 miesięcy,
- przedłużone wsparcie pomostowe w kwocie 1 400 zł przez 6 miesięcy,
- utrzymanie trwałości miejsca pracy przez minimum 6 miesięcy od zakończenia wsparcia⁴⁹.

Ponadto OWES realizował granty rozwojowe (np. na zakup sprzętu i wyposażenia lub wprowadzenie nowych produktów na rynek), a także mikrodotacje na wsparcie lokalnych inicjatyw społecznych. Ośrodek stosował „mechanizm zakupów interwencyjnych”, w związku z pandemią COVID-19.

⁴⁸ Strona internetowa Opolskiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej: <https://sowes.caritas.pl/oferta/>, data dostępu: 23.09.2022 r.

⁴⁹ Na podstawie prezentacji OOWES pt. „Wsparcie ekonomii społecznej w subregionie południowym, rezultaty udzielonego wsparcia 2019-2022”

Tabela 15. Wybrane wskaźniki realizacji produktu OWES według stanu na 30.06.2022 r.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Docelowa wartość wskaźnika zgodnie z wnioskiem	Wartość osiągnięta od początku realizacji projektu	Procentowy stopień realizacji wskaźnika
1	liczba grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia co do utworzenia PES	40	23	57,50
2	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami [szt.]	1	1	100
3	Liczba osób objętych szkoleniami/ doradztwem w zakresie kompetencji cyfrowych [osoby]	60	9	15
4	Liczba osób objętych wsparciem w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19	206	389	188,83
5	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie [osoby]	326	360	110,43
6	Liczba PES, które dostarczyły produkty i usługi na potrzeby podmiotów potrzebujących wsparcia w kontekście COVID-19	3	7	233,33
7	Liczba PES objętych wsparciem [szt.]	120	200	166,67
8	Liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	8	13	162,5
9	Wartość wydatków kwalifikowalnych przeznaczonych na działania związane z pandemią COVID-19	171.184,00 zł	170.111,98 zł	99,37

Tabela 16. Wybrane wskaźniki rezultatu OWES według stanu na 30.06.2022 r.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Wartość osiągnięta od początku realizacji projektu	Procentowy stopień realizacji wskaźnika
1	Liczba miejsc pracy utworzonych w istniejących PS	0	0	32	0
2	Liczba miejsc pracy utworzonych w nowopowstałych PS	0	0	90	0
3	Liczba miejsc pracy utworzonych w PS (szt.)	0	122	122	100
4	Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób wskazanych w definicji PS	0	122	122	100
5	Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES	0	24	29	120,83
6	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	0	82	136	165,85
7	Procent wzrostu obrotów PS objętych wsparciem	0	5	0	

Podsumowując powyższe informacje, zrealizowanych zostało 6 na 9 badanych wskaźników produktu (najczęściej – z nawiązką), a kolejny był bliski realizacji. Jeśli chodzi o wskaźniki rezultatu,

możliwe było zbadanie 4 z 7 faktorów – wszystkie zostały zrealizowane, w tym 2 z nawiązką. Według stanu na 30.06.2022 r. OWES otrzymał zaliczki w kwocie 11 556 141,28 zł, natomiast do rozliczenia pozostawała kwota zaliczek równa 655 501,33 zł. Procent rozliczenia wynosił wówczas 94,33 proc.

5. Poziom satysfakcji klientów instytucjonalnych OWES

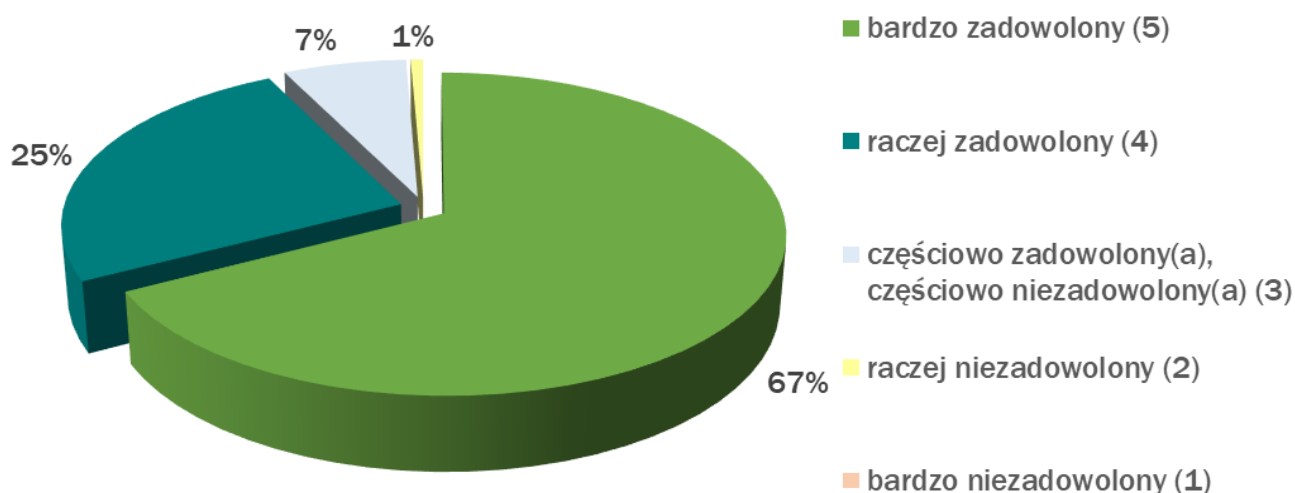
Opinie klientów instytucjonalnych OWES (przedstawicieli PES/PS) pozyskane zostały w ramach badania ilościowego, przeprowadzonego metodą Komputerowo Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych (CATI). Pomiar zrealizowano na próbie 150 podmiotów funkcjonujących w regionie (po 75 na każdy OWES/subregion). Co istotne, w badaniu wzięli udział założyciele lub osoby zarządzające PES/PS, posiadające wiedzę na temat sytuacji ekonomicznej danego podmiotu, a także doświadczeń związanych z korzystaniem ze wsparcia czy planów i perspektyw rozwojowych. Zastosowano strategię polegającą na dywersyfikacji źródeł rekrutacyjnych, co z pewnością sprzyjało uzyskaniu miarodajnych i rzetelnych informacji. Dobór respondentów był zróżnicowany podmiotowo i terytorialnie, a także ze względu na formę prawną).

W zrealizowanej próbie przeważają organizacje pozarządowe (stowarzyszenia – 60 proc. lub fundacje – 18 proc.), prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną, zaś kolejną pod względem liczebności grupą są warsztaty terapii zajęciowej (6 proc.), następnie - spółki z o.o. non-profit (5 proc.), spółdzielnie socjalne (4 proc.), kluby integracji społecznej (4 proc.), centra integracji społecznej (2 proc.) oraz zakłady aktywności zawodowej (1 proc.). Przedsiębiorstwa społeczne (łącznie: spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy, spółki z o.o. non-profit oraz organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą lub inną odpłatną) stanowią 87 proc. zrealizowanej próby, natomiast podmioty o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, W TZ) – 13 proc. Udział przedsiębiorstw społecznych jest istotnie wyższy w grupie klientów OWES (92 proc.) w porównaniu do odbiorców usług OWES (81 proc.). Co czwarty badanych podmiot został wpisany na listę przedsiębiorstw społecznych, prowadzoną przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. Po raz kolejny odnotowano różnicę ze względu na subregiony – wśród klientów OWES tego rodzaju podmioty stanowią 30 proc., natomiast w grupie podmiotów korzystających z usług OWES analogiczny odsetek wynosi 20 proc. Powyższe różnice są istotne statystycznie na poziomie 95 proc. (w uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, nie są

rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych). Analogiczną konwencję zastosowano w dalszej części opracowania.

Jak już wspomnieliśmy, rozkład terytorialny zrealizowanej próby był rezultatem arbitralnie przyjętych założeń (po 75 podmiotów na każdy OWES). Jeśli dany podmiot kontaktował się z więcej niż jednym ośrodkiem wsparcia, jego przedstawiciel wskazywał OWES, z którym te kontakty utrzymywane są najczęściej. Co niezmiernie istotne, powyższy rozkład nie jest tożsamy z prezentowanym wyżej podziałem ze względu na lokalizację siedziby ankietowanych PES/PS. Oznacza to, że część wspomnianych podmiotów korzysta z usług OWES spoza macierzystego subregionu (lub korzysta z usług więcej niż jednego OWES). Wśród ankietowanych klientów OWES odnotowano 15 proc. klientów z siedzibą na terenie subregionu południowego, natomiast w grupie badanych odbiorców usług OOWES 24 proc. stanowiły podmioty z subregionu północnego.

Wykres 17. Ogólny poziom zadowolenia z usług z OWES⁵⁰

Respondenci oceniali poziom zadowolenia z usług OWES z wykorzystaniem skali pięciostopniowej – od „bardzo niezadowolony(a)” (1) do „bardzo zadowolony(a)” (5). Przeszło 9 na 10 uczestników pomiaru deklarujących korzystanie z OWES wskazało odpowiedź o waloryzacji dodatniej, a zdecydowana większość udzieliła najbardziej pozytywnej z możliwych odpowiedzi. Ponadto uzyskano 7 proc. ocen neutralnych lub ambiwalentnych, natomiast – co warto

⁵⁰ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

szczególnego podkreślenia – wskazania negatywne odnotowano w stopniu marginalnym. Średnia w skali 1-5 wynosi 4,59, co należy interpretować jako opinię ułożoną między zdecydowanie (5) a umiarkowanie pozytywną kategorią odpowiedzi (4) w skali pięciostopniowej.

Tabela 18. Poziom zadowolenia z usług różnych OWES⁵¹

	ogółem	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej	Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
bardzo zadowolony (5)	67%	72%	63%
raczej zadowolony (4)	26%	20%	30%
częściowo zadowolony(a), częściowo niezadowolony(a) (3)	7%	7%	7%
raczej niezadowolony (2)	0%	1%	0%
bardzo niezadowolony (1)	0%	0%	0%
ZADOWOLONY (4+5)	93%	92%	93%
NIEZADOWOLONY (1+2)	1%	1%	0%
liczebność próby	150	75	75
średnia w skali 1-5	4,59	4,63	4,56

Tabela 19. Poziom zadowolenia ze względu na subregiony⁵²

	ogółem	subregion północny	subregion środkowy
bardzo zadowolony (5)	67%	71%	63%
raczej zadowolony (4)	26%	22%	30%
częściowo zadowolony(a), częściowo niezadowolony(a) (3)	7%	6%	7%
raczej niezadowolony (2)	0%	1%	0%
bardzo niezadowolony (1)	0%	0%	0%
ZADOWOLONY (4+5)	93%	93%	93%
NIEZADOWOLONY (1+2)	1%	1%	0%
liczebność próby	150	82	68
średnia w skali 1-5	4,59	4,62	4,56

Bardzo pozytywne oceny zostały sformułowane przez klientów obu OWES w regionie. Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej uzyskał minimalnie wyższą ocenę niż Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (nie odnotowano różnic istotnych statystycznie). Jeśli

⁵¹ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

⁵² CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

chodzi o podział terytorialny, w subregionie północnym odnotowano nieznacznie wyższy średni poziom satysfakcji w porównaniu z subregionem południowym (jak już wspomnieliśmy, podział na subregiony nie jest tożsamy ze strukturą odbiorców ze względu na korzystanie z usług poszczególnych OWES). Szczególnie wysokie wyniki uzyskano wśród badanych, którzy skorzystali z kluczowego doradztwa biznesowego dla istniejących przedsiębiorstw społecznych (100 proc.) oraz szkoleń (97 proc.), w grupie osób, które nie napotkały żadnych trudności podczas korzystania z usług OWES (96 proc.), przedstawicieli badanych pozytywnie oceniających możliwości uzyskania wsparcia w województwie opolskim (99 proc.) i/lub sposób udzielania informacji na temat możliwości uzyskania pomocy (100 proc.), a także pozytywnie postrzegających sytuację ekonomiczną reprezentowanych podmiotów (98 proc.).

Tabela 20. Ocena różnych atrybutów, związanych z pracą OWES⁵³

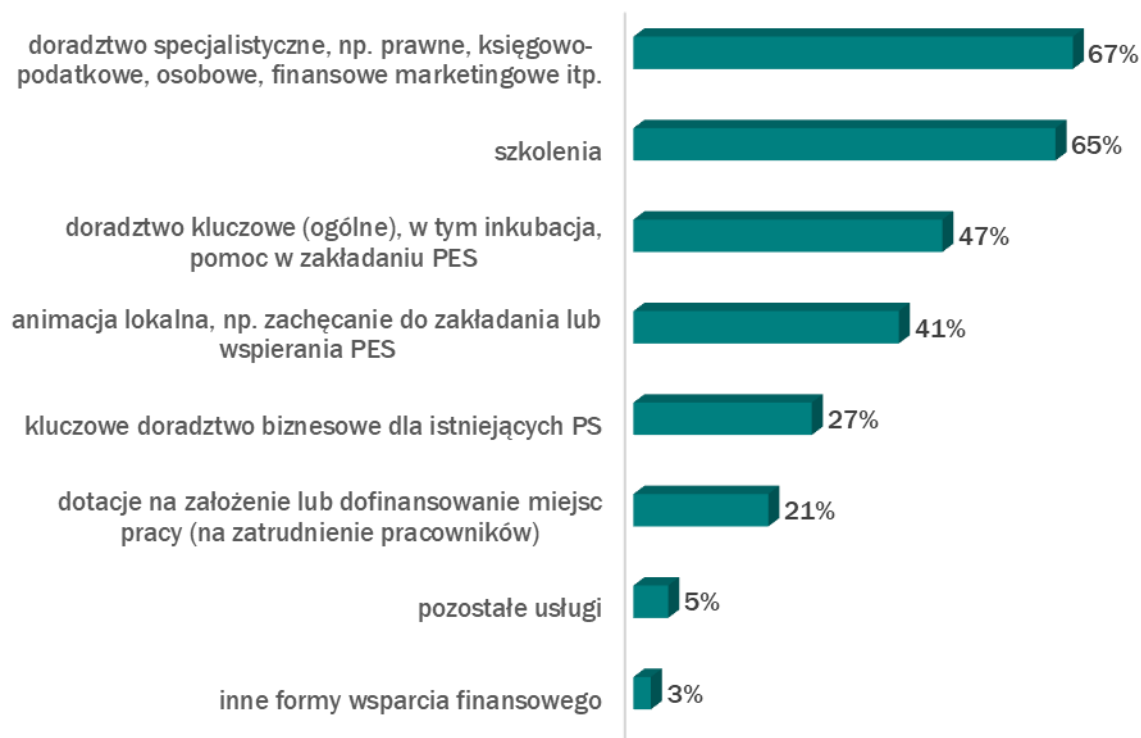
	uprzejmość, życzliwość, kultura osobista	komunikatywność, mówienie przystępnym językiem przez pracowników	kompetencje, profesjonalizm pracowników	chęć niesienia pomocy klientom	dotrzymywanie ustalonych terminów	spójność informacji udzielanych przez różnych pracowników	umiejętność rozwiązywania problemów przez pracowników
bardzo dobrze (5)	88%	85%	83%	83%	83%	74%	71%
raczej dobrze (4)	11%	13%	13%	13%	13%	18%	21%
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	1%	1%	3%	4%	1%	2%	3%
raczej źle (2)	0%	0%	0%	0%	1%	0%	1%
bardzo źle (1)	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%
nie wiem, trudno powiedzieć	0%	1%	1%	0%	1%	6%	4%
ŹLE (1+2)	0%	0%	0%	0%	2%	0%	1%
DOBRE (4+5)	99%	98%	96%	96%	96%	92%	92%
średnia w skali 1-5	4,88	4,84	4,8	4,79	4,78	4,77	4,71

Przedstawiciele ankietowanych PES/PS oceniali różne aspekty, związane z korzystaniem z usług OWES, zarówno kwestie dotyczące „twardych” kompetencji zawodowych pracowników ww. ośrodków, jak również tzw. umiejętności „miękkich”. Niemal wszyscy respondenci pozytywnie

⁵³ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

ocenili uprzejmość, życzliwość i kulturę osobistą oraz kompetencje komunikacyjne personelu OWES, zaś na kolejnych miejscach znalazły się: profesjonalna wiedza, umiejętności i kompetencje zawodowe, chęć udzielania pomocy klientom ośrodka. Choć w przypadku wszystkich badanych atrybutów uzyskano wysokie noty, najwięcej wątpliwości budzi umiejętność rozwiązywania problemów (a więc sytuacji trudnych, wymagających niestandardowego podejścia czy rozwiązań). Podsumowując, zebrane oceny są pozytywne (a nawet bardzo pozytywne) ze względu na wszystkie porównywane atrybuty. Warto zauważyć, że negatywne opinie formułowano w przypadkach jednostkowych (dotrzymanie terminów, rozwiązywanie problemów).

Wykres 21. Korzystanie z różnych usług OWES⁵⁴

Uczestnicy pomiaru najczęściej deklarują korzystanie z doradztwa specjalistycznego, jak również usług szkoleniowych, następnie doradztwa kluczowego ogólnego oraz usług animacyjnych. Nieco rzadziej respondenci deklarują korzystanie z kluczowego doradztwa biznesowego, a także finansowych form wsparcia, w tym zwłaszcza dotacji na założenie lub utrzymanie miejsc pracy.

⁵⁴ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

Korzystanie z doradztwa specjalistycznego najczęściej deklarują przedstawiciele fundacji prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego lub oświatową lub kulturalną (81 proc.), organizacje niezatrudniające pracowników etatowych (73 proc), istotnie częściej są to przedsiębiorstwa społeczne (74 proc.) w porównaniu z podmiotami o charakterze reintegracyjnym (25 proc.). Z kolei ze szkoleń najczęściej korzystają przedstawiciele badanych podmiotów z subregionu południowego (74 proc.), PES/PS z branży edukacyjnej i kulturalnej (72 proc.), podmiotów założonych w latach 2006-2015 (81 proc.), a także podmiotów o rocznych obrotach w roku 2021 nieprzekraczających 10 tys. zł (77 proc.). Doradztwo kluczowe (ogólne), częściej niż pozostałe grupy badanych wymieniali respondenci z subregionu północnego (56 proc.), przedstawiciele badanych fundacji (74 proc.), przedsiębiorstw społecznych (52 proc.), podmiotów prowadzących działalność gospodarczą (74 proc.), PES/PS świadczących usługi na zlecenie JST lub innych instytucji publicznych (63 proc.) oraz prowadzących sprzedaż usług i produktów na rzecz firm prywatnych (72 proc.) oraz PES/PS założonych w roku 2016 lub później (57 proc.). Z usług animacyjnych najczęściej korzystają osoby reprezentujące stowarzyszenia (48 proc.), osoby deklarujące, że są wystarczająco poinformowane na temat możliwości uzyskania pomocy w województwie opolskim (49 proc.), jak również respondenci, które uważają że kondycja ekonomiczna ich podmiotów poprawi się w okresie najbliższego roku, licząc od daty realizacji pomiaru (58 proc.). Kluczowe doradztwo biznesowe zyskuje największą popularność wśród przedstawicieli podmiotów z subregionu północnego (34 proc.), przedsiębiorstw społecznych (31 proc.), podmiotów prowadzących działalność gospodarczą (68 proc.), w grupie osób podzielających przekonanie, że możliwości uzyskania wsparcia w województwie opolskim są wystarczające (35 proc.) oraz przekonanych, że są wystarczająco poinformowanymi na temat możliwości uzyskania wsparcia w regionie (36 proc.), a także pozytywnie oceniających sytuację ekonomiczną reprezentowanych podmiotów (39 proc.). Z kolei dotacje na założenie lub dofinansowane miejsc pracy są najbardziej rozpowszechnione wśród przedsiębiorstw społecznych (23 proc.), podmiotów wpisanych na listę przedsiębiorstw społecznych lub pozytywnie zweryfikowanych jako przedsiębiorstwa społeczne (82 proc.), podmiotów prowadzących działalność gospodarczą (74 proc.), PES/PS świadczących usługi na zlecenie JST lub innych instytucji publicznych (37 proc.), podmiotów założonych w roku 2016 lub później (29 proc.) oraz wśród podmiotów pozytywnie oceniających sytuację ekonomiczną reprezentowanych podmiotów (33 proc.).

W tym miejscu warto jeszcze raz przypomnieć, że klienci OWES najczęściej korzystają z rozbudowanej ścieżki wsparcia, która jest realizowana w formie rozłożonego w czasie procesu, w ramach którego dają się wyodrębnić poszczególne etapy czy kamienie milowe. Co istotne, w miarę jego postępów może zmieniać się nie tylko rodzaj, zakres i sposób realizacji świadczonych usług, ale również przekształceniom może ulegać status odbiorców wsparcia (np. grupa inicjatywna może założyć podmiot ekonomii społecznej). Na ten szczególny aspekt realizacji usług OWES i budowania relacji z klientami zwracali uwagę respondenci podczas badań jakościowych, zatem warto go uwzględnić podczas analizy i interpretacji prezentowanych w tym rozdziale wyników.

Tabela 22. Poziom zadowolenia z różnych usług oferowanych przez OWES⁵⁵

	kluczowe doradztwo biznesowe	dotacje na założenie lub dofinansowanie miejsc pracy	doradztwo specjalistyczne	doradztwo kluczowe (ogólne)	szkolenia	animacja lokalna
bardzo dobrze (5)	90%	90%	86%	86%	86%	84%
raczej dobrze (4)	8%	7%	13%	10%	11%	11%
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	2%	3%	1%	4%	3%	5%
raczej źle (2)	0%	0%	0%	0%	0%	0%
bardzo źle (1)	0%	0%	0%	0%	0%	0%
nie wiem, trudno powiedzieć	0%	0%	0%	0%	0%	0%
ŹŁE (1+2)	0%	0%	0%	0%	0%	0%
DOBRE (4+5)	98%	97%	99%	96%	97%	95%
średnia w skali 1-5	4,88	4,87	4,85	4,82	4,82	4,79

Pamiętając o powyżej sformułowanych uwagach, warto przyjrzeć się, jak postrzegane są poszczególne kategorie usług, świadczonych przez OWES. Poziom zadowolenia z oferty OWES jest wysoki, lecz na uwagę zasługuje fakt, że na trzech pierwszych miejscach znalazły się: kluczowe doradztwo biznesowe, dotacje oraz doradztwo specjalistyczne. Nie odnotowano jakichkolwiek ocen negatywnych, natomiast sporadycznie formułowano opinie neutralne lub ambiwalentne. W tym miejscu warto po raz kolejny zaznaczyć, że wszystkie analizowane usługi – przynajmniej

⁵⁵ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

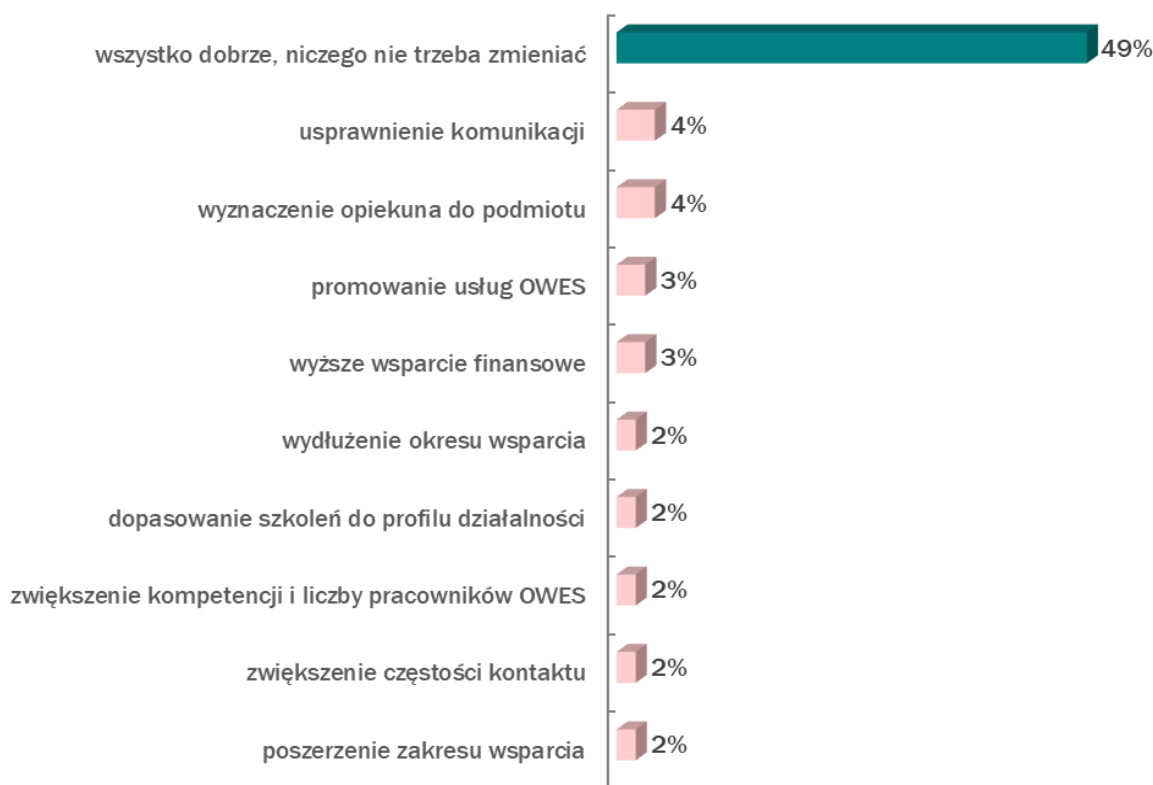
w założeniach – powinny być oparte o precyzyjnie skrojoną diagnozę oczekiwań i potrzeb odbiorców, a następnie dopasowane do ich indywidualnej specyfiki.

7 proc. badanych klientów OWES deklaruje, że ich podmioty przynajmniej raz doświadczyły trudności podczas korzystania z usług ww. ośrodków. Respondenci, którzy udzielili odpowiedzi twierdzącej na tak postawione pytanie, precyzowali rodzaj problemów, jakich doświadczyli w kontaktach z OWES. Wprawdzie trudności te mają charakter jednostkowy i nie zmieniają pozytywnego wydźwięku oceny pracy OWES w regionie, jednak z pewnością powinny stać się przedmiotem pogłębionej refleksji osób odpowiedzialnych za zarządzania ww. ośrodkami.

Wśród napotkanych problemów podczas korzystania z usług OWES wymieniono:

- zbyt niską pulę dostępnych środków finansowych,
- niedotrzymywanie ustalonych terminów, trudności z umówieniem terminu realizacji usługi,
- zbyt małą liczbę pracowników,
- biurokrację, zbyt rozbudowane procedury administracyjne, niespójności w interpretacji przepisów,
- trudności z nawiązaniem kontaktu (np. telefonicznie), niedogodne godziny spotkań z pracownikami OWES,
- niewywiązywanie się z zadeklarowanych usług (np. zmiana ich zakresu czy wymiaru godzinowego),
- zbyt długo okres oczekiwania na usługę,
- problemy organizacyjne (techniczne) w przypadku szkoleń realizowanych w trybie on-line, brak szkoleń stacjonarnych.

Wykres 23. Propozycje zmian lub usprawnień w sposobie świadczenia usług przez OWES⁵⁶

Informacje na temat propozycji zmian sposobu świadczenia lub zakresu usług OWES zostały zebrane na podstawie odpowiedzi udzielonych na pytanie otwarte. Oznacza to, że badani przedstawiciele PES/PS udzielali swobodnych, niewspomaganych przez ankieterów wypowiedzi, które – na poziomie analizy zgromadzonego materiału – zostały zakodowane do bardziej ogólnych kategorii – jest to standardowym zabiegiem ze względu na rozproszenie oraz zróżnicowany poziom szczegółowości uzyskanych danych, co wynika ze specyfiki zastosowanego narzędzia.

Co istotne, 49 proc. ankietowanych przedstawicieli PES/PS spontanicznie deklaruje wysoki poziom satysfakcji i – co za tym idzie – brak potrzeby wprowadzania jakichkolwiek zmian w sposobie świadczenia usług przez OWES. Do najczęściej wymienianych postulatów należy potrzeba usprawnienia komunikacji, a także wyznaczenie opiekuna, z którym dany podmiot mógłby się kontaktować. Respondenci zwracają również uwagę na – ich zdaniem - zbyt niski poziom wsparcia finansowego oraz na potrzebę promowania usług OWES. Ponadto badani oczekują wydłużenia okresu oferowanego wsparcia oraz poszerzenia jego zakresu oraz większego dopasowania prowadzonych szkoleń do potrzeb i profilu działalności danego podmiotu. Zdaniem

⁵⁶ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

części respondentów istotną kwestią jest zwiększenie liczby pracowników, przy jednoczesnej poprawie ich kompetencji, a także zwiększenie częstości kontaktu.

Ocena usług świadczonych przez OWES była również przedmiotem badania jakościowego z przedstawicielami PES/PS⁵⁷. Rozmówcy korzystali z różnych usług, przy czym najczęściej były szkolenia oraz doradztwo kluczowe (ogólne) lub specjalistyczne (prawne, księgowe, marketingowe...), a także animacja oraz wsparcie dotacyjne. Respondenci z obydwu subregionów bardzo wysoko oceniają wsparcie świadczone przez OWES. Szczególnie doceniana jest dostępność oraz kompleksowość wsparcia, a także przygotowanie merytoryczne, doświadczenie zawodowe, a także odpowiednie nastawienie (życzliwość, umiejętność budowania relacji, pomocność) kadry ww. ośrodków. Respondenci nie dostrzegli słabych stron funkcjonowania OWES i OOWES (pod tym względem nie odnotowano istotnych różnic ze względu na subregiony), a zgłaszane uwagi dotyczyły kwestii indywidualnych (np. komunikacji z konkretnym pracownikiem, czy obiektywnych trudności, które wystąpiły podczas realizacji danego przedsięwzięcia). Większość badanych przedstawicieli PES/PS wskazało, że udzielane formy wsparcia były dopasowane do ich indywidualnych potrzeb. Większość respondentów wskazuje, że świadczenie usług zostało poprzedzone diagnozą ich potrzeb i oczekiwań. Rozmówcy nie zawsze potrafili wymienić konkretne przykłady takich działań, jednak z kontekstu wynikało, że taka diagnoza została przeprowadzona. W większości przypadków miała ona charakter rozmowy z doradcą, często podczas serii kilku spotkań lub w formie spotkania warsztatowego (czasami wspomagano się innymi narzędziami, jak np. kwestionariusz ankiety).

Jeśli chodzi o korzyści płynące z tego rodzaju współpracy, ich percepcja zależy od rodzaju PES/PS, a także od innych uwarunkowań indywidualnych (np. branży, poziomu zaawansowania, „fazy życia” podmiotu). Ważnym aspektem jest walor edukacyjny, związany z możliwością poszerzenia wiedzy poprzez kontakty z wyspecjalizowaną kadrą OWES. Współpraca z OWES mogła również oddziaływać motywująco na rzecz podejmowania przedsięwzięć rozwojowych (np. pozyskiwania środków zewnętrznych z różnych źródeł), formalizacji, profesjonalizacji lub ekonomizacji prowadzonej działalności. Duże znaczenie miał również fakt, że usługi OWES mają charakter nieodpłatny. Część badanych podmiotów skorzystała ze wsparcia finansowego – były to dotacje lub wsparcie pomostowe. Tego rodzaju instrumenty są oceniane szczególnie wysoko, zwłaszcza możliwość utworzenia lub dofinansowania miejsca pracy. W ramach działań na rzecz wsparcia istniejących PS wskazywano również możliwości poszerzenia działalności gospodarczej

⁵⁷⁵⁷ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami PES/PS (instytucjonalnymi klientami OWES)

o nowe kategorie usług czy produktów. Kolejną postrzeganą korzyścią jest aktywizacja społeczno-zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, co jest rezultatem działań reintegracyjnych prowadzonych w ramach PES/PS.

Osoby prowadzące PES/PS uważają, że działalność w sektorze ekonomii społecznej daje im pewien prestiż, wzmacnia ich pozycję w społecznościach lokalnych. Ich działalność przyczynia się do aktywizacji oraz reintegracji osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (przede wszystkim osób starszych). Tego rodzaju praca jest zauważana i doceniana przez lokalne wspólnoty, co sprawia, że nasi rozmówcy czują się potrzebni, a ich więzi ze środowiskiem i miejscem zamieszkania (lub prowadzenia działalności) ulegają wzmocnieniu. Część badanych zwracała uwagę, że istotnym ograniczeniem szans rozwojowych ekonomii społecznej jest postępująca depopulacja regionu. Dotyczy to wielu społeczności lokalnych w województwie opolskim, w których brakuje młodych ludzi, zwiększa się udział seniorów w populacji, a – w konsekwencji – realizowane działania są determinowane, a nawet zdominowane przez potrzeby osób starszych („brak pomysłu na przyciągnięcie młodych ludzi...”). Wśród napotkanych barier czy ograniczeń związanych z funkcjonowaniem w sektorze ekonomii społecznej najczęściej wskazywano problemy finansowe (ekonomiczne), a w wymiarze osobistym – przepracowanie, brak czasu oraz trudności z zachowaniem proporcji między życiem zawodowym a osobistym.

6. Perspektywa klientów indywidualnych OWES

Jak już wspomnieliśmy, badanie opinii indywidualnych klientów OWES, a więc osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które otrzymały wsparcie OWES, również zostało przeprowadzone techniką CATI (Komputerowo Wspomaganych Wywiadów Telefonicznych). Łącznie próba wyniosła N=80 osób – jej struktura została zamieszczona w poniższej tabeli. Ze względu na fakt, że liczebność zrealizowanej próby nie przekracza 100 jednostek, w tym rozdziale dane są prezentowane w ujęciu liczbowym, a nie procentowym.

Tabela 24. Struktura próby klientów indywidualnych OWES w województwie opolskim⁵⁸

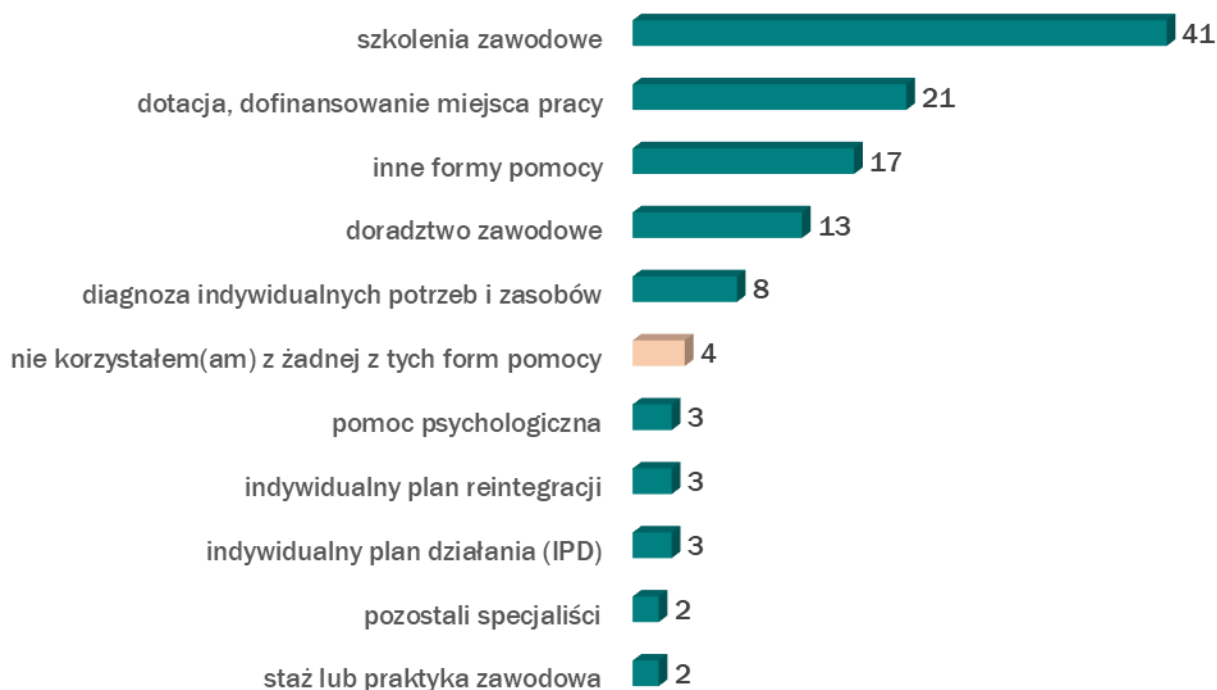
płeć	
kobieta	57
mężczyzna	23
wiek	
29 i mniej	13
30-39	19
40-49	16
50-59	10
60 i więcej	22
subregiony	
subregion północny	48
subregion południowy	32
rodzaj PES	
przedsiębiorstwa społeczne	61
inny podmiot ekonomii społecznej	19
branża	
edukacja i kultura	36
usługi socjalne, w tym opiekuńcze	17
zdrowie i uroda	9
rekreacja i turystyka	7
usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej, w tym usługi biurowe, tłumaczenia	5
gastronomia, w tym catering	4
produkcja i przemysł, ozdoby i dekoracje, produkcja odzieży, zabawki	3
usługi komunalne, w tym odpady, ścieki, recykling, utrzymywanie porządku	3
budownictwo, w tym remonty	2
informatyka, w tym tworzenie stron www	2
ekonomia, w tym biznes, finanse, ubezpieczenia	2
handel i pozostałe usługi	1
motoryzacja, w tym naprawa samochodów, myjnie	1
okres zatrudnienia	
do 24 miesięcy	28
powyżej 2 lat	7
nie jestem zatrudniony(a) w podmiocie ekonomii społecznej	45
okres obowiązywania umowy o pracę	

⁵⁸ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), N=80

na czas określony	24
inna sytuacja	9
na czas nieokreślony	2

W zrealizowanej próbie klientów indywidualnych OWES przeważają kobiety nad mężczyznami, liczne grupy stanowią osoby w wieku 60 lat i więcej (22 osoby) oraz w wieku 30-39 lat (19 osób), klienci OWES z subregionu północnego (48), osoby korzystające z usług w ramach przedsiębiorstw społecznych (61 osób), przedstawiciele podmiotów z branży edukacyjno-kulturalnej (36 osób), a także działających w branży usług socjalnych, w tym opiekuńczych (17 osób). 35 badanych było zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej w okresie realizacji badania, przy czym 28 ankietowanych deklaroowało, że okres ich zatrudnienia nie przekraczał 24 miesięcy, natomiast 7 badanych było zatrudnionych w PES/PS dłużej niż 2 lata. Warto zaznaczyć, że tylko 2 badanych zadeklarowało posiadanie umowy na czas nieokreślony.

Tabela 25. Korzystanie z różnych form pomocy w PES/PS⁵⁹

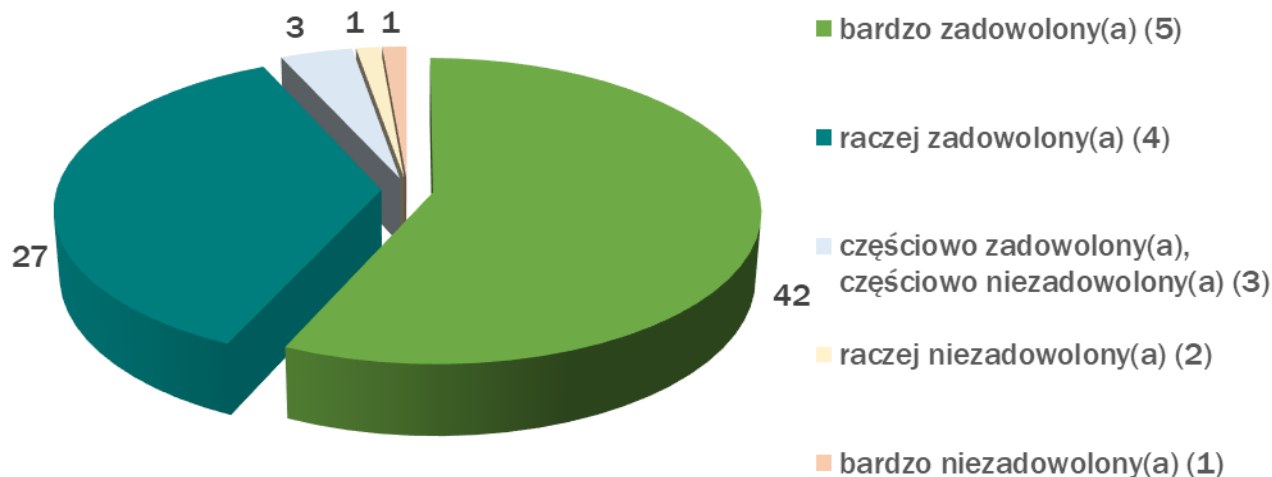

Najczęściej wskazywaną przez klientów indywidualnych OWES formą wsparcia są szkolenia zawodowe. Korzystanie z usług edukacyjnych istotnie częściej deklarują respondenci z subregionu

⁵⁹ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), N=80

północnego w porównaniu z subregionem południowym. Na tle pozostałych grup ankietowanych wyróżniają się osoby korzystające z usług organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw społecznych, podmiotów z branży edukacyjno-kulturalnej, a także osoby zatrudnione w PES/PS w okresie nie dłuższym niż 24 miesiące, a także respondenci pozytywnie oceniający swoją obecną sytuację życiową. Co czwarty badany skorzystał z dofinansowania miejsca pracy (dotacji) – ten rodzaj wsparcia wskazywali ankietowani korzystający z usług w ramach przedsiębiorstw społecznych, jak również osoby zatrudnione w PES/PS w okresie nie dłuższym niż 24 miesiące. Skorzystanie z doradztwa zawodowego zadeklarowało 13 uczestników badania – były to osoby korzystające ze wsparcia w ramach organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw społecznych, a także respondenci pozytywnie oceniający własną sytuację życiową jako dobrą. Korzystanie z pozostałych form pomocy wskazywano w zdecydowanie mniejszym stopniu. 6 uczestników pomiaru nie potrafiło sprecyzować konkretnych form pomocy, z jakich skorzystali w ramach PES/PS.

Wykres 26. Ogólny poziom zadowolenia z uzyskanej pomocy w PES/PS⁶⁰

Respondenci oceniali poziom zadowolenia z uzyskanych form pomocy z wykorzystaniem skali pięciostopniowej – od „bardzo niezadowolony(a)” (1) do „bardzo zadowolony(a)” (5). 69 uczestników pomiaru deklarujących korzystanie ze wsparcia wskazało odpowiedź o waloryzacji

⁶⁰ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), z powyższych obliczeń wyłączone zostały osoby, które nie potrafiły wskazać konkretnych form pomocy, z jakich skorzystały w ramach PES/PS

dotadniej, a większość udzieliła najbardziej pozytywnej z możliwych odpowiedzi. Ponadto uzyskano 3 oceny neutralne lub ambiwalentne, a także 2 oceny negatywne. Średnia w skali 1-5 wynosi 4,46, co należy interpretować jako opinię ułokowaną między zdecydowanie (5) a umiarkowanie pozytywną kategorią odpowiedzi (4) w skali pięciostopniowej.

Tabela 27. Ocena zadowolenia z sytuacji życiowej przed oraz po uzyskaniu pomocy⁶¹

skala oceny	przed skorzystaniem z pomocy	obecnie
bardzo dobra (5)	8	14
raczej dobra (4)	19	36
średnia, ani dobra, ani zła (3)	31	22
raczej zła (2)	12	1
bardzo zła (1)	4	1
średnia w skali 1-5	3,2	3,84

Badani oceniali poziom zadowolenia ze swojej sytuacji życiowej przed oraz po uzyskaniu pomocy w ramach PES/PS z wykorzystaniem skali pięciostopniowej – od „bardzo niezadowolony(a)” (1) do „bardzo zadowolony(a)” (5). Powyższe dane pokazują pozytywny wpływ otrzymanego wsparcia na (subiektywnie postrzeganą) kondycję życiową odbiorców. Wyraźnie widać, że w ocenie ankietowanych ich sytuacja uległa znaczącej poprawie – świadczą o tym konkretne liczby, odzwierciedlające liczbę ocen pozytywnych (15 osób przed uzyskaniem pomocy i 50 po otrzymaniu wsparcia), neutralnych lub ambiwalentnych (odpowiednio: 31 i 22) oraz negatywnych (16 i 2). Średnia w skali 1-5 w pytaniu o ocenę sytuacji życiowej przed skorzystaniem z pomocy wynosi 3,2, natomiast analogiczny rezultat dotyczący stanu aktualnego (tj. w okresie realizacji pomiaru) wynosił 3,84.

⁶¹ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), z powyższych obliczeń wyłączone zostały osoby, które nie potrafiły wskazać konkretnych form pomocy, z jakich skorzystały w ramach PES/PS

Wykres 28. Postrzegany wpływ otrzymanej pomocy na zmianę sytuacji życiowej odbiorców⁶²

Respondenci odpowiadali również na otwarte pytanie o ocenę wpływu otrzymanego wsparcia na zmianę sytuacji życiowej. 17 badanych dostrzega korzystne zmiany, lecz nie potrafi ich sprecyzować. 12 ankietowanych deklaruje, że poprawie uległa ich sytuacja ekonomiczna (finansowa), zaś na kolejnych miejscach wskazywano możliwości realizacji zawodowej i rozwoju osobistego. Warto dodać, że 9 uczestników badania nie dostrzega wpływu uzyskanej pomocy na aktualną sytuację życiową. Co istotne, wypowiedzi ankietowanych są formułowane na różnym poziomie ogólności, co wynika ze specyfiki narzędzia.

⁶² CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), N=80

Wykres 29. Poziom zadowolenia z aktualnie wykonywanej pracy⁶³

Osoby zatrudnione w podmiotach ekonomii społecznej zostały zapytane o ocenę poziomu zadowolenia z aktualnie wykonywanej pracy. 31 badanych wskazało pozytywną ocenę, natomiast odpowiedzi o waloryzacji negatywnej lub neutralnej lub ambiwalentnej formułowano w przypadkach jednostkowych. Średnia w skali 1-5 wyniosła 4,42, co należy interpretować jako opinię ułożoną między zdecydowanie (5) a umiarkowanie pozytywną kategorią odpowiedzi (4) w skali pięciostopniowej.

⁶³ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), tylko osoby zatrudnione w PES/PS

Tabela 30. Ocena elementów związanych z aktualnie wykonywaną pracą w podmiocie ekonomii społecznej⁶⁴

	poczucie własnej wartości	atmosfera i relacje ze współpracownikami	ciekawia, interesująca praca	możliwość poradzenia sobie z problemami życiowymi	współzarządzanie firmą przez pracowników, wspólne podejmowanie decyzji	możliwość rozwoju zawodowego	stabilność i poczucie bezpieczeństwa	perspektywa długotrwałego zatrudnienia	poziom wynagrodzenia
bardzo dobrze (5)	23	21	18	11	12	12	9	11	1
raczej dobrze (4)	10	13	15	20	18	15	19	12	19
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	2	-	2	3	4	7	7	10	12
raczej źle (2)	-	-	-	-	-	1	-	-	-
bardzo źle (1)	-	1	-	1	1	-	-	2	2
nie wiem, trudno powiedzieć	-	-	-	-	-	-	-	-	1
DOBRE (4+5)	33	34	33	31	30	27	28	23	20
ŹLE (1+2)	-	1	-	1	1	1	-	2	2
średnia w skali 1-5	4,6	4,51	4,46	4,14	4,14	4,09	4,06	3,86	3,5

Klienci indywidualni OWES oceniali różne elementy związane z aktualnie wykonywaną pracą w podmiotach ekonomii społecznej. Respondenci najwyżej ocenili wpływ zatrudnienia w PES/PS na poczucie ich własnej wartości (średnia 4,6), jak również atmosferę w miejscu pracy i relacje ze współpracownikami (4,51) oraz interesujący, ciekawy charakter powierzonych zadań (4,46). Najwięcej wątpliwości budzi poziom wynagrodzenia (średnia 3,5) oraz perspektywa utrzymania zatrudnienia w dłuższym okresie (3,86). Podsumowując, zebrane oceny są pozytywne (a często - bardzo pozytywne), co można odnieść do zdecydowanej większości porównywanych atrybutów. Warto zauważyć, że negatywne opinie formułowano w przypadkach jednostkowych, a w przypadku 3 na 9 badanych kategorii nie odnotowano niepocholeńskich ocen.

⁶⁴ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), tylko osoby zatrudnione w PES/PS

Wykres 31. Chęć skorzystania z form pomocy w przyszłości w celu utrzymania pracy i rozwoju zawodowego⁶⁵

Informacje na temat form pomocy, z których klienci indywidualni OWES chcieliby skorzystać w przyszłości (aby utrzymać pracę i wzmocnić swój rozwój zawodowy) zostały zebrane na podstawie udzielonych odpowiedzi na pytanie otwarte. Najwięcej badanych wymieniło elementy związane z dalszym podnoszeniem kwalifikacji zawodowych – 36 ankietowanych spontanicznie wymienia szeroko rozumiane usługi szkoleniowe. W tej kategorii mieszczą się zarówno „twarde” kursy zawodowe, dające umiejętności z konkretnych obszarów (w zależności od indywidualnych potrzeb czy preferencji - komputerowe, kulinarne, z zakresu opieki nad osobami zależnymi), jak i szkolenia z tzw. „kompetencji miękkich). Bardzo istotne są również kwestie związane ze wsparciem finansowym – 20 osób chciałoby skorzystać z tego rodzaju wsparcia, np. na dofinansowanie zatrudnienia lub działalności gospodarczej. Wśród rzadziej wymienianych form wsparcia znalazły się: pomoc rzeczowa, uzyskanie zatrudnienia (wprost), doradztwo, wsparcie psychologiczne, a także pomoc organizacyjna czy profilaktyka zdrowotna. 13 osób deklaruje, że w przyszłości nie oczekuje jakiegokolwiek wsparcia.

⁶⁵ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), N=80

Badanie jakościowe z indywidualnymi klientami OWES (osobami fizycznymi, które skorzystały z różnych form wsparcia w imieniu PES/PS) potwierdzają powyższe konstatacje⁶⁶. Osoby te deklarują wysoki poziom zadowolenia z otrzymanej pomocy, choć nie formułują pogłębionej refleksji na ten temat. Podstawową korzyścią jest uruchomienie procesu zmiany sytuacji życiowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, zmiana sposobu myślenia, aktywizacja społeczna i/lub zawodowa („wyjście z domu...”). Nasi rozmówcy podkreślali różne aspekty rozwojowe, związane z możliwością poszerzania wiedzy czy nabywaniem kompetencji społecznych lub komunikacyjnych, a także konkretnych umiejętności przydatnych w pracy zawodowej. Innymi słowy, dla większości uczestników badania otrzymane wsparcie stało się bodźcem rozwoju osobistego, pomogło im „zrobić pierwszy krok w kierunku samodzielności...”. Niezmiernie ważnym aspektem są również relacje z innymi ludźmi, zarówno w miejscu pracy, jak i w szeroko rozumianym otoczeniu (społeczności lokalnej). Respondenci deklarują, że wspomniany proces (warto podkreślić, że zmiana sytuacji życiowej ma właśnie charakter rozłożonego w czasie procesu) aktywizacji przyczynił się do wzmocnienia ich pozycji w środowiskach lokalnych (nadania im pewnego prestiżu, poczucia, że są ważnymi członkami społeczności).

Osoby zatrudnione w PES/PS formułują bardzo pozytywne oceny otrzymanego wsparcia. Praca zawodowa przyczyniła się do wzrostu poczucia ich własnej wartości, a także rozwoju osobistego. Nasi rozmówcy najczęściej nie zgłaszali uwag czy sugestii oczekiwanych zmian („zarobki mogłyby być wyższe...”). Pozytywnie oceniano charakter wykonywanej pracy, a także relacje z kadrą kierowniczą oraz współpracownikami. Niezmiernie ważną kwestią jest zapewnienie trwałości utworzonych miejsc pracy – respondenci oczekują poczucia stabilizacji i bezpieczeństwa, związanych z dłuższą perspektywą zatrudnienia (względnie – możliwością dalszego rozwoju i wejściem na otwarty rynek pracy).

⁶⁶ Na podstawie badania jakościowego z indywidualnymi klientami OWES (osobami fizycznymi)

7. Ocena ewaluacyjna

W tym rozdziale prezentujemy wyniki badania, opracowane w oparciu o ramę analityczną, jaką stanowią przyjęte wcześniej kryteria ewaluacyjne. Poniżej prezentujemy dane pozyskane w badaniu ilościowym z PES/PS.

Tabela 32. Akceptacja stwierdzeń dotyczących oceny wsparcia OWES⁶⁷

	Wsparcie OWES, z którego skorzystaliśmy, było przydatne i użyteczne	Założone cele i rezultaty wsparcia OWES, z którego skorzystaliśmy, zostały osiągnięte	Wsparcie OWES, z którego skorzystaliśmy, było dostosowane do naszych potrzeb	Wsparcie oferowane przez OWES jest dostosowane do potrzeb sektora ekonomii społecznej w regionie	Myślę, że osiągnięte cele i rezultaty wsparcia OWES, z którego skorzystaliśmy, okazały się trwałe i utrzymają się w dłuższej perspektywie	Wsparcie oferowane przez OWES jest dostosowane do sytuacji społeczno-gospodarczej regionu
bardzo dobrze (5)	82%	79%	79%	59%	64%	50%
raczej dobrze (4)	11%	15%	13%	19%	23%	21%
częściowo dobrze, częściowo źle (3)	4%	3%	5%	8%	4%	10%
raczej źle (2)	0%	0%	0%	2%	3%	1%
bardzo źle (1)	1%	1%	1%	0%	2%	1%
nie wiem, trudno powiedzieć	1%	2%	1%	12%	3%	17%
DOBRE (4+5)	93%	94%	92%	78%	87%	71%
ŹLE (1+2)	1%	1%	1%	2%	5%	2%
średnia w skali 1-5	4,75	4,73	4,7	4,54	4,49	4,42

Ankietowani zapoznawali się z zestawem stwierdzeń, obejmujących ewaluacyjną analizę wybranych aspektów, związanych z korzystaniem z systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim. Uczestnicy badania mogli zgodzić się lub nie zgodzić z ich treścią, wykorzystując do skali pięciostopniową. Zdecydowana większość rozmówców (w zależności od stwierdzenia: 71-94 proc. badanych klientów OWES) akceptuje treści zawarte w stwierdzeniach, zaś odmienną opinię wyrażano w jednostkowych przypadkach. Z perspektywy przyjętych kryteriów ewaluacyjnych uzyskano następujące rezultaty:

⁶⁷ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

- **UŻYTECZNOŚĆ:** 93 proc. ankietowanych PES/PS wysoko ocenia przydatność i użyteczność otrzymanego wsparcia (średnia 4,75), 92 proc. uczestników pomiaru uważa, że wsparcie było dopasowane do ich potrzeb (średnia 4,7),
- **TRAFNOŚĆ/ADEKWATNOŚĆ:** 78 proc. sądzi, że otrzymane wsparcie było adekwatne do potrzeb sektorowych w regionie (średnia 4,54), 71 proc. formułuje pozytywną ocenę stopnia powiązania działań pomocowych z diagnozą społeczno-gospodarczą województwa opolskiego (średnia 4,42),
- **SKUTECZNOŚĆ:** 94 proc. respondentów formułuje pozytywną ocenę skuteczności otrzymanej pomocy (średnia 4,73),
- **TRWAŁOŚĆ:** 87 proc. badanych wysoko ocenia perspektywę trwałości uzyskanych rezultatów (średnia 4,49).

Tabela 33. Akceptacja stwierdzeń na temat otrzymanej pomocy⁶⁸

	Praca zawodowa jest dla mnie ważną wartością w życiu	Pomoc, którą otrzymałem(am) była dopasowana do moich potrzeb	Pomoc, którą otrzymałem(am) była dla mnie przydatna i użyteczna	Otrzymana pomoc pomoże mi funkcjonować w dłuższym okresie czasu	Gdybym nie został(a) zatrudniony(a) w podmiocie ekonomii społecznej, w ogóle nie pracował(a)bym zawodowo	Wolał(a)bym pracować w innym miejscu pracy niż obecnie
zdecydowanie się nie zgadzam (1)	-	1	1	2	16	21
raczej się nie zgadzam (2)	-	-	1	1	3	9
częściowo się zgadzam, częściowo się nie zgadzam (3)	2	-	1	2	7	3
raczej się zgadzam (4)	7	10	11	10	6	1
zdecydowanie się zgadzam (5)	26	19	16	15	2	-
nie wiem, trudno powiedzieć	-	-	-	-	1	1
ZGADZAM SIĘ (4+5)	33	29	27	25	8	1
NIE ZGADZAM SIĘ (1+2)	-	1	2	3	19	30
Średnia w skali 1-5	4,69	4,53	4,33	4,17	2,26	1,53

⁶⁸ CATI, osoby fizyczne (klienci indywidualni OWES), N=80

Również klienci indywidualni OWES (osoby fizyczne, które skorzystały ze wsparcia w ramach PES/PS) zapoznawali się z zestawem stwierdzeń, dotyczących różnych aspektów związanych z pracą zawodową oraz oceną uzyskanej pomocy. Na to pytania dotyczące kwestii zawodowych odpowiadały wyłącznie osoby zatrudnione w PES/PS (stąd wyniki prezentowane w poszczególnych kolumnach mogą mieć różne podstawy procentowania). Uczestnicy badania mogli zgodzić się lub nie zgodzić z treścią ww. stwierdzeń, wykorzystując do tego celu skalę pięciostopniową.

W największym stopniu podzielane jest przekonanie, że praca zawodowa jest ważną wartością w życiu, a także pogląd, że otrzymana pomoc była dopasowana do indywidualnych potrzeb odbiorców, przydatna i użyteczna (kryterium ewaluacyjne: UŻYTECZNOŚĆ) oraz może okazać się trwała w dłuższej perspektywie czasowej (kryterium ewaluacyjne: TRWAŁOŚĆ). Osoby zatrudnione w PES/PS dobrze czują się w aktualnym miejscu pracy i nie chciałyby zmieniać tego przyjaznego dla siebie środowiska na inne (którego nie znają). Respondenci raczej nie zgadzają się jednak z przekonaniem, że zatrudnienie w PES/PS jest dla nich jedyną czy unikatową możliwością podjęcia pracy zawodowej.

Ocena ewaluacyjna była dokonywana również w ramach badania jakościowego. Rozmówcy wyrażali wątpliwości odnośnie identyfikacji **jakości i stopnia trwałości efektów uzyskanych w związku z oferowanym wsparciem** – w tym kontekście najczęściej wymieniano miejsca pracy w PES/PS⁶⁹. W opinii badanych utrzymywanie się uzyskanych rezultatów w dłuższej perspektywie czasowej jest uzależnione od dostarczenia adekwatnej pomocy finansowej, ale również wsparcia biznesowego, tj. realnej pomocy w prowadzeniu i rozwijaniu działalności gospodarczej dla istniejących podmiotów ekonomii społecznej, zwłaszcza przedsiębiorstw społecznych. W tym kontekście **ważne są środki na rozwój istniejących PES/PS** (niezwiązane bezpośrednio z tworzeniem nowych miejsc pracy), wzmacnianie postaw przedsiębiorczych i kompetencji biznesowych, w tym podnoszenie kompetencji liderów PES/PS (a więc działania na rzecz zapewnienia wysokiej jakości usług poprzez podnoszenie jakości zarządzania). Innym ważnym czynnikiem trwałości i rozwoju jest budowanie relacji i tworzenie kultury współpracy, co bywa poważnym deficytem, utrudniającym funkcjonowanie PES/PS (np. bardzo istotnym zagadnieniem jest budowanie relacji i rozwiązywanie konfliktów w zespołach pracowniczych).

Warto szczególnie podkreślić, że respondenci uważają, że te same rezultaty ośrodków wsparcia ekonomii społecznej nie mogłyby zostać osiągnięte przy niższych nakładach

⁶⁹ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS...

finansowych⁷⁰. Uczestnicy badania jakościowego uważają, że przy tych samych nakładach finansowych nie było możliwe osiągnięcie bardziej rozbudowanych rezultatów działań OWES. Oznacza to, że **uczestnicy badania pozytywnie oceniają efektywność kosztową działań podejmowanych przez OWES w województwie opolskim.**

Ponadto respondenci z różnych grup pozytywnie oceniają sposób organizacji systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie (w ramach istniejących uwarunkowań prawnych oraz instytucjonalnych)⁷¹. Nie dostrzegają oni jakichkolwiek niezaplanowanych rezultatów funkcjonowania owego systemu (pozytywnych lub negatywnych).

⁷⁰ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES

⁷¹ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO, PES/PS...

8. Charakterystyka OWES działających w regionie

Na poziomie ogólnym oferta poszczególnych OWES w województwie opolskim ma podobny zakres, co wynika z zewnętrznych regulacji systemowych⁷². Wszystkie ośrodki dostrzegają potrzebę i zarazem dążą do świadczenia usług w sposób kompleksowy, elastyczny i zindywidualizowany (mimo zewnętrznych, „sztywnych” wymogów i regulacji). Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie wspierają różne grupy odbiorców, zarówno indywidualnych (osoby fizyczne, grupy zagrożone wykluczeniem społecznym, lokalnym liderów, grupy nieformalne...), jak i instytucjonalnych (m.in. PES/PS, JST). Nasi rozmówcy najczęściej przyjmują strategię polegającą na dywersyfikacji sposobu świadczenia usług, które – w ich ocenie – powinny być dostosowane do specyficznych potrzeb i oczekiwań poszczególnych grup odbiorców. W tym kontekście kluczową rolę odgrywa diagnoza ich potrzeb, która warunkuje możliwość uruchomienia dedykowanej ścieżki wsparcia. Badani przedstawiciele OWES zwracali uwagę na interdyscyplinarny charakter swojej pracy (np. konieczność synergicznego połączenia różnych ról, np. animatora, edukatora i doradcy), a także rolę pracy zespołowej, tj. wzajemną komplementarność ról pracowników o różnych specjalizacjach („pracujemy w teamie...”).

Ponieważ – jak już wspomnieliśmy – szczegółowy sposób realizacji usług jest oparty na indywidualnej diagnozie potrzeb odbiorców, nie zawsze da się określić konkretne ścieżki wsparcia, które mogłyby zostać przyporządkowane do różnych kategorii klientów OWES (powyższa konstatacja dotyczy zresztą różnych kategorii usług)⁷³. Co do zasady, OWES realizują wszystkie założone narzędzia, zgodnie ze standardami i wytycznymi CT9, a także z zastosowaniem różnych form i metod pracy. OWES w województwie opolskim realizują również założone i wymagane w standardach narzędzia, związane ze wsparciem istniejących PS. Jak pokazują prezentowane wcześniej wyniki badania ilościowego, klienci OWES pozytywnie (lub bardzo pozytywnie) postrzegają jakość świadczonych usług, jak również stopień ich dostosowania do indywidualnych oczekiwań i potrzeb. W świetle pozyskanych informacji ośrodki utrzymują stały kontakt ze swoimi odbiorcami w celu monitorowania ich potrzeb.

Do niewątpliwych atutów systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim należy zaliczyć fakt, że **OWES w regionie są prowadzone przez partnerstwa (konsorcja) silnych organizacji**, z bardzo dużym doświadczeniem, często zakorzenione lokalnie, posiadające

⁷² Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

⁷³ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES

doświadczenie, profesjonalną kadrę oraz liderów, o dużym znaczeniu dla „trzeciego sektora” na poziomie województwa, a niektóre z nich są rozpoznawalne również w wymiarze ponadregionalnym⁷⁴. Każdy z tych podmiotów ma nieco inne korzenie, historię i kulturę organizacyjną, a także – co za tym idzie – nieco inne podejście do wspierania ekonomii społecznej, np. część z nich stawia na pracę animacyjną, a inne silniej akcentują kwestię ekonomizacji i rozwoju biznesu (różnice te wynikają również ze specyfiki subregionów w województwie opolskim). Analizując wyniki badania jakościowego, najważniejsze czynniki, oddziałujące na sposób funkcjonowania i realizacji usług OWES można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej z nich należą kwestie o charakterze zewnętrznym, niezależne od wspomnianych ośrodków (np. dynamika zmian sytuacji społeczno-gospodarczej w regionie, specyfika poszczególnych subregionów). Drugą z nich stanowią szeroko rozumiane aspekty, związane z działalnością poszczególnych OWES, w tym m.in. ich strukturą, a także kulturą organizacyjną, sposobem zarządzania i koordynacji podejmowanych działań. Duże znaczenie ma podział zadań między partnerami, ważna jest również struktura terenowa, w tym posiadanie biur zlokalizowanych na obszarze danego subregionu (co wpływa na dostępność).

Jako bardzo istotne ograniczenie o charakterze strukturalnym wskazywany jest sposób organizacji systemu wsparcia na poziomie ogólnopolskim, silnie uzależniony od specyficznej logiki projektowej, w której szczególny nacisk kładzie się na stopień realizacji założonych wskaźników⁷⁵. Konsekwencją tego stanu rzeczy są – zdaniem naszych rozmówców – nadmiernie rozbudowane procedury administracyjne, w tym m.in. sprawozdawcze, brak elastyczności sposobu realizacji działań („te projekty są dość sztywne...”), a także specyficzna hierarchia priorytetów działalności OWES, determinowana właśnie poprzez konieczność realizacji wspomnianych mierników (produktu, rezultatu lub – rzadziej - oddziaływania). Ważnym elementem wspomnianego systemu są procedury konkursowe, a więc wybór projektów na prowadzenie OWES w ramach konkursów (z podziałem na kilkuletnie edycje). Przyjęte rozwiązania sprzyjają poczuciu niepewności, braku stabilizacji i bezpieczeństwa. Dotyczy to zarówno kadry kierowniczej („nie wiemy, co będzie dalej...”), jak i kadry OWES, która oczekuje jasnej perspektywy zatrudnienia i możliwości planowania działań. Co istotne, tego rodzaju oceny są podzielane przez wielu przedstawicieli środowiska OWES w różnych regionach kraju. W tym kontekście nasi rozmówcy z różnych grup

⁷⁴ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS...

⁷⁵ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

formułowali refleksję odnośnie konieczności podjęcia prac studyjnych (konceptyjnych, analitycznych) na szczeblu ogólnopolskim w celu opracowania docelowego modelu wsparcia ES, w tym zwłaszcza po zakończeniu finansowania ze środków z UE (np. ekonomia społeczna systemowa, a nie projektowa).

Ważną informacją kontekstową i zarazem dodatkowym aspektem wpływającym na uzyskane wyniki badania jest specyficzny termin jego realizacji⁷⁶. W najbliższym czasie planowane jest zakończenie aktualnie realizowanych projektów na prowadzenie OWES w województwie opolskim, a także projektu systemowego ROPS. Ogłoszenie kolejnych konkursów zostało zaplanowane na rok 2023, jednak istnieje zagrożenie, że – jak formułują to nasi rozmówcy - w „okresie przejściowym” system wsparcia nie będzie funkcjonował w sposób należyty (tj. w pełnym zakresie). Tego rodzaju sytuacja **może skutkować utratą dotychczas wypracowanych zasobów ludzkich i organizacyjnych**, zatem warto podjąć działania zaradcze w celu zapobieżenia ww. zagrożeniom. Pożądane jest utrzymanie ciągłości systemu wsparcia ES w województwie opolskim, a także zachowanie cennych zasobów i potencjałów, wypracowanych w latach poprzednich. W tym kontekście respondenci (przedstawiciele OWES) sformułowali następujące propozycje czy oczekiwania:

- przyspieszenie terminów realizacji kolejnych konkursów na prowadzenie OWES oraz na koordynację systemu wsparcia przez ROPS w celu zachowania ciągłości wsparcia ES,
- wydłużenie okresu realizacji projektów w celu stabilizacji systemu,
- uwzględnienie kryterium doświadczenia jako istotnego czynnika wyboru realizatorów działań w ramach konkursów na prowadzenie OWES.

Podobnie, jak w innych województwach, **wsparcie podmiotów reintegracyjnych nie należy do kluczowych sfer działalności OWES w województwie opolskim**, choć można odnotować pewne różnice na poziomie poszczególnych subregionów⁷⁷. W opinii badanych przedstawicieli OWES oferta skierowana do tego rodzaju podmiotów nie odznacza się szczególną specyfiką (tj. stosowane są podobne narzędzia i metody pracy, jak w przypadku innych grup odbiorców). Część rozmówców zaznacza, że – niejako z definicji – wszystkie PES/PS pełnią funkcję reintegracyjną, przy czym różnią się jedynie rodzajem oraz zasięgiem (skala) problemów społecznych, jakich doświadczają ich

⁷⁶ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

⁷⁷ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES

podopieczni. Podmioty reintegracyjne wspomagają osoby z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, a więc znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, które, po przejściu odpowiedniej ścieżki wsparcia, powinny przechodzić do pracy w przedsiębiorstwach społecznych, a następnie – jeśli pozwala na to ich sytuacja – podejmować zatrudnienie na otwartym rynku pracy. W powszechnej ocenie ekspertów i praktyków (nie tylko z województwa opolskiego) tego rodzaju ścieżka reintegracji nie do końca funkcjonuje w sposób właściwy, ponieważ występują liczne bariery o charakterze systemowym.

Postrzegane trudności w pracy OWES (w opinii kadry ww. ośrodków)⁷⁸:

- akcyjność, doraźność, brak stabilizacji, funkcjonowanie OWES w ramach specyficznej logiki projektowej,
- nadmiernie rozbudowane, zbyt sztywne procedury, związane z realizacją projektów OWES, np. trudności w dokonywaniu zmian w projektach,
- uciążliwe procedury administracyjne, sprawozdawczość, wykorzystywanie OWES jako instytucji do zbierania danych statystycznych,
- niestabilny system prawny, częste zmiany przepisów i wytycznych, nieprecyzyjne lub wzajemnie sprzeczne przepisy, trudności z uzyskaniem ich wiążącej interpretacji,
- niski poziom wiedzy i podzielenie negatywnych stereotypów na temat ekonomii społecznej, brak zrozumienia i otwartości na wsparcie ekonomii społecznej wśród przedstawicieli władz samorządowych i urzędników,
- uwikłanie systemu wsparcia ekonomii społecznej w lokalną politykę, krótka perspektywa związana z kadencyjnością władz samorządowych.

Respondenci różnią się pod względem oceny możliwości i perspektyw rozwojowych sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim⁷⁹. W tym kontekście zwracano uwagę na następujące zagadnienia: konieczność zwiększenia poziomu zlecania zadań publicznych PES/PS przez instytucje publiczne (w tym zwłaszcza jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne), upowszechnianie aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, włączanie PES/PS w nowe mechanizmy organizacji usług społecznych na poziomie lokalnym (np.

⁷⁸ Na podstawie badania jakościowego z przedstawicielami OWES

⁷⁹ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

na podstawie ustawy o centrach usług społecznych i/lub w ramach działań na rzecz deinstytucjonalizacji usług społecznych), poszukiwanie nowych możliwości rynkowych (w obszarze usług lub produktów), a także wprowadzanie elementów ekonomii społecznej do „głównego nurtu” polityk publicznych na wszystkich szczeblach JST (w tym dokumentów strategicznych i programowych, jak np. strategie rozwoju, strategie rozwiązywania problemów społecznych, programy rewitalizacji).

Poniżej prezentujemy krótką charakterystykę ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim⁸⁰:

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES):

- Doświadczenie, kompetencje i dłuższa historia współpracy podmiotów tworzących partnerstwo.
- OWES posiada biura na terenie subregionu północnego. Ważną rolę w działalności OWES odgrywa Centrum Organizacji Pozarządowych w Opolu.
- Podział zadań został dokonany na podstawie przesłanek merytorycznych, ale również – częściowo – w podziale terytorialnym.
- Na pracę OWES silnie wpływa specyfika subregionu północnego: skupienie terytorialne, obecność kilku większych ośrodków miejskich, tradycje przemysłowe, relatywnie duża liczba podmiotów gospodarczych, nieco wyższy poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego w porównaniu z subregionem południowym, dobra współpraca z niektórymi samorządami, silne organizacje i liderzy lokalni.
- Ważnym doświadczeniem jest współpraca z CUS. W województwie opolskim funkcjonują 2 centra usług społecznych, obydwie na obszarze subregionu północnego. OWES aktywnie wspierał proces powstawania CUS, a po jego utworzeniu przeprowadzono m.in. serię dwudniowych szkoleń dla kadry tej instytucji. **Bliską współpracę OWES i CUS można uznać za „dobrą praktykę”, która jest warta upowszechniania.** OWES współpracował również (w nieco innej formie) z Centrami Usług Społecznych.

⁸⁰ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES):

- Doświadczenie, kompetencje i dłuższa historia współpracy podmiotów tworzących partnerstwo. Lider projektu jest regionalnym oddziałem dużej, rozpoznawalnej organizacji związanej z Kościołem, zaś jeden z partnerów jest terenową strukturą znanej, ogólnopolskiej organizacji wspierającej rozwój samorządności i demokracji lokalnej.
- Podział zadań między partnerami został oparty na przesłankach merytorycznych (wzajemnie komplementarnych specjalizacjach partnerów).
- Choć główne siedziby partnerów OWES są zlokalizowane w Opolu. Ośrodek posiada biuro na terenie subregionu południowego.
- Na pracę OWES silnie wpływa specyfika subregionu południowego: rozproszenie terytorialne, dominacja rolnictwa i obszarów wiejskich, brak większych aglomeracji miejskich, relatywnie niski poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego.
- Ze względu na ww. uwarunkowania wynikające z otoczenia społeczno-gospodarczego OWES skupia się na pracy animacyjnej oraz budowaniu kapitału społecznego od podstaw, a także tworzy rozwiązania dopasowane do specyfiki obszarów wiejskich, np. praca z kołami gospodyń wiejskich czy ochotniczymi strażami pożarnymi („naszą specjalizacją jest wiejska ekonomia społeczna...”). Innymi słowy, Ośrodek podejmuje przede wszystkim „tradycyjne” formy działania („to są bardzo konserwatywne społeczności o niskim potencjale innowacyjności, jest bardzo silna niechęć do ekonomizacji i profesjonalizacji...”).
- Ze względu na niski poziom rozwoju i brak silnych partnerów po stronie społecznej i gospodarczej w pracy Ośrodka przeważa model oparty na bliskiej współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego (w tym na personalnych relacjach z przedstawicielami władzy lokalnej).

9. Współpraca międzyinstytucjonalna w regionie

Efektywny system wsparcia ekonomii społecznej wymaga dobrej współpracy różnych podmiotów i instytucji, w tym w wymiarze międzysektorowym. Szczegółowy opis kompetencji oraz relacji między poszczególnymi interesariuszami wspomnianego systemu został szczegółowo omówiony w jednym z poprzednich rozdziałów. Warto podkreślić, że kwestia współpracy

międzyinstytucjonalnej była ważnym zagadnieniem, poruszonym podczas badania jakościowego⁸¹. Przedstawiciele kluczowych interesariuszy (w tym IZ RPO WO, ROPS i OWES) definiują swoje relacje jako poprawne, w pewnym stopniu oparte na relacjach międzyludzkich. Osoby reprezentujące OWES wskazują, że komunikacja z podmiotami odpowiedzialnymi za zarządzanie i wdrażanie systemu wsparcia ekonomii społecznej została skutecznie wypracowana. Ocena aktualnego stanu współpracy w regionie jest umiarkowanie pozytywna. Tego rodzaju przekonanie podzielają osoby reprezentujące najważniejszych aktorów systemu wsparcia ekonomii społecznej (ROPS, IZ RPO, OWES). W ich ocenie wspomniana współpraca uległa rozluźnieniu w okresie ostatnich kilku lat, m.in. w związku z pandemią COVID-19 i brakiem możliwości odbywania spotkań bezpośrednich („kiedyś ta współpraca była bardziej widoczna...”). Aktualnie to rozwiązanie już nie funkcjonuje w pierwotnie wypracowanej formule, choć zostało ono uznane za przykład „dobrej praktyki”, również w wymiarze ponadregionalnym. W tym kontekście należy dążyć do wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie, która będzie przekładać się na sprawność funkcjonowania systemu wsparcia ES, a w konsekwencji przyczyni się do bardziej skutecznej realizacji zadań. W tym celu warto sięgnąć do wcześniejszych doświadczeń i rozważyć powrót do wypracowanych w przeszłości wzorców kooperacji.

Ocena działalności ROPS

Większość badanych (w tym przedstawiciele OWES) **pozytywnie ocenia działalność ROPS**, jako instytucji prowadzącej skuteczne działania w obszarze koordynacji systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim⁸². ROPS jest postrzegany przede wszystkim jako właściwa merytorycznie instytucja w obszarze wsparcia ekonomii społecznej, która utrzymuje poprawne relacje z sektorem ekonomii społecznej, diagnozuje i artykułuje potrzeby środowiskowe. Choć ROPS jest merytorycznie odpowiedzialny za rozwój systemu wsparcia ekonomii społecznej, to, zdaniem części rozmówców, instytucji tej brakuje „siły sprawczej” oraz konkretnych narzędzi oddziaływania na pozostałych aktorów. Oznacza to konieczność stosowania „miękkich” sposobów oddziaływania przez ROPS na pozostałych partnerów w ramach systemu wsparcia ES (w filozofii *governance*, a więc w duchu społecznościowym, partycypacyjnym). Warto zauważyć, że bardzo

⁸¹ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

⁸² Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

podobne oceny są formułowane w różnych regionach kraju, co wynika m.in. z regulacji prawnych na poziomie ogólnopolskim, w ramach których zdefiniowano rolę ROPS.

Ocena działalności IZ RPO WO

Instytucją Zarządzającą RPO WO, która odpowiada m.in. za programowanie polityk publicznych na poziomie regionu oraz zarządzanie systemem wsparcia (w tym organizacją konkursów i strumieniami finansowymi) jest Samorząd Województwa Opolskiego (obsługę w tym obszarze zapewnia jeden z departamentów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego)⁸³. W opinii badanych z różnych grup, IZ RPO WO w głównej mierze odpowiada za programowanie, tj. przygotowanie zapisów Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO), w którym zawiera się m.in. ekonomia społeczna. Działania te realizowane są w oparciu o krajowe dokumenty programowe wynegocjowane z Komisją Europejską. Zdaniem naszych rozmówców, IZ RPO WO tworzy założenia programowe, sporządza treść regulaminów konkursów, opracowuje kryteria, pokazując kierunki działania m.in. poprzez kryteria specyficzne dostępu, tj. wskaźniki określające, co projektodawca musi zrealizować, jakie formy wsparcia może przyjąć, jakie powinien określić grupy docelowe etc. Uczestniczy również w procesie programowania, wywierając wpływ na treść RPO. Zapisy RPO są konsultowane ze wszystkimi interesariuszami systemu wsparcia ekonomii społecznej, w tym zwłaszcza ROPS (projekty pozakonkursowe), OWES (projekty konkursowe). Z perspektywy samych zainteresowanych relacje IZ RPO WO i ROPS oceniane są raczej pozytywnie, choć występują „naturalne” różnice interesów, płynące z odmiennego usytuowania ww. instytucji w systemie wsparcia. Z perspektywy pozostałych grup respondentów (np. OWES) relacje z IZ RPO WO mają przede wszystkim wymiar formalny czy proceduralny. Część rozmówców uważa, że relacje między IZ RPO WO a ROPS i OWES nie są do końca partnerskie, choć nie wszyscy badani podzielają tę opinię. Ten brak partnerskich relacji miałby – zdaniem niektórych uczestników badania jakościowego – przejawiać się w braku prawdziwego dialogu i uwzględniania głosu strony społecznej przy podejmowaniu ważnych decyzji, a więc wykorzystywaniu dominującej pozycji przez pierwszą z wymienionych instytucji, wynikającej z posiadania kompetencji w zakresie zarządzania finansowymi strumieniami wsparcia. Część badanych sądzi, że IZ RPO WO koncentruje się na perspektywie strategicznej, natomiast nie zawsze dostrzega pewne szczegóły, wynikające ze specyfiki pracy w sektorze ekonomii społecznej.

⁸³ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

Działalność RKRES

Dotychczasowa działalność Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej oceniana jest w sposób ambiwalentny⁸⁴. Zdecydowana większość respondentów podziela przekonanie, że RKRES jest predestynowany do pełnienia ważnej funkcji w systemie wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim, przede wszystkim jako ciało doradczo-konsultacyjne i opiniodawcze. Warto dodać, że formułowano również istotne wątpliwości, czy zastrzeżenia odnośnie sposobu funkcjonowania RKRES. Przede wszystkim większość badanych sądzi, że pracom Komitetu brakuje „mocy sprawczej”, a prowadzone dyskusje, czy formułowane rekomendacje w niewielkim stopniu przekładają się na konkretne decyzje lub działania. Postrzeganą cechą sposobu funkcjonowania RKRES jest aktywność (ciało to aktywizuje się na potrzeby realizacji konkretnych zadań). Jak deklarują respondenci, konsekwencją braku poczucia wpływu jest stopniowy spadek motywacji części członków Komitetu. Część rozmówców sądzi, że w RKRES w zbyt małym stopniu reprezentowane jest środowisko PES/PS. W tym kontekście pożądana jest głęboka refleksja nad modyfikacją dotychczasowej formuły działania Komitetu. Warto podkreślić, że tego rodzaju ciała funkcjonują we wszystkich województwach, a katalog zgłaszanych zastrzeżeń czy wątpliwości jest bardzo podobny, niezależnie od specyfiki regionalnej. Rola i zadania regionalnych komitetów rozwoju ekonomii społecznej wynika z zapisów KPRES, co oznacza, że daleko idące zmiany w tym obszarze wymagałyby podjęcia decyzji na poziomie ogólnopolskim (tym zadaniem mógłby zająć się Krajowy Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej). Dodajmy, że w świetle zapisów ustawy o ekonomii społecznej z roku 2022 rola regionalnych komitetów rozwoju ES została zawężona i sprowadzona głównie do opiniowania oraz monitorowania regionalnych programów rozwoju na rzecz ekonomii społecznej.

Rola JST w systemie wsparcia ES

Istotną rolę w systemie wsparcia ekonomii społecznej odgrywają, a może powinny odgrywać, jednostki samorządu terytorialnego (zwłaszcza gminne i powiatowe) wraz z ich jednostkami organizacyjnymi, jak ośrodki pomocy społecznej, nowopowstałe centra usług

⁸⁴ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

społecznych, powiatowe urzędy pracy, czy powiatowe centra pomocy rodzinie⁸⁵. W tym kontekście można wymienić kilka postrzeganych przez uczestników badania funkcji, pełnionych przez JST w ramach owego systemu w województwie opolskim:

- planowanie strategiczne, programowanie szeroko rozumianej polityki rozwoju, w tym polityki społecznej (np. diagnozowanie problemów społecznych oraz zasobów i potencjałów, tworzenie dokumentów strategicznych i programowych na poziomie lokalnym),
- organizowanie i koordynacja systemu usług społecznych dla różnych grup mieszkańców (w tym m.in. dla grup zagrożonych wykluczeniem społecznym), podejmowanie działań na rzecz deinstytucjonalizacji usług społecznych (przejścia od usług instytucjonalnych do świadczonych w środowisku lokalnym),
- podejmowanie współpracy finansowej i niefinansowej z organizacjami „trzeciego sektora” (w tym podmiotami ekonomii społecznej), w tym zlecanie zadań publicznych,
- organizowanie i (współ)prowadzenie podmiotów ekonomii społecznej,
- wspieranie podmiotów ekonomii społecznej (np. rzeczowe, lokalowe lub finansowe - zlecanie zadań publicznych lub zakup usług PES/PS, m.in. poprzez stosowanie klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych).

Kwestia współpracy jednostek samorządu terytorialnego z sektorem ekonomii społecznej poruszana była podczas badania jakościowego. **Rozwój współpracy z JST i tym samym wsparcie sektora ekonomii społecznej w regionie jest nierównomierny**, co jest silnie uzależnione od uwarunkowań lokalnych. W wielu przypadkach poziom wiedzy samorządowców na temat ekonomii społecznej jest niewystarczający, co jest zjawiskiem rozpowszechnionym w całym kraju. W tym kontekście warto podkreślić, że dla wielu przedstawicieli JST priorytetem są „twarde” działania inwestycyjne, które przynoszą widoczne efekty dla mieszkańców (wyborców) danej gminy, czy powiatu. Z tej perspektywy wsparcie ekonomii społecznej przynosi efekty trudne do zmierzenia, zazwyczaj chwiejne i odłożone w czasie. W świetle wyników badania jakościowego, zrozumienie i otwartość na rozwój ekonomii społecznej ze strony władz samorządowych należą do kluczowych czynników jej sukcesu. Ważnym czynnikiem jest również kadencyjność, a także uzależnienie rozwoju ekonomii społecznej od bieżącej sytuacji na scenie politycznej w danej gminie czy powiecie.

⁸⁵ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO, PES/PS...

Współpraca z biznesem

Badanie jakościowe potwierdza, że poziom współpracy sektora ekonomii społecznej z biznesem wciąż jest niewystarczający (co zresztą jest zjawiskiem typowym, poza nielicznymi wyjątkami - rozpowszechnionym w całej Polsce)⁸⁶. Jeśli taka kooperacja zachodzi, zazwyczaj występuje w przypadkach jednostkowych i obejmuje relatywnie proste formy kooperacji (np. zakup usług lub produktów PES/PS). Po obu stronach brakuje pełnej świadomości wzajemnych korzyści, jakie mogłyby płynąć z rozwoju tego rodzaju współpracy, zatem kluczowe jest rozpowszechnianie wiedzy na ten temat. Rozmówcy podkreślali znaczenie „dobrych praktyk”, których – jak wspomniano – brakuje, a na bazie których można byłoby animować coraz bardziej zaawansowane przedsięwzięcia – wiodącą rolę mogłyby odegrać np. większe firmy, podejmujące działania z obszaru odpowiedzialności społecznej. Badani zwracają uwagę na potrzebę stopniowego budowania relacji, opartych na zaufaniu i konkretnych przykładach udanych przedsięwzięć. W tym kontekście niezwykle istotną rolę odgrywa przełamywanie stereotypów, kreowanie pozytywnego obrazu i wiarygodności sektora ekonomii społecznej w oczach przedstawicieli biznesu.

Współpraca z sektorem edukacji i szkolnictwa wyższego

W województwie opolskim odnotowano pojedyncze przykłady współpracy sektora ekonomii społecznej z instytucjami edukacji oraz szkolnictwa wyższego⁸⁷. Podejmowane inicjatywy mają charakter akcyjny, przybierając m.in. formę wspólnej organizacji wydarzeń naukowych, jak również włączania osób ze środowiska akademickiego do uczestnictwa w zespołach doradczo-konsultacyjnych i eksperckich (jak np. RKRES). Warto dodać, że w sektorze ekonomii społecznej funkcjonują osoby z przeszłością, związaną z pracą na wyższej uczelni (lub łączące pracę na rzecz ekonomii społecznej z karierą naukową). Zaangażowanie przedstawicieli środowiska naukowego na rzecz współpracy z sektorem ekonomii społecznej najczęściej obejmuje przypadki jednostkowe, a więc poszczególnych badaczy, reprezentujących różne dyscypliny (najczęściej nauk społecznych), zainteresowanych ww. problematyką. Oznacza to, że współpraca w większym stopniu ma wymiar personalny niż instytucjonalny (zarówno w odniesieniu do uczelni wyższych w regionie, jak i ich jednostek organizacyjnych). Podejmowano również próby utworzenia specjalizacji w obszarze

⁸⁶ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO, PES/PS...

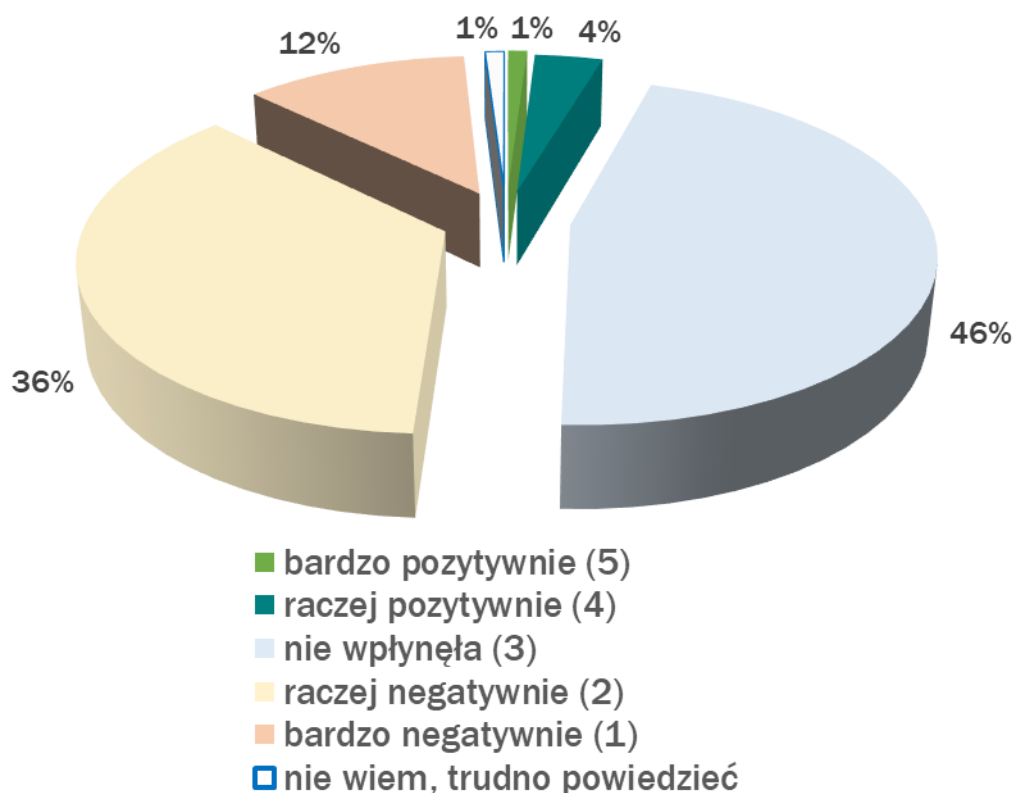
⁸⁷ Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO...

przedsiębiorczości społecznej na Uniwersytecie Opolskim, prowadzono również działania skierowane do młodzieży szkolnej.

10. Wpływ pandemii COVID-19 na system wsparcia ES w regionie

Ważnym wątkiem badania była ocena wpływu pandemii COVID-19 na system wsparcia, a także na kondycję sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim.

Wykres 34. Ocena wpływu pandemii COVID-19 na funkcjonowanie i kondycję ekonomiczną PES/PS⁸⁸

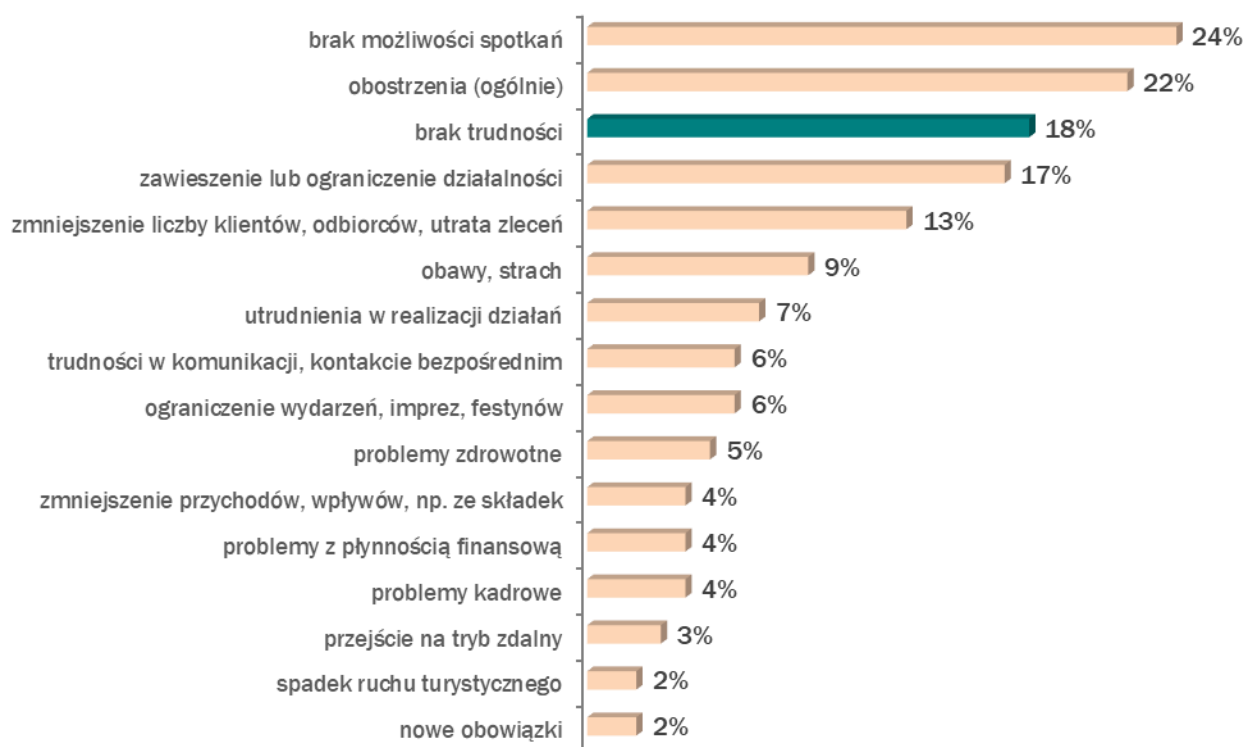

Większość ankietowanych PES/PS deklaruje, że pandemia COVID-19 wywarła negatywny wpływ na funkcjonowanie oraz kondycję ekonomiczną ich podmiotów. 46 proc. badanych uznało, że sytuacja epidemiologiczna nie miała wpływu na działalność ich podmiotów, natomiast 5 proc. uznało, że wpływ ten był pozytywny. Średnia w skali 1-5 wynosi 2,44, a więc jest nieco wyższa od umiarkowanie negatywnej kategorii oceny (2). O negatywnym wpływie pandemii w największym stopniu przekonane są osoby reprezentujące podmioty, których powstanie zainicjowały osoby

⁸⁸ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

fizyczne (53 proc.), respondenci, których najważniejszym źródłem przychodu są darowizny (59 proc.), badani, którzy w sposób ambiwalentny oceniają możliwość uzyskania wsparcia przez podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne w województwie opolskim (62 proc.), a także respondenci prognozujący pogorszenie się sytuacji ekonomicznej reprezentowanych podmiotów w perspektywie najbliższego roku (69 proc.).

Wykres 35. Negatywne oddziaływanie pandemii COVID-19 na funkcjonowanie i kondycję ekonomiczną PES/PS⁸⁹

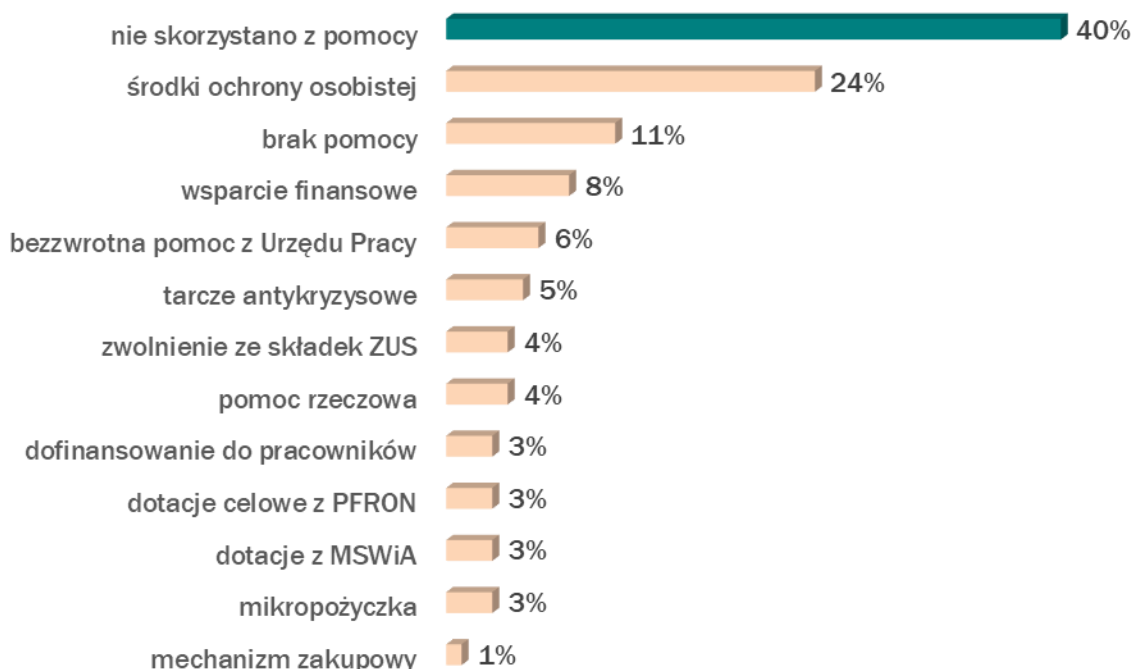

Na powyższym wykresie zamieszczono kolejny rozkład wyników, pozyskanych na podstawie odpowiedzi na pytanie otwarte. Szczegółowy wpływ pandemii COVID-19 był uzależniony od specyfiki danego podmiotu, a więc np. branży czy sposobu świadczenia usług. Do najważniejszych konsekwencji epidemii badani przedstawiciele PES/PS zaliczają brak możliwości organizacji spotkań bezpośrednich w związku z wprowadzonymi obostrzeniami, co wiązało się m.in. z koniecznością pracy w trybie zdalnym (a w przypadku podmiotów o charakterze reintegracyjnym – zmiany formy dotychczasowych kontaktów z uczestnikami/podopiecznymi). W aspekcie ekonomicznym pandemia wpłynęła na konieczność zmiany formuły, ograniczenia lub zawieszenia

⁸⁹ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

działalności, co skutkowało spadkiem liczby klientów (np. ze względu na spadek ruchu turystycznego), zmniejszeniem przychodów oraz problemami z utrzymaniem płynności finansowej. W świetle uzyskanych wyników można mówić również o innego rodzaju konsekwencjach, odnoszących się do zagadnień związanych z zarządzaniem zasobami ludzkimi, w tym np. absencjach chorobowych pracowników, czy ich problemami psychicznymi, a także zwiększeniem nakładów pracy z powodu nowych obowiązków, wynikających z konieczności dostosowania się do warunków pandemicznych.

Wykres 36. Korzystanie z różnych form pomocy w okresie pandemii COVID-19⁹⁰

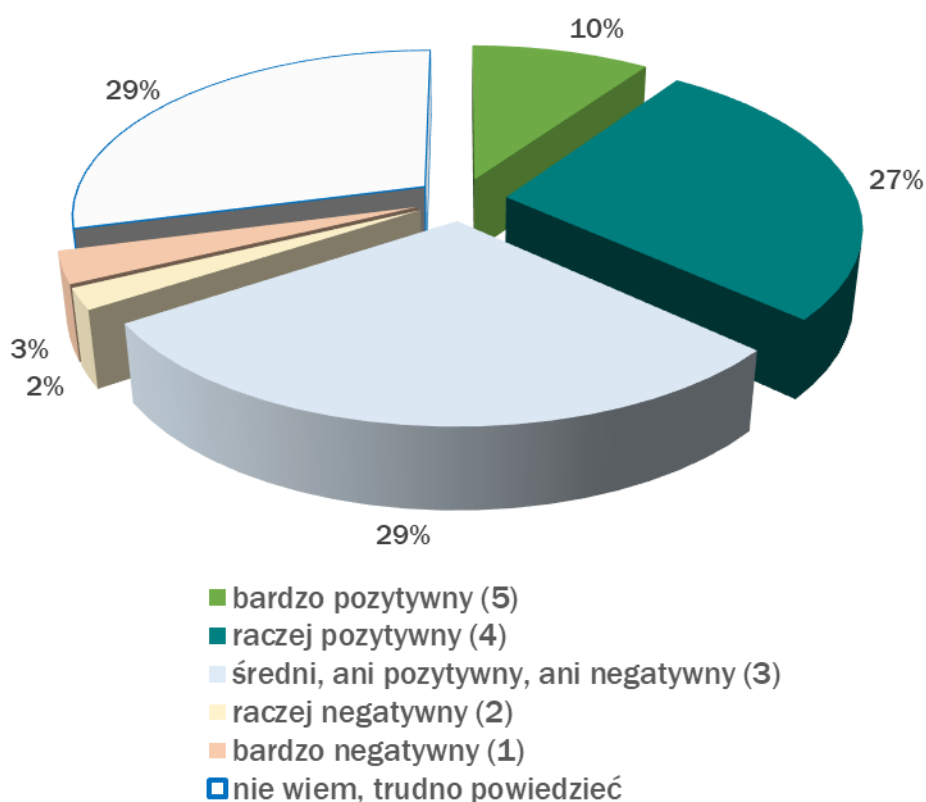

Informacje na temat różnych form pomocy, z jakich skorzystały badane podmioty również zostały zebrane na podstawie odpowiedzi na pytanie otwarte. 40 proc. badanych deklaruje, że ich PES/PS nie skorzystały ze wsparcia zewnętrznego w związku z pandemią COVID-19. Co istotne, wymieniane przez ankietowanych formy pomocy są bardzo zróżnicowane – od prostych, doraźnych działań (jak np. przekazywanie środków ochrony osobistej lub dezynfekcji) po bardziej zaawansowane rozwiązania systemowe. Warto dodać, że wskazywane przez uczestników pomiaru formy wsparcia były oferowane przez instytucje (ale również organizacje) działające na różnych

⁹⁰ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

szczeblach administracyjnych: lokalnym, regionalnym oraz ogólnopolskim. W istotnej części są to rozwiązania z powszechnego systemu wsparcia dla przedsiębiorców (np. rozwiązania różnych edycji „tarczy antykryzysowej”). Tylko 1 proc. badanych deklaruje skorzystanie z mechanizmu zakupów interwencyjnych. Co do zasady, instrument ten jest pozytywnie oceniane przez różne grupy interesariuszy, jednak jego zasięg był ograniczony (tzn. mogła z niego skorzystać relatywnie niewielka liczba PES/PS).

Wykres 37. Wpływ otrzymanych form wsparcia na działalność i sytuację ekonomiczną Państwa podmiotu w okresie pandemii COVID-19⁹¹

Prawie 4 na 10 badanych pozytywnie postrzega rezultaty otrzymanej pomocy, rozumiane jako jej wpływ na funkcjonowanie i kondycję ekonomiczną PES/PS. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,54, co oznacza opinię ułożoną pomiędzy neutralną lub ambiwalentną (3) a umiarkowanie pozytywną kategorią oceny (4). O dodatnim wpływie otrzymanej pomocy na działalność i sytuację PES/PS w największym stopniu są przekonani badani reprezentujący podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (57 proc.) w przeciwieństwie do przedsiębiorstw

⁹¹ CATI, PES/PS (klienci instytucjonalni OWES), N=150

społecznych (33 proc.), podmioty, które rozpoczęły działalność w latach 1991-2005 (65 proc.), PES/PS zatrudniające 1-5 osób z niepełnosprawnościami (56 proc.), PES/PS o łącznych przychodach w roku 2021 w przedziale między 100 000 do 500 000 złotych (56 proc.) oraz powyżej 1 mln złotych (60 proc.), a także osoby, które pozytywnie oceniają możliwości uzyskania wsparcia przez podmioty ekonomii społecznej lub przedsiębiorstwa społeczne w regionie (52 proc.) oraz czują się wystarczająco poinformowane na temat możliwości uzyskania pomocy (45 proc.).

Kwestia wpływu pandemii COVID-19 na system wsparcia na system wsparcia ekonomii społecznej była ważnym wątkiem poruszonym podczas badania jakościowego⁹². Respondenci z różnych grup zgadzają się, że pandemia COVID-19 wpłynęła na nie tylko na działalność instytucji wsparcia, ale również na kondycję sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim. Ze względu na wprowadzone obostrzenia funkcjonowanie w dotychczasowej formie często okazywało się utrudnione lub wręcz niemożliwe. Wiele PES/PS doświadczyło zmniejszenia liczby zleceń i spadku dochodów, choć większość utrzymała poziom zatrudnienia (m.in. dzięki skorzystaniu z pomocy zewnętrznej, w tym m.in. z tzw. „tarczy antykryzysowej” lub innych form wsparcia o charakterze powszechnym). Co oczywiste, sytuacja poszczególnych podmiotów była uzależniona od ich specyfiki. Wśród branż szczególnie dotkniętych pandemią nasi rozmówcy wymieniali przede wszystkim gastronomię, hotelarstwo i turystykę, choć warto zaznaczyć, że niektóre branże mogły wręcz zyskać w okresie pandemii (np. budowlana i porządkowa). Pierwsze tygodnie pandemii COVID-19 były okresem paraliżu, całkowitego zamknięcia lub ograniczenia możliwości prowadzenia dotychczasowej działalności. W przypadku podmiotów o charakterze reintegracyjnym wynikało to z wprowadzonych wytycznych, które nakazywały im zawieszenie działalności w trosce o bezpieczeństwo uczestników. Opolskie PES/PS podejmowały próby adaptacji do nowych okoliczności, np. poprzez zmianę sposobu świadczenia usług i/lub wprowadzenie nowych rodzajów działalności, często niepowiązanych z dotychczasową branżą. Wdrożono takie działania interwencyjne, jak np. szycie maseczek, organizację dostaw posiłków dla osób potrzebujących, zaś niektóre zaplanowane działania realizowano w trybie on-line. Poważne wyzwania wiązały się również z koniecznością dostosowania sposobu funkcjonowania PES/PS do często zmieniających się i – zdaniem badanych – nie zawsze jasnych - regulacji prawnych, co generowało dodatkowe koszty.

⁹² Na podstawie badania jakościowego z różnymi grupami respondentów: OWES, ROPS, IZ RPO WO, PES/PS...

Szczególnie przydatnym narzędziem w dobie kryzysu epidemiologicznego okazał się tzw. „mechanizm zakupowy”. W tym miejscu warto podkreślić, istotną rolę ośrodków wsparcia ekonomii społecznej dla sprawnego funkcjonowania systemu wsparcia antykryzysowego. Warto podkreślić, że obydwie opolskie OWES z powodzeniem stosowały mechanizm zakupów interwencyjnych. Wspomniane rozwiązanie jest postrzegane jednoznacznie pozytywnie przez wszystkie grupy respondentów, nie tylko ekspertów i przedstawicieli instytucji wsparcia, ale również przez osoby reprezentujące PES/PS. Dodajmy, że zasięg oddziaływania tego mechanizmu był ograniczony (tzn. mogła z niego skorzystać niezbyt liczna grupa PES/PS), zatem było to działanie punktowe o charakterze innowacyjnym. Nie zmienia to generalnej, pozytywnej oceny zastosowanego rozwiązania, które – co podkreślają rozmówcy z różnych grup – powinno być rozwijane i upowszechniane. Co ciekawe, podobne mechanizmy (lub nieco inne, lecz wykorzystujące wcześniej wypracowane doświadczenia) zostały zastosowane przez OWES na rzecz wsparcia ludności uchodźczej po wybuchu wojny w Ukrainie. Oznacza to, że wspomniane rozwiązanie ma pewne cechy uniwersalne, dające możliwość wielokrotnego zastosowania w sytuacjach kryzysowych. Warto dodać, że podobne ustalenia płyną z badań realizowanych w innych województwach, w których stosowano mechanizm zakupów interwencyjnych.

11. Rekomendacje i wnioski

Poniżej przedstawiamy wnioski i rekomendacje z badania z uwzględnieniem opisu zidentyfikowanych problemów, wizji stanu pożądanego oraz proponowanych kierunków działań (sposobu wdrożenia). W tabeli zostały również zamieszczone pewne odwołania do opisowej części niniejszego raportu.

Tabela 38. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresaci	Sposób wdrożenia
1	<u>Główny problem:</u> Ogólna ocena pracy i jakości usług OWES jest wysoka: 93 proc. Klientów (niezależnie od siebie - instytucjonalnych oraz indywidualnych) wyraża wysoki poziom satysfakcji z ich usług. Warto podkreślić, że w równym stopniu dotyczy to obydwu OWES działających w regionie. Wyniki badania pokazują, że w województwie opolskim podejmowane są działania, które można uznać za dobre praktyki. Niektóre z tych rozwiązań mają charakter autorski, tzn. zostały wypracowane i wdrożone przez podmioty z województwa opolskiego, a następnie zaimplementowane do systemu wsparcia ES (np. system pracy w „trójkach murarskich”). Oznacza to, że w regionie istnieje potencjał tworzenia innowacyjnych rozwiązań, m.in. w oparciu o istniejące zasoby ludzkie i organizacyjne.	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Pożądane jest utrzymanie dotychczasowej jakości świadczonych usług i dalszy rozwój cennych zasobów i rozwiązań organizacyjnych, wypracowanych przez różnych interesariuszy w ramach systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie.	OWES, ROPS	- stały monitoring w celu podtrzymania wysokiej jakości świadczonych usług i poziomu zadowolenia odbiorców - podejmowanie prac koncepcyjnych na rzecz tworzenia rozwiązań innowacyjnych - utrzymywanie możliwości implementacji nowych rozwiązań do powszechnego systemu wsparcia - tworzenie ścieżek promowania wypracowanych rozwiązań
2	W najbliższej perspektywie planowane jest zakończenie aktualnie realizowanych projektów na prowadzenie OWES w województwie opolskim, a także projektu systemowego ROPS. Ogłoszenie kolejnych konkursów zostało zaplanowane na rok 2023, jednak istnieje zagrożenie, że w „okresie przejściowym” system wsparcia nie będzie funkcjonował w sposób należyty (tj. w odpowiednim zakresie). Tego rodzaju sytuacja może skutkować utratą dotychczas wypracowanych zasobów ludzkich i organizacyjnych.	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Proponuje się podjęcie działań zaradczych w celu zapobieżenia ww. zagrożeniom. Pożądane jest utrzymanie ciągłości systemu wsparcia ES w województwie opolskim, a także zachowanie cennych zasobów i potencjałów, wypracowanych w latach poprzednich.	OWES, ROPS, IZ RPO	- przyspieszenie terminów realizacji kolejnych konkursów na prowadzenie OWES oraz na koordynację systemu wsparcia przez ROPS w celu zachowania ciągłości wsparcia ES - wydłużenie okresu realizacji projektów w celu stabilizacji systemu - zapewnienie większej elastyczności w sposobie realizacji projektów - uwzględnienie kryterium doświadczenia jako istotnego czynnika wyboru realizatorów działań w ramach konkursów na prowadzenie OWES

				- podjęcie prac studyjnych w celu opracowania docelowego modelu wsparcia ES, w tym zwłaszcza po zakończeniu finansowania ze środków z UE (np. ekonomia społeczna systemowa, a nie projektowa).
3	<u>Główny problem:</u> Wyniki badania potwierdzają, że odbiorcy usług OWES (PES/PS, osoby fizyczne) mają zróżnicowane potrzeby, a także oczekiwania odnośnie form pomocy, z jakich chcieliby skorzystać. Wynika to z bardzo dużego zróżnicowania sektora ekonomii społecznej w regionie, m.in. ze względu na formę prawną, strukturę właścicielską, okres funkcjonowania na rynku, branżę czy specyfikę osób zatrudnionych w danym podmiocie. Między innymi badani eksperci zwracali uwagę na „rozwarstwienie” sektora ES: niewielką liczbę zaawansowanych podmiotów o wysokim poziomie rozwoju, dużą liczbę początkujących organizacji oraz potrzebę wspierania „klasy średniej” w ramach sektora ES (podmiotów o średnim poziomie zaawansowania, posiadających potencjał rozwojowy). W ramach niniejszego projektu badawczego zidentyfikowano kilka kluczowych potrzeb, które powinny zostać uwzględnione podczas planowania działań na rzecz wsparcia poszczególnych segmentów sektora ekonomii społecznej.	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Rekomenduje się wzmocnienie działań na rzecz precyzyjnej diagnozy potrzeb i oczekiwań sektora ES. Wspomniane potrzeby zmieniają się w czasie, zatem konieczne jest prowadzenie ustawicznych działań monitorujących i ewaluacyjnych. Na podstawie pogłębionej diagnozy możliwe jest tworzenie trafnej i dopasowanej do potrzeb odbiorców oferty, która powinna być stale aktualizowana.	OWES, ROPS, IZ RPO	- dopasowanie usług na podstawie pogłębionej diagnozy, tworzenie możliwie elastycznej i kompleksowej ścieżki wsparcia - przeznaczenie większej puli środków na inwestycje i rozwój PES/PS, niepowiązanych z tworzeniem miejsc pracy (np. na inwestycje w sprzęt oraz infrastrukturę, pomoc techniczną, wzmacnianie zasobów ludzkich, zapewnienie środków obrotowych, inwestowanie w liderów sektora ES, wprowadzenie instytucji zewnętrznego mentora PES/PS, który sprawowałby opiekę nad powierzonymi podmiotami), a więc na rozwój biznesu PES/PS oraz zapewnienie trwałości i należytej jakości już istniejących miejsc pracy - wspieranie „klasy średniej” w ramach sektora ES - długofalowe wsparcie, uniezależnione od specyficznej logiki projektowej, zmniejszenie doraźności i akcyjności w systemie wsparcia, możliwość świadczenia bardziej elastycznego świadczenia usług, dopasowanych do potrzeb odbiorców (a nie wynikających z założeń projektowych), np. w logice „płatności za rezultat” - tworzenie alternatywnych modeli rozwoju PES/PS wobec dominującej formuły, opartej na ścisłej współpracy z JST - tworzenie platform współpracy, kojarzenie partnerów biznesowych („brokering ES”) - szkolenia i doradztwo w obszarze pozyskiwania środków zewnętrznych

				- inne szkolenia specjalistyczne (w zależności od potrzeb) - pomoc lokalowa i rzeczowa (sprzęt, wyposażenie) - promocja i budowanie wizerunku ES
4	<u>Główny problem:</u> Poszczególne OWES w regionie znacząco się różnią pod względem kultury organizacyjnej i – co za tym idzie - strategii działania. Podstawowe różnice dotyczą m.in. sposobu budowania relacji z interesariuszami ES, jak również podejścia do uprawiania ekonomii społecznej (proporcji między komponentem społecznym a ekonomicznym). Ponadto występuje szereg różnic o charakterze strukturalnym, a także wynikających ze specyfiki subregionów. Warto podkreślić, że wspomniane strategie OWES i OOWES są wdrażane z sukcesem, o czym świadczy wysoki poziom satysfakcji ich klientów.	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Zaleca się podjęcie próby weryfikacji skuteczności działania różnych strategii metodycznych, stosowanych przez poszczególne OWES, a także stopnia dopasowania ww. rozwiązań do indywidualnej specyfiki poszczególnych subregionów.	ROPS, OWES	- podjęcie pogłębionych studiów odnośnie różnych strategii, stosowanych przez OWES w regionie, znacznie wykraczających poza założenia badawcze niniejszego projektu.
5	Ocena dotychczasowej współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie jest umiarkowanie pozytywna. Tego rodzaju przekonanie dzielają osoby reprezentujące najważniejszych aktorów systemu wsparcia ES (ROPS, IZ RPO, OWES). W ich ocenie wspomniana współpraca uległa rozluźnieniu w okresie ostatnich kilku lat, m.in. w związku z pandemią COVID-19 (brak możliwości odbywania spotkań bezpośrednich).	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Należy dążyć do wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie, która będzie przekładać się na sprawność funkcjonowania systemu wsparcia ES, a w konsekwencji przyczyni się do bardziej skutecznej realizacji zadań. W tym kontekście warto sięgnąć do wcześniejszych doświadczeń i rozważyć powrót do wypracowanych w przeszłości wzorców kooperacji.	RKRES, ROPS, OWES, IZ RPO	- zwiększenie liczby oraz częstości spotkań bezpośrednich w celu wymiany informacji i doświadczeń - budowanie relacji międzyinstytucjonalnych (w tym również w oparciu o kontakty personalne) - tworzenie okoliczności sprzyjających występowaniu sytuacji nieformalnych (z udziałem głównych interesariuszy systemu wsparcia ES) - tworzenie stabilnych rozwiązań w obszarze współpracy (unikanie działań doraźnych, akcyjnych) - wzmocnienie roli RKRES jako przestrzeni współpracy - korzystanie z wypracowanych w tym obszarze rozwiązań z przeszłości
6	Działalność Opolskiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej budzi ambiwalentne odczucia uczestników badania. Komitet jest postrzegany jako ciało niewystarczająco operatywne - grupa dyskusyjna pozbawiona	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Pożądana jest modyfikacja dotychczasowej formuły RKRES. Warto przeprowadzić pogłębioną autodiagnozę i refleksję podczas najbliższych spotkań Komitetu, aby wypracować nową formułę,	MRiPS, KKRES, RKRES, ROPS, OWES	- pogłębiona refleksja na temat sposobu funkcjonowania Komitetu, - zwiększenie reprezentacji PES/PS w RKRES, - wyznaczenie RKRES nowych

	mocy sprawczej oraz realnego wpływu na system wsparcia ES w województwie opolskim. Ponadto część badanych sądzi, że w RKRES w zbyt małym stopniu reprezentowane jest środowisko PES/PS.	cele i zadania. Tego rodzaju działania mogą być realizowane na poziomie regionu, jednak – co warto szczególnie podkreślić – rola i zadania regionalnych komitetów rozwoju ekonomii społecznej wynika z zapisów nowej ustawy o ekonomii społecznej, ponadto zapisy na ten temat znajdują się w KPRES. Oznacza to, że daleko idące zmiany w tym obszarze wymagałyby podjęcia decyzji na poziomie ogólnopolskim (a zatem tym zadaniem mógłby zająć się KKRES).		zadań, w tym np.: ✓ patronat nad procesem tworzenia systemowych rozwiązań w obszarze gromadzenia wiedzy na temat systemu wsparcia oraz stanu sektora ekonomii społecznej w regionie, ✓ wzmocnienie sieciowania współpracy międzyinstytucjonalnej, stymulowanie procesu wymiany wiedzy i doświadczeń między interesariuszami systemu wsparcia ES, w tym między OWES, wzmocnienie procesu wymiany wiedzy i doświadczeń między ROPS a OWES (w obszarze wsparcia ES oraz w odniesieniu do innych działań ROPS, jak np. wsparcie procesu deinstytucjonalizacji i rozwoju usług społecznych).
7	<u>Główny problem:</u> Ogólna opinia na temat pakietu wsparcia dla PES/PS w okresie pandemii w latach 2020-2021. jest umiarkowanie pozytywna. Jako „flagowy” instrument postrzegany jest „mechanizm zakupowy”, który zyskuje pozytywne oceny badanych (choć jego rozpowszechnienie w środowisku PES/PS jest ograniczone). W okresie realizacji pomiaru prowadzone były analogiczne działania w celu wsparcia ludności uchodźczej w związku z wojną w Ukrainie. Z kolei najważniejszym wyzwaniem, związanym ze stosowaniem mechanizmu zakupowego, jest możliwość szybkiego przesuwania środków w ramach realizowanych projektów, a także zachowanie zasady konkurencyjności (na etapie wyboru usługodawców).	<u>Opis stanu pożądanego:</u> Pożądane jest wykorzystanie doświadczeń płynących z funkcjonowania wspomnianego instrumentu w okresie pandemii COVID-19. Proponuje się wdrożenie ww. mechanizmu jako narzędzia wielokrotnego wykorzystania w różnych sytuacjach kryzysowych. W związku z powyższym potrzebne jest wprowadzenie stabilnych rozwiązań systemowych w tym obszarze, działających w dłuższej perspektywie czasowej.	MRiPS, IZ RPO, RKRES, ROPS, OWES	- wdrożenie stałego „mechanizmu zakupowego” do systemu wsparcia ES w regionie, który byłby uruchamiany w sytuacjach kryzysowych - zapewnienie możliwości szybkiego przesuwania środków (np. oszczędności w ramach aktualnie realizowanych projektów) na dokonywanie zakupów o charakterze interwencyjnym - rozstrzygnięcie kwestii prawnych, związanych z zapewnieniem zasady konkurencyjności - zwiększenie liczby PES/PS, korzystających z podobnych rozwiązań